HEIDEGGER/
GADAMER

MENO KŪRINIO IŠTAKA

Aidai

MARTIN HEIDEGGER
HANS-GEORG GADAMER

MENO KŪRINIO IŠTAKA

Iš vokiečių k. vertė
TOMAS SODEIKA,
JURGA JONUTYTĖ

AIDAI
2003

UDK 7.01
He 76

Versta iš: Heidegger, Martin, *Der Ursprung des Kunstwerks.* Mit einer Einf. v. H.-G. Gadamer. Stuttgart (=RUB 8446)

Leidinį rėmė:

Culture 2000

ISBN 9955-445-76-9

TURINYS

Theodoro Hetzerio atminimui

PRATARMĖ

Pirmasis šio traktato variantas yra paskaita, skaityta 1935 metų lapkričio 13 dieną Breisgau Freiburge Menotyrininkų draugijoje ir pakartota 1936 metų sausio mėnesį Ciūriche universiteto studentų sąjungos iniciatyva. Rinkinyje „Holzwege" pateikiamas trijų pranešimų, skaitytų Laisvajame Vokiečių aukštųjų studijų institute Frankfurte prie Maino 1936 metų lapkričio 17 ir 24 dienomis bei gruodžio 4 dieną, tekstas.

Šiame atskirame leidinyje publikuojamas „Holzwege" tekstas iš naujo peržiūrėtas. 1956 metais parašytame „Priede" aiškinamos kai kurios pagrindinės sąvokos.

H.-G. Gadamerio parašytas įvadas yra svarbi nuoroda mano vėlesniųjų raštų skaitytojams.

M. H.

MENO KŪRINIO IŠTAKA

Ištaka čia reiškia tai, iš kur ir ko dėka koks nors dalykas yra tas, kas jis yra, ir yra toks, koks yra. Kas koks nors dalykas yra ir kaip jis yra – šitai vadiname to dalyko esme. Kieno nors ištaka yra to kieno nors esmės kilmė (*Herkunft*). Klausimu apie meno kūrinio ištaką klausiame ir apie jo esmės kilmę. Paprastai manoma, kad kūrinys randasi iš menininko veiklos ir jos dėka. Tačiau kieno dėka ir iš kur menininkas yra tai, kas jis yra? Kū-

rinio dėka. Juk tai, kad esą darbas meistrą giria, reiškia, kad tik iš kūrinio randasi menininkas kaip meno meistras. Menininkas yra kūrinio ištaka. Kūrinys yra menininko ištaka. Nėra vieno be kito. Tačiau lygiai taip nė vienas jųdviejų nesukuria antrojo savarankiškai. Menininkas ir kūrinys – ir patys savaime, ir jų tarpusavio santykyje – *esti* dėka tam tikro trečiojo, kuris yra pirminis. Būtent – jie esti dėka to, iš ko menininkas ir meno kūrinys gauna savo vardą – meno dėka.

Kadangi menininkas yra kūrinio ištaka visiškai kitu būdu negu kūrinys menininko, tai aišku, kad ir menas yra jų abiejų, tiek menininko, tiek kūrinio, ištaka dar kitu būdu. Bet ar menas apskritai gali būti ištaka? Kur ir kokiu būdu menas esti? Juk menas tėra žodis, kurio neatitinka nieko tikra. Jį, ko gera, reikėtų laikyti bendriniu vaizdiniu, kuriam subordinuojame tai, kas mene tik ir tėra tikra, būtent – kūrinius ir menininkus. Net jei tartume, jog žodis „menas“ žymi šį tą daugiau negu bendrinį vaizdinį, net ir tada pagrindas to, ką turime omenyje šį žodį ištardami, būtų kūrinių ir meninkų tikrovė. O gal yra atvirkščiai? Gal kūrinys ir menininkas esti tik tiek, kiek esti menas, būtent – tik tiek, kiek menas yra jųdviejų ištaka?

Kad ir kaip ten būtų, klausimas apie meno kūrinio ištaką tampa klausimu apie meno esmę. Kadangi negalime atsakyti, ar menas apskritai *yra* ir kokiu būdu jis yra, mėginsime meno esmę rasti ten, kur meno viešpatavimas yra neabejotina tikrovė. Menas esti (*west*) meno kūrinyje. Tačiau kas gi yra meno kūrinys ir kaip jis yra?

Kas yra menas – šitai turėtume sužinoti iš kūrinio. Tačiau kas yra kūrinys, galime suvokti tik žiūrėdami meno esmės. Kiekvienas lengvai pastebės, kad judameratu. Sveikas protas reikalautų šio rato vengti – juk kitaip nusižengtume logikai. Manoma, jog ištirti, kas yra menas, galima analizuojant ir lyginant konkrečius meno kūrinius. Tačiau kaip galime būti tikri, kad tokiam tyrinėjimui tikrai pasirenkame *meno* kūrinius, jeigu iš anksto nežinome, kas yra menas? Bet ir bandydami išvesti meno esmę iš bendresnių sąvokų, ją užčiuoptume ne ką geriau, negu sumuodami konkrečių meno kūrinių ypatybes. Juk ir šis išvedimas jau iš anksto turi imti domėnt tokias apibrėžtis, kurios, leidžia į meno kūrinio vietą pasiūlyti tai, ką ir prieš tai juo laikėme. Tad tiek esamų konkrečių kūrinių sumavimas, tiek išvedimas iš pamatinių principų čia vienodai neįmanomi, ir tie, kas šiuos metodus taiko, tik apgaudinėja save.

Taigi tenka judėti ratu. Tačiau tai nėra nei neišvengiama blogybė, nei koks trūkumas. Šio kelio pasirinkimas yra mąstymo stiprybė, o atkaklus ėjimas juo – tai mąstymo triumfas; žinoma, jei mąstymą suprasime kaip amatą. Ir ne tik svarbiausiasis žingsnis, kai žengiame nuo kūrinio prie meno ar nuo meno prie kūrinio, yra ratas; ratą brėžia kiekvienas žingsnis, kurį mėginame žengti.

Kad surastume meno esmę, kurios viešpatavimo tikrovę aptinkame kūrinyje, imkime tikrą kūrinį ir paklauskime jo paties, kas jis yra ir kaip jis yra.

Meno kūrinius žino kiekvienas. Architektūros ir dailės kūrinių esama aikštėse, bažnyčiose, gyvenamuo-

siuose namuose. Kolekcijose ir parodų salėse sukaupti įvairiausių epochų ir tautų meno kūriniai. Kai be išankstinio nusistatymo stebime kūrinius jų nepalytėtoje tikrovėje, mums atrodo, kad kūriniai yra priešais mus lygiai taip natūraliai, kaip ir kiti daiktai. Paveikslas kabo ant sienos kaip ir medžioklinis šautuvas ar skrybėlė. Tapybos darbas, pavyzdžiui, van Gogh'o drobė, vaizduojanti valstietiškų batų porą, keliauja iš vienos parodos į kitą. Kūriniai gabenami kaip anglys iš Ruro srities arba rąstai iš Švarcvaldo. Besiruošiantys į žygį kariai Hölderlino himnus įsidėdavo į kuprines kartu su ginklų valymo reikmenimis. Beethoveno kvartetai guli leidyklos sandėliuose kaip bulvės rūsyje.

Visiems kūriniams būdingas šis daiktiškumas. Kas gi jie būtų be jo? Ir vis dėlto mus tarsi trikdo šitoks grubokas ir paviršutiniškas žvilgsnis į kūrinį. Tokios meno kūrinio sampratos visiškai pakaktų sandėlininkui ar muziejaus valytojai. Tačiau mes turėtume suvokti kūrinius taip, kaip juos suvokia tie, kas juos išgyvena ir jais grožisi. Vis dėlto net ir tada, kai turime reikalą su dažnai minimu estetiniu išgyvenimu, meno kūrinio daiktiškumas nėra nereikšmingas. Statinyje yra akmeniškumas. Drožinyje – medis. Paveiksle – spalvingumas. Žodiniame kūrinyje – balsas. Muzikos kūrinyje – skambesys. Meno kūrinio daiktiškumas yra toks neabejotinai tvirtas, kad net esame linkę sakyti priešingai: statinys yra akmenyje. Drožinys yra medyje. Spalvingumas yra paveiksle. Balsas yra žodiniame kūrinyje. Skambesys – muzikos kūrinyje. Kas nors galėtų sakyti: savaime

suprantama, kad yra būtent taip. Be abejo. Ir vis dėlto, kas gi meno kūrinyje yra tas savaime suprantamas daiktiškumas?

Gali atrodyti, kad šis klausimas visiškai nereikalingas ir net klaidinantis, juk meno kūrinys yra ne tik daiktas, bet dar ir kai kas kita. Šis meno kūrinyje esantis „kita" – tai ir yra meniškumas. Žinoma, meno kūrinys yra padirbdintas daiktas, tačiau jis pasako šį tą daugiau, negu tai, kas yra vien daiktas, ἄλλο ἀγορεύει. Kūrinys iškelia į viešumą šį „kita", jis atveria „kita"; jis yra alegorija. Meno kūrinyje kartu su padirbdintu daiktu sudėta dar ir kai kas „kita". „Sudėti kartu" – graikiškai reiškia συμβάλλειν. Kūrinys yra simbolis.

Alegorija ir simbolis yra vaizdiniai, aprėžiantys sritį, kurios ribose nuo seno juda mūsų žvilgsnis, kai stengiamės nusakyti meno kūrinį. Tačiau tas „viena" kūrinyje, kuris atskleidžia „kita", ir kuris sudedamas su tuo „kita", yra kūrinio daiktiškumas. Panašu, jog tai, kas daiktiška, meno kūrinyje yra tarsi pamatas, iš kurio ir virš kurio iškyla tai, kas „kita" ir sava (*eigentliche*). Be to, argi šis kūrinio daiktiškumas nėra tai, ką menininkas dirbdamas iš tikrųjų daro?

Norėtume apčiuopti betarpišką ir nepadalytą meno kūrinio tikrovę, nes tik taip kūrinyje atrasime tikrą ir paveikų (*wirkliche*) meną. Vadinasi, pirmiausia turime sutelkti dėmesį į kūrinio daiktiškumą. Todėl turime pakankamai aiškiai suvokti, kas yra daiktas. Tik tuomet galėsime pasakyti, ar meno kūrinys tikrai yra daiktas, kuriame esama dar ir kai ko kita; ir tik tada galėsime

nuspręsti, ar kūrinys iš esmės yra kai kas visiškai kita nei daiktas.

Daiktas ir kūrinys

Kas iš tiesų yra daiktas tuo mastu, kuriuo jis yra daiktas? Kai šitaip klausiame, norime pažinti daikto daiktiškąjį buvimą (jo daiktiškumą). Vadinasi, norime patirti, ką daiktas turi daiktiška. Todėl turime pažinoti aplinką, kuriai priklauso bet kuris buvinys, kurį nuo seno vadiname daiktu.

Akmuo, gulintis ant kelio, yra daiktas, kaip daiktas yra ir gulintis dirvos paviršiuje grumstas. Daiktas yra ąsotis, daiktas yra šulinys prie kelio. Tačiau kaip dėl pieno ąsotyje ar šulinio vandens? Jie taip pat yra daiktai, jei daiktai yra debesys danguje arba usnis lauke, ar lapas rudens vėjyje bei vanagas virš miško – visi jie pagrįstai vadinami daiktais. Jie iš tikrųjų turi būti vadinami daiktais, juoba kad daikto vardas priskiriamas ir tam, kas pats nepasirodo tokiu būdu, kaip ką tik išvardyti daiktai, t. y. priskiriamas tam, kas nepasireiškia. Pasak Kanto, toks daiktas, kuris pats nepasireiškia, „daiktas savyje", yra, pavyzdžiui, pasaulio visybė, toks daiktas yra ir pats Dievas. Ir daiktai savyje, ir daiktai, kurie pasireiškia, bet koks buvinys, kuris apskritai yra, filosofijos kalba vadinamas daiktu.

Lėktuvą ir radijo aparatą šiandien priskirtume prie vėliausiai atsiradusių daiktų, tačiau galvodami apie galutinius daiktus, mes mąstome visai ką kita. Galutiniai

daiktai yra mirtis ir teismas. Žodis „daiktas“ čia apskritai įvardija bet ką, kas nėra visiškai niekas. Taip mąstant išeitų, kad meno kūrinys taip pat yra daiktas, kadangi jis apskritai yra tam tikras buvinys. Tačiau tokia daikto sąvoka mums tampa mažų mažiausiai neparanki, jei ketiname buvinį, būnantį taip, kaip būna daiktas, atskirti nuo buvinio, būnančio taip, kaip būna kūrinys. Maža to, mes drovimės daiktu vadinti Dievą. Drovu laikyti daiktu ir valstietį lauke, ir kūriką prie katilo ar mokytoją mokykloje. Žmogus nėra daiktas. Mergaitę, kuri sprendžia jai per sunkų uždavinį, gal kada ir pavadiname jaunu daikčiuku, tačiau tik todėl, kad čia tarsi pasigendame žmogiškojo buvimo ir manome veikiau randą tai, kas sudaro daikto daiktiškumą. Vengiame pavadinti daiktu net ir stirną miško proskynoje, vabalą žolėje ar žolės stiebelį. Veikiau jau daiktas mums yra plaktukas ar batas, kirvis ar laikrodis. Tačiau net ir jie nėra vien daiktai. Vien daiktas mums yra tik akmuo, žemės grumstas ar medžio gabalas. Tai, kas gamtoje ir apyvokoje (*Gebrauch*) yra negyva. Tai, ką paprastai ir vadiname daiktais, yra gamtos bei apyvokos daiktai.

Taigi matome, kad nuo pačios plačiausios daikto sąvokos, pagal kurią bet kas, net ir aukščiausieji bei galutiniai daiktai, yra daiktai (daiktas = *res* = *ens* = buvinys), mes vėl grįžome į siaurą vien daiktų sritį. „Vien“ čia reiškia: grynas daiktas, kuris yra tik daiktas ir nieko daugiau; be to, tas „vien“ dar reiškia: „tik daiktas“ bemaž paniekinama prasme. Šie vien daiktai (o tokiais nelaikome net savo apyvokos daiktų) ir yra tikrieji

daiktai. Kas gi yra šių daiktų daiktiškumas (*Dinghafte*)? Būtent juose turėtume aptikti daiktų daiktybę (*Dingheit*). Jų apibrėžimas jau leidžia apibūdinti daiktiškumą kaip tokį. Taip apsiginklavę jau galime apibūdinti aną bemaž ranka pasiekiamą kūrinio tikrovę, kurioje glūdi dar ir kai kas kita.

Gerai žinoma, kad jau nuo seno, kai tik buvo iškeltas klausimas, kas apskritai yra buvinys, daiktai su savuoju daiktiškumu visuomet išsiverždavo į priekį kaip pavyzdinis buvinys. Vadinasi, išlikusiuose buvinio aiškinimuose turėtume rasti jau nužymėtas daikto daiktiškumo ribas. Tad reikia tik gerai suprasti šias mus pasiekusias žinias apie daiktą, ir nebereiks vargti, stengiantis patiems atrasti daikto daiktiškumą. Atsakymai į klausimą, kas yra daiktas, tokie įprasti, kad už jų nebejaučiame nieko, kas keltų abejones.

Galima išskirti tris Vakarų mąstymo tradicijoje įsitvirtinusias, ilgainiui savaime suprantamomis tapusias ir šiandien nuolat vartojamas daikto daiktiškumo sampratas.

Antai šis granito luitas yra grynas daiktas. Jis kietas, sunkus, didelis, masyvus, beformis, šiurkštus, jis turi tam tikrą spalvą, yra šiek tiek matinis, šiek tiek žvilgantis. Visa tai, kas čia išvardyta, galime atpažinti akmenyje. Tad akmens požymius mes imame domėn. Tačiau juk požymiai yra tai, kas priklauso pačiam akmeniui. Jie yra jo savybės. Daiktas jas turi. Daiktas? O ką gi, sakydami „daiktas“, turime omenyje dabar? Aišku, kad daiktas nėra vien požymių rinkinys. Jis nėra ir savybių sankaupa, iš kurios atsiranda visuma. Kiekvienas manosi žinąs,

jog daiktas yra tai, aplink ką šios savybės susitelkia. Vadinasi, kalbama apie daiktų branduolį. Atrodo, būtent jį graikai ir pavadino τὸ ὑποκείμενον. Šis daikto branduoliškumas jiems visada buvo ir tai, kas yra daikto pagrindas, ir tai, kas yra jo sąlyga (*Vorliegende*). Tuo tarpu požymiai vadinosi τὰ συμβεβηκότα – tai, kas visuomet kartu su šia sąlyga atsiranda ir kas sutinkama drauge su ja.

Minėti pavadinimai nėra atsitiktiniai vardai. Per juos byloja (išsamiau čia negalime to parodyti) esminė graikiškoji buvinio būties patirtis, kai būtis patiriama kaip esamybė (*Anwesenheit*). Tačiau šios apibrėžtys padėjo pavyzdinės daikto daiktybės interpretacijos pagrindus ir įtvirtino vakarietišką buvinio buvimo interpretaciją. Viskas prasidėjo nuo to, kad romėniškasis–lotyniškasis mąstymas perėmė graikiškus žodžius. Ὑποκείμενον virto *subiectum*; ὑπόστασις virto *substantia*; συμβεβηκός virto *accidens*. Ši graikiškų vardų vertimas į lotynų kalbą toli gražu nėra toks nekaltas vyksmas, kokiu jis vis dar laikomas. Veikiau už šio, iš pažiūros paraidinio, tad, atrodytų, patikimo, vertimo (*Übersetzung*) slypi graikiškosios patirties perkėlimas (*Übersetzen*) į kitos rūšies mąstymą. *Romėniškasis mąstymas perėmė graikiškus žodžius be juos lydinčios tos pačios pirmapradės patirties, to, kas jais sakoma – be graikiško žodžio.* Sulig šiuo vertimu vakarietiškasis mąstymas ėmė prarasti pamatą.

Paprastai manoma, jog toks apibrėžimas, kai daikto daiktiškumas apibrėžiamas kaip substancija su jos

akcidencijomis, atitinka mūsų natūralų daiktų matymą. Tad nenuostabu, kad šį įprastą požiūrį į daiktą atitinka ir tai, kaip dažniausiai su daiktais elgiamės, būtent – tai, kaip į juos kreipiamės ir apie juos kalbame. Paprastas tiesioginės nuosakos sakinys sudarytas iš subjekto (o tai yra graikiškojo ὑποκείμενον vertimas į lotynų kalbą ir, vadinasi, nauja jo interpretacija) ir predikato, kuriuo nusakomi daikto požymiai. Kas ryžtųsi suabejoti šiais paprastais pamatiniais daikto ir sakinio, sakinio sandaros ir daikto sandaros santykiais? Ir vis dėlto privalome paklausti: ar tikrai paprasto tiesioginės nuosakos sakinio sandara (subjekto ir predikato junginys) yra daikto sandaros (substancijos ir akcidencijų sujungimo) veidrodinis atspindys? O gal šitaip įsivaizduojama daikto sąranga yra sakinio sandaros projekcija?

Ar yra kas labiau aišku negu tai, kad būdą, kuriuo žmogus teiginiais suvokia daiktą, jis perkelia į paties daikto sandarą? Tokia iš pirmo žvilgsnio kritiška, tačiau vis dėlto labai skubota nuomonė turėtų mus įspėti, kad sakinio sandarą galima perkelti į daiktą, pačiam daiktui nė neatsiskleidus. Į klausimą, kuri iš šių dviejų, ar sakinio, ar daikto sandara, yra pirmesnė ir nulemianti antrąją, ligi šiol neatsakyta. Abejotina ir tai, ar į šitaip keliamą klausimą apskritai įmanoma atsakyti.

Iš tiesų nei sakinio sandara nėra daikto sandaros apmato etalonas, nei sakinio sandara nėra vien daikto sandaros atspindys. Abi, sakinio ir daikto, sandaros drauge su savo ypatybėmis ir savo galimu tarpusavio santykiu kyla iš vieno bendro pirmapradžio šaltinio. Bet kuriuo

atveju, anksčiau pateiktas daikto daiktiškumo aiškinimas – esą daiktas yra požymių turėtojas – nors yra gerai žinomas, vis dėlto nėra toks natūralus, kaip save pateikia. Tai, kas mums pasirodo natūralu, veikiausiai tėra įprastumas ilgainiui susiformavusio įpročio, kuris tiesiog pamiršo tą neįprastumą, iš kurio jis kilo. Vis dėlto anas neįprastumas kažkada nejaukiai užklupo žmogų ir privertė mąstymą stebėtis.

Pasitikėjimas šiuo įprastu daikto aiškinimu tik iš pažiūros atrodo pagrįstas. Be to, juk daikto, kaip požymių turėtojo, samprata tinka ne tik daiktui kaip tokiam, ne tik daiktui tikrąja prasme, bet ir bet kuriam buviniui. Tad remiantis tokiu aiškinimu niekada nebus įmanoma griežtai atskirti daiktiškus buvinius nuo nedaiktiškų buvinių. Tačiau ankstesnis už bet kokį apmąstymą budrus buvojimas (*Aufenthalt*) daiktų aplinkoje jau mums pasako, kad tokia daikto sąvoka nė nepaliečia daikto daiktiškumo – daikto savaiminio kilimo ir savyje rymojimo. Kartais dar jaučiame, kad daikto daiktiškumas jau seniai kenčia prievartą ir kad dėl šios prievartos kaltas mąstymas, todėl mąstymo atsižadama, užuot dėjus pastangas, kad mąstymas taptų labiau mąstantis. Tačiau ką su daikto esmės apibrėžimu gali padaryti tas jausmas (kad ir koks patikimas jis būtų), jei žodis priklauso tik mąstymui? O gal toji galia, kurią mes šiuo ir panašiais atvejais vadiname jausmu ar nusiteikimu, vis dėlto yra protingesnė, nuovokesnė – juk ji būčiai atviresnė negu protas, kuris, mūsų laikais tapęs *ratio*, yra racionalistiškai iškraipomas. Nemenkai tam iškraipymui pasitar-

navo ir šnairavimas į ir-racionalumą, kaip neapmąstyto racionalumo išsigimimą. Paplitusioji daikto samprata iš tiesų visuomet tinka visiems daiktams. Vis dėlto, bandydama sugriebti esamą daiktą (*wesende Ding*), ji jo nepagauna, ji jį netikėtai užpuola.

Ar įmanoma ir kaip įmanoma tokio užpuolimo išvengti? Matyt, tai įmanoma tik tada, kai daiktui suteikiama laisvė pačiam tiesiogiai parodyti savąjį daiktiškumą. Reikia iš anksto pašalinti visa tai, kas galėtų įsiterpti tarp daikto ir mūsų, kai tą daiktą suvokiame ir išsakome. Tik šitaip atsiduodame jokių užtvarų netrikdomam daikto esamumui (*Anwesen*). Tačiau nėra būtina tokio tiesioginio susitikimo reikalauti ar bandyti jį organizuoti. Tas susitikimas nuo seno vyksta. Vyksta per visa tai, ką mums pateikia regos, klausos ar lytėjimo juslės, per tai, kaip jomis jaučiame spalvas, garsus, šiurkštų ar kietą paviršių – daiktai tiesiogine šio žodžio prasme liečia mūsų kūną. Daiktas yra αἰσθητόν – tai, kas per pojūčius suvokiama juslumo juslėmis. Todėl ilgainiui įsigali daikto samprata, pagal kurią daiktas yra ne kas kita, kaip juslinių duočių įvairovės vienovė. Ir nesvarbu, ar ši vienovė suvokiama kaip suma, ar kaip visuma, ar kaip pavidalas – svarbiausiojo daikto sampratos matmens šitai nekeičia.

Tad bet kuriuo atveju ši daikto daiktybės interpretacija yra tiek pat teisinga ir pagrįsta, kaip ir ankstesnioji. Bet jau vien to pakanka, kad suabejotume jos teisingumu. Kai galiausiai susimąstome apie tai, ko gi ieškome, apie daikto daiktiškumą (*Dinghafte*), tai pasirodo, kad

tokia daikto samprata vėl nieko nepasako. Mums pasirodančių daiktų niekada nesuvokiame taip, kaip siūlo pastaroji samprata – niekad nebūna taip, kad tai, ką pirmiausia ir iš tiesų patiriame, būtų pojūčių antplūdis, pavyzdžiui, skambesių ir triukšmų, bet girdime kamine švilpiant vėtrą, girdime trimotorį lėktuvą, girdime „Mersedesą“ ir iškart jį atskiriame nuo „Adlerio“. Patys daiktai yra daug arčiau mūsų negu bet kokie pojūčiai. Girdime namie trinksint duris, bet niekados negirdime akustinių pojūčių ar tiesiog triukšmų. Kad išgirstume gryną triukšmą, turėtume klausytis nusigręždami nuo daiktų, savo klausą nuo jų atsieti, t. y. girdėti abstrakčiai.

Tik ką nurodyta daikto samprata yra ne tiek daikto užpuolimas, kiek veikiau hipertrofuota pastanga maksimaliai betarpiškai priartinti daiktą prie savęs. Tačiau daiktas niekada tiek nepriartėja tol, kol visus juslinius potyrius traktuojame kaip jo daiktiškumą. Pirmoji daikto samprata jį tarsi atitraukia nuo kūno ir padeda pernelyg toli, o antroji pritraukia jį pernelyg arti kūno. Abiejose interpretacijose daiktas pradingsta. Todėl būtų neblogai išvengti abiem interpretacijoms būdingo perlenkimo. Daiktą kaip tokį derėtų palikti rymoti savyje pačiame. Priimti jį reikia kartu su jam būdingu atsparumu. Panašu, jog taip daro trečioji interpretacija, kuri yra tiek pat sena, kaip ir abi anksčiau minėtosios.

Tai, kas daiktams suteikia jiems būdingą stabilumą ir gebėjimą būti branduoliu, taip pat ir tai, kas apsprendžia būdą, kuriuo jie užplūsta jusles – spalvingumą,

skambesį, tvirtumą, masyvumą, – yra daiktų medžiagiškumas. Apibrėžiant daiktą kaip medžiagą (ὕλη), tuo pačiu nurodoma ir forma (μορφή). Daikto stabilumą, konsistenciją sudaro tai, kad medžiaga yra sykiu su forma. Daiktas yra įforminta medžiaga. Tokia daikto interpretacija paremta jo betarpiška išvaizda (*Anblick*), kuria daiktas mus pasitinka savojo pavidalo (εἶδος) dėka. Medžiagos ir formos sintezę pagaliau galima laikyti tokia daikto samprata, kuri vienodai gerai tinka tiek gamtos, tiek vartojimo daiktams.

Šios daikto sampratos dėka tampame pajėgūs atsakyti į klausimą apie meno kūrinio daiktiškumą. Aišku, jog tai, kas kūrinyje daiktiška, yra medžiaga, iš kurios jis padarytas. Medžiaga yra ir meninio formavimo pagrindas, ir jo laukas. Bet juk iškart galėjome pateikti šį neproblemišką ir gerai žinomą teiginį. Kodėl einame aplinkkeliu, kalbėdami dar ir apie kitas įmanomas daikto sąvokas? Todėl, kad nepasitikime ir šia samprata, daiktą pristatančia kaip įformintą medžiagą.

Tačiau argi ne būtent ši medžiagos-formos sąvokų pora turėtų būti vartojama toje srityje, kurioje turėtų judėti mūsų svarstymas? Be abejonės. Perskyra tarp medžiagos ir formos, ir, beje, įvairiausios jųdviejų sąveikos, yra *sąvokų schema, vartojama absoliučiai visoje meno teorijoje ir estetikoje.* Vis dėlto šis nenginčytinas faktas neįrodo nei to, kad medžiagos ir formos perskyra yra pakankamai pagrįsta, nei to, kad ji pirmapradiškai priklauso meno ir meno kūrinio sferai. Be to, šios sąvokų poros galiojimo laukas jau seniai nusidriekė toli

už estetikos srities ribų. Forma ir turinys yra absoliučiai viskam tinkančios sąvokos, jas galima taikyti bet kur ir bet kam. Ir jeigu forma yra priskiriama racionalumui, o medžiaga – irracionalumui, jeigu tai, kas racionalu, imama kaip logiška, o tai, kas irracionalu, – kaip alogiška, jeigu prie sąvokų poros „forma-medžiaga“ prijungiamas dar ir subjekto-objekto santykis, tada vaizduotė jau disponuoja tokia sąvokų mechanika, prieš kurią niekas negali atsilaikyti.

Tačiau jei taip yra su medžiagos ir formos perskyra, tai kaip gi jos padedami galėtume užčiuopti ypatingą vien daiktų sritį ir tai, kuo ji skiriasi nuo visų kitų buvinių? Galbūt toks daikto apibūdinimas per medžiagą ir formą atgaus savo apibrėžiančią galią, vos tik panaikinsime šių sąvokų išplėtimą ir ištuštinimą. Taip, bet tada būtina iš anksto žinoti, kurioje buvinių srityje jų tikroji apibrėžimo galia įgyja savąją pilnatvę. Tai, kad ši sritis yra vien-daiktų sritis – šitai kol kas tik spėjame. Pastaba apie gausų šio sąvokų junginio vartojimą estetikoje veikiau jau perštų mintį, jog medžiaga ir forma yra apibrėžtys, išaugusios iš meno kūrinio esmės, ir tik iš ten buvo perkeltos į daiktą. Iš ko kyla medžiagos-formos junginys, kokia jo ištaka – daikto daiktiškumas ar meno kūrinio kūriniškumas?

Savyje rymantis granito luitas yra medžiagiškas dalykas, turintis apibrėžtą, nors ir padriką, formą. Forma šiuo atveju reiškia medžiagos dalių išdėstymą ir šių dalių sudėstymą tam tikrose erdvės vietose. Dalys tokiu būdu įgauna tam tikrą, būtent – luito apybraižą (*Umriss*).

Tačiau formoje stovinti medžiaga yra ir ąsotis, ir kirvis, ir batai. Šiuo atveju forma kaip apybraiža nėra vien medžiagos išdėstymo pasekmė. Priešingai, forma apsprendžia medžiagos sudėstymą. Ir ne tik tai – ji numato atitinkamą medžiagos savybę ir nulemia būtent tokios medžiagos pasirinkimą: nepralaidi – ąsočiui, pakankamai kieta – kirviui, tvirta, bet lanksti – batams. Čia viešpataujančią formos ir medžiagos sampyną iš anksto nustato tai, kam ąsotis, kirvis, batai tarnauja. Buviniui ši tarnystė niekada nepriskiriama vėliau, ji neužkraunama buviniui pagal ąsočio, kirvio, batų rūšį. Tačiau ji nėra ir tai, kas plevena kažkur aukštai kaip tikslas.

Tarnystė (*Dienlichkeit*) yra tas pamatinis bruožas, iš kurio šis buvinys į mus žvilgteli, t. y. į mus žybteli ir tuo būdu esti (*anwest*) bei yra būtent šis buvinys. Tokia tarnystė yra ir formos suteikimo, ir drauge su juo iš anksto numatytos medžiagos parinkimo, ir medžiagos bei formos junginio valdžios (*Herrschaft*) pagrindas. Buvinys, kuris jai paklūsta, visada yra pagamintas padirbinys (*Erzeugnis einer Anfertigung*). Padirbinys pagaminamas kaip kam nors skirtas reikmuo (*Zeug*). Vadinasi, medžiaga ir forma, kaip buvinio apibrėžtys, įsikūrusios reikmens esmėje. Reikmeniu vadinama tai, kas specialiai pagaminta vartojimui ir naudojimui. Medžiaga ir forma jokiu būdu nėra pirmapradės viendaikto daiktiškumo apibrėžtys.

Toks reikmuo, kaip antai batai, būdamas užbaigtas, rymo savyje taip pat, kaip ir vien-daiktas, bet, kitaip negu granito luitui, jam nėra būdingas pastarojo ge-

bėjimas savarankiškai atsirasti. Antra vertus, reikmuo yra giminingas meno kūriniui, mat jis pagamintas žmogaus rankomis. Tuo tarpu meno kūrinys dėl savo saupakankamo buvojimo panašus veikiau į savarankiškai besirandantį ir niekur nesiveržiantį vien-daiktą. Vis dėlto kūrinių mes nepriskiriame prie vien-daiktų. Visada ir visur mus supantys vartojimo daiktai yra mums artimiausieji ir tikrieji daiktai. Taigi reikmuo yra iš dalies daiktas, mat jis apibrėžiamas pagal jo daiktiškumą, vis dėlto jis yra daugiau negu vien-daiktas. Be to, reikmuo yra iš dalies meno kūrinys, ir vis dėlto jis yra mažiau negu meno kūrinys, nes nėra sau pakankamas kaip meno kūrinys. Reikmuo užima savitą tarpinę vietą tarp daikto ir kūrinio, jei leisime sau tokį inventorizuojantį surikiavimą.

Medžiagos ir formos junginį, kuriuo pirmiausia apibrėžiamas reikmens buvimas, lengvai galima palaikyti tiesiogiai suprantama kiekvieno buvinio sąranga, mat čia imamas domėn ir pats gaminantysis žmogus, būtent – turint omeny būdą, kuriuo reikmuo ateina į buvimą. Reikmuo užima tarpinę vietą tarp vien-daikto ir kūrinio, todėl nebedaug stinga, kad reikmens buvimo (medžiagos-formos junginio) pagalba užčiuoptume ir buvinį, kuris nėra reikmuo – kūrinius, daiktus ir galiausiai visą buviniją (*alles Seiende*).

Polinkis medžiagos-formos junginį laikyti kiekvieno buvinio sąranga papildomai gauna dar savitą paskatą iš to, kad dėl tikėjimo, ir būtent dėl biblinio tikėjimo, buvinių visybė įsivaizduojama kaip kūrinija,

o šuo atveju tai reikštų – kaip tai, kas pagaminta. Tiesa, šio tikėjimo filosofija teigia, kad visus kūrybinius Dievo veiksmus reikia įsivaizduoti kitaip negu amatininko veiklą. Vis dėlto, remiantis prielaida, jog tomistinė filosofija skirta aiškinti Bibliją, sykiu su tuo teiginiu, ar net anksčiau už jį, *ens creatum* mąstoma kaip *materia* ir *forma* vienovė, tad išeina, kad tikėjimas aiškinamas pasitelkiant tokią filosofiją, kurios tiesa glūdi buvinio nepaslėptyje, o ši nepaslėptis yra kitokio pobūdžio negu tikėjimu įtikėtas pasaulis.

Gali atsitikti, kad tikėjimu grindžiama mintis apie pasaulio sukūrimą nebedaro įtakos žinojimui apie buvinių visybę. Ir vis dėlto kadaise įtvirtintas ir iš kitarūšės filosofijos pasiskolintas teologinis buvinių aiškinimas, pagal kurį pasaulis yra medžiaga ir forma, gali išlikti. Taip ir atsitiko pereinant iš Viduramžių į Naujuosius laikus. Naujųjų laikų metafizika remiasi tuo pačiu viduramžiškai apipavidalintu formos-medžiagos junginiu, kuris tik žodžiais beprimena užpustytą εἶδος ir ὕλη esmę. Tad nesvarbu, ar daikto aiškinimas medžiagos ir formos pagalba liks viduramžiškas, ar jis taps kantiškai-transcendentalinis, jis yra jau įprastas ir savaime suprantamas. Bet kaip tik todėl jis, ne mažiau negu kiti išvardyti daikto daiktiškumo aiškinimai, yra daikto daiktiškojo buvimo užpuolimas.

Daug kas paaiškėja jau vien iš to, kad tikraisiais daiktais vadiname vien-daiktus. „Vien“ reiškia, kad daiktas apnuoginamas, pašalinant jo tarnystės ir gamybos pobūdį. Vien-daiktas yra tam tikra reikmens rūšis,

tegu ir tokia, iš kurios atimtas jos reikmeniškas buvimas. Daiktiškasis buvimas yra tai, kas po to lieka. Tačiau būdas, kuriuo būna šis likutis, nėra atskirai (*eigens*) apibrėžtas. Abejotina, ar einant šiuo keliu, t. y. pašalinant bet kokį reikmeniškumą, apskritai gali atsiskleisti daikto daiktiškumas. Tad ir trečiasis, į medžiagos-formos junginį orientuotas daikto aiškinimo būdas pasirodo esąs daikto užpuolimas.

Trys aptartieji daiktiškumo apibrėžimo būdai traktuoja daiktą kaip požymių turėtoją, kaip pojūčių įvairovės vienovę, kaip įformintą medžiagą. Buvinio tiesos istorinėje sklaidoje šios trys interpretacijos ilgainiui susipynė, tačiau čia to nenagrinėsime. Dėl šio susipynimo taip sustiprėjo jose glūdinti universalizavimo tendencija, kad tos interpretacijos vienodai gerai tinka ir daiktui, ir reikmeniui, ir kūriniui. Iš jų išauga toks mąstymo būdas, kai mąstome ne atskirai apie daiktą, apie reikmenį ir apie kūrinį, bet apie visą buviniją bendrai. Šis nuo seno įprastu tapęs mąstymo būdas užbėga už akių (*greift vor*) bet kokiam betarpiškam buvinio patyrimui. Toks užbėgimas už akių (*Vorgrif*) supančioja konkretaus buvinio buvimo apmąstymą (*Besinnung*). Taigi taip jau atsitinka, kad viešpataujančios daikto sąvokos užtveria mums kelią daikto daiktiškumo, reikmens reikmeniškumo ir, svarbiausia, kūrinio kūriniškumo link.

Vien dėl to būtina minėtas daikto sąvokas žinoti ir, jas žinant, apmąstyti jų atsiradimą, jų beribes pretenzijas, taip pat ir jų savaime suprantamumo regimybę.

Toks žinojimas dar svarbesnis tada, kai ryžtamės pamėginti žvilgsniu ir žodžiu pagauti daikto daiktiškumą, reikmens reikmeniškumą ir kūrinio kūriniškumą. O tam tereikia labai nedaug – laikytis atokiai nuo išankstinių spėjimų ir skubotų išvadų (*Vor- und Übergrife*), būdingų minėtiems mąstymo būdams ir, pavyzdžiui, leisti daiktui rymoti jo, kaip daikto, buvime. Atrodytų, kas gali būti lengviau, negu leisti buviniui tik būti buviniu – būti tuo, kas jis yra? O gal kaip tik keldami sau tokį uždavinį, susiduriame su pačiu didžiausiu sunkumu, juolab kad toks sumanymas – leisti buviniui būti tokiam, koks jis yra, – yra priešingybė ano abejingumo, kuris nusigręžia nuo buvinio nepatikrintos buvimo sampratos vardan? Turime atsigręžti į buvinį, jame pačiame mąstyti jo buvimą ir sykiu leisti jam rymoti jo paties esmėje.

Didžiausią pasipriešinimą ši mąstymo pastanga, regis, sutinka tada, kai bandoma apibrėžti daikto daiktybė (*Dingheit*); juk kur dar galėtų glūdėti minėtų bandymų nesėkmės priežastis? Menkutis daiktas atkakliausiai vengia mąstymo. O gal šis vien-daikto užsisklendimas savyje, gal jo savy rymantis nieko-nesiekimas (*Zunichtsgedrängtsein*) kaip tik priklauso daikto esmei? Gal kaip tik tai, kas daikto esmėje kelia svetimumo įspūdį ir dėl ko ji yra uždara, daiktą mąstančiam mąstymui turėtų tapti intymiai artima? Jei yra būtent taip, tai kelią daikto daiktiškumo link nevalia tiesti per prievartą.

Tai, jog daikto daiktiškumas ypač sunkiai ir itin retai leidžiasi išsakomas, akivaizdžiai liudija aukščiau

aptarta jo interpretavimo istorija. Ši istorija sutampa su likimu, nulėmusiu būdą, kuriuo vakarietiškasis mąstymas ligi šiol mąsto buvinio buvimą. Tačiau dabar mes šitai ne vien konstatuojame. Šioje istorijoje mes girdime ir tam tikrą užuominą (*Wink*). Ar tai vien atsitiktinumas, kad, interpretuojant daiktą, itin įtakinga tapo interpretacija, orientuota į medžiagą ir formą? Toks daikto apibrėžimas išauga iš tam tikros reikmens reikmeniškumo interpretacijos. Šis buvinys, t. y. reikmuo, yra ypač artimas žmogiškajam supratimui – mat į buvimą jis patenka per tai, kad mes jį pagaminame. Reikmuo – tas savuoju buvimu mums itin artimas buvinys, – drauge užima savitą tarpinę vietą tarp daikto ir kūrinio. Mes įsiklausome į šią užuominą ir pirmiausia ieškome reikmens reikmeniškumo. Galbūt per jį mums šiek tiek aiškesni taps ir daikto daiktiškumas bei kūrinio kūriniškumas. Tik turime vengti daiktą ir kūrinį skubotai paversti reikmens atmainomis. Beje, neimsime domėn ir to, kad reikmens buvimo būdą taip pat gali valdyti esmės istorinėje raidoje atsirandantys skirtumai.

Tad koks gi kelias veda reikmens reikmeniškumo link? Kaipgi turėtume patirti tai, kas iš tiesų yra reikmuo? Aišku, kad čia reikia elgtis taip, kad atsiribotume nuo tų bandymų, kurie neišvengiamai pakiša mums įprastų interpretacijų skubotas išvadas (*Übergrife*). Geriausiai nuo to esame apdrausti tada, kai, nesiremdami jokia filosofine teorija, tiesiog aprašome reikmenį.

Kaip pavyzdį imkime įprastą reikmenį – valstietiškų batų porą. Norint ją aprašyti, net nereikia pateikti

tikrą reikmens, skirto tokio pobūdžio vartojimui, egzempliorių. Visi žino, kas yra batai. Bet mums rūpi betarpiškas aprašymas, tad neprošal būtų turėti iliustraciją. Tuo tikslu pakanka pasitelkti batų atvaizdą. Imkime žinomą van Gogh'o, kuris ne kartą tapė batų reikmenį, drobę. Bet ką gi ypatinga čia pamatysi? Kiekvienas žino, ko reikia batams. Jei tai ne klumpės ir ne vyžos, tai juose aptiksime odinius padus ir batviršius, sutvirtintus siūlais bei vinimis. Toks reikmuo skirtas apauti kojas. Pagal tarnystės pobūdį – ar žemės darbams, ar šokiams – skiriasi šio reikmens medžiaga ir forma.

Visa, kas čia pasakyta, yra teisinga, tačiau tuos dalykus mes juk ir šiaip žinome. Reikmens reikmeniškas buvimas yra jo tarnystė. Tačiau kas gi yra pati ši tarnystė (*Dienstlichkeit*)? Ar drauge su ja jau sugriebiame ir reikmens reikmeniškumą? O gal norint šitai padaryti, vertėtų aplankyti tarnaujantį reikmenį jo tarnyboje? Valstietė laukuose avi batus. Tik čia jie yra tai, kas jie yra. Ir jie yra juo tikriau, juo mažiau valstietė dirbdama apie batus mąsto, juo mažiau juos pastebi ar netgi juo mažiau juos jaučia. Ji stovi, ji eina jais apsiavusi. Šitaip batai tikrai tarnauja. Šis reikmens vartojimo procesas mums turėtų atskleisti jo reikmeniškumą kaip tikrovę.

Tuo tarpu, kol bendrais bruožais įsivaizduojame batų porą ar net apžiūrinėjame tiesiog gulinčių tuščių nenaudojamų batų atvaizdą, tol niekada nepatirsime, kas iš tiesų yra reikmens reikmeniškas buvimas. Iš van Gogho drobės mes niekaip negalime pasakyti, kur tie batai guli. Aplinkui šią valstietiškų batų porą nėra nie-

ko, kas rodytų, kam jie galėtų būti naudojami ir kokiai aplinkai jie galėtų priklausyti – aplink juos tik neapibrėžta erdvė. Nė grumstelio žemės, prilipusios nuo dirvos arba nuo lauko kelio – nieko, kas kas bent jau rodytų, kad jie buvo naudojami. Valstietiškų batų pora ir nieko daugiau. Ir vis dėlto.

Iš tamsaus numintų batų vidaus žvelgia darbo žingsnių nuovargis. Grubus ir tvirtas batų sunkumas pritvinkęs lėto ėjimo ištvermės, ėjimo per tolyn nusidriekiančias visiškai vienodas lauko vagas, virš kurių siaučia žvarbus vėjas. Batų oda sugėrė dirvos drėgmę ir sodrumą. Po padais spraudžiasi vakarėjančio lauko kelio vienatvė. Batuose virpa nebylus žemės šauksmas, jos tyli nokstančių grūdų dovana ir nesuvokiamas jos kuklumas nykiuose žiemos laukų pūdymuose. Per šį reikmenį į mus prabyla sutūrėta aimana, kai nežinia, ar pakaks duonos, ir bežodis džiaugsmas vėl įveikus vargus, ir virpulys prieš būsimą gimimą, ir šiurpas, atsidūrus mirties akivaizdoje. *Žemei* priklauso šis reikmuo ir valstietės *pasaulis* jį saugo. Iš šios saugios priklausomybės pats reikmuo iškyla tam, kad pats savyje rymotų.

Tačiau gali būti, kad visa tai matome tik žiūrėdami į batus, pavaizduotus paveiksle. Tuo tarpu valstietė batus tiesiog avi. O, jei šis avėjimas būtų toks paprastas! Kiekvieną kartą, kai valstietė, stipriai, bet sveikai nuvargusi, nusiauna ir pastato batus, o vėliau, dar tamsoje, brėkštant rytui, vėlei jų siekia, arba šventadieniais praeina pro juos, – tuomet ji visa tai žino be jokio stebėjimo ar svarstymo. Taip, reikmens reikmeniškas buvimas glūdi jo

tarnystėje, bet ši rymo reikmens esmiško buvimo pilnatvėje. Mes ją vadiname patikimumu (*Verlässlichkeit*). Tokio patikimumo dėka valstietė per šį reikmenį įleidžiama į tylintį žemės šauksmą (*Zuruf*); reikmens patikimumo dėka ji pasitiki savuoju pasauliu. Pasaulis ir žemė priklauso jai ir tiems, kurie esti kartu su ja tuo pačiu kaip ir ji būdu, priklauso tik šitaip – reikmenyje. Sakome „tik šitaip" ir suklystame; juk tik reikmens patikimumas ir suteikia šiam paprastam (*einfach*) pasauliui jo saugų jaukumą (*Geborgenheit*), o žemei – jos nuolatinio tvinksmo (*Andrang*) laisvę.

Reikmeniškas reikmens buvimas, patikimumas laiko sutelkęs savyje visus daiktus pagal jų būdą ir erdvumą (*Weite*). Mat reikmens tarnystė išplaukia tik iš jo patikimumo esmės. Tarnystė pulsuoja patikimume ir be jo būtų niekas. Paskiras reikmuo suvartojamas ir nusidėvi; bet sykiu nusidėvi ir pats vartojimas – jis nudyla ir tampa įprastas. Taip reikmeniškas buvimas sunyksta ir tampa vien reikmeniu. Reikmeniško buvimo sunykimas yra tolydus patikimumo išnykimas. Šis išnykimas, iš kurio vartojimo daiktai įgyja aną nuobodžiai įkyrų įprastumą, dar kartą paliudija reikmeniško buvimo pirmapradę esmę. Reikmens sudėvėtas įprastumas iškyla kaip vienintelė ir, atrodytų, išimtinai jam būdinga buvimo rūšis. Matome tik pliką reikmens tarnystę, kuri sukuria regimybę, kad reikmens ištaka yra vien tik jo pagaminimas, įspaudžiant medžiagą į formą. Tačiau iš tikro reikmens buvimas reikmeniu kyla iš toliau. Medžiagos ir formos bei jųdviejų perskyros ištaka yra gilesnė.

Savyje rymančio reikmens rimtis yra jo patikimumas. Tik ši rimtis ir leidžia mums pamatyti, kas daiktas iš tiesų yra. Tačiau mes dar nieko nežinome apie tai, ko pirmiausia ieškojome, – apie daikto daiktiškumą. Juo labiau nežinome to vienintelio dalyko, kurio iš tikro ir ieškome – nieko nežinome apie kūrinio kaip meno kūrinio kūriniškumą.

O gal vis dėlto nejučia, tarsi atsitiktinai, apie to kūrinio buvimą kūriniu jau šį tą patyrėme?

Reikmens reikmenišką buvimą jau atradome. Tačiau kaip? Ne aprašinėdami ir aiškindami priešais mus padėtus tikrus batus, ne pateikdami ataskaitą apie batų gaminimo procesą ir ne stebėdami, kaip vienur ar kitur batai iš tikro naudojami, o atsidūrę priešais van Gogh'o drobę. Ji prabilo. Būdami kūrinio artumoje, mes staiga atsidūrėme kažkur kitur, negu paprastai esame įpratę būti.

Meno kūrinys mums pasakė, kas iš tiesų yra toks reikmuo kaip batai. Didžiausia saviapgaulė būtų manyti, kad tai tik mūsų aprašymas, kaip tam tikras subjektyvus veiksmas, šitaip viską pavaizdavo ir po to įdėjo į reikmenį. Jei čia kas ir abejotina, tai tik tai, kad kūrinio artumoje patyrėme pernelyg mažai, ir kad šią patirtį pernelyg grubiai ir pernelyg tiesmukiškai išsakėme. Tačiau svarbiausia yra tai, kad, kitaip nei iš pradžių galėjo pasirodyti, kūrinys mums nebuvo vien priemonė, padedanti lengviau įsivaizduoti, kas yra reikmuo. Veikiau tik per kūrinį ir tik kūrinyje reikmeniškas reikmens buvimas pasireiškė būtent kaip jis pats.

Kas gi čia atsitinka? Kas dedasi kūrinyje? (*Was ist*

im Werk am Werk?) Van Gogh'o drobė yra atvertis to, kas iš tiesų yra reikmuo – valstietiškų batų pora. Šis buvinys išnyra į savojo buvimo nepaslėptį. Buvinio nepaslėptį graikai vadino ἀλήθεια. Mes sakome „tiesa", ir, sakydami šį žodį, ne itin susimąstome. Kai kūrinyje įvyksta buvinio atsivėrimas į tai, kas buvinys yra ir kaip jis yra, jame įsikuria tiesos vyksmas.

Meno kūrinyje buvinio tiesa įsteigia save į kūrinį. „Įsteigti" šiuo atveju reiškia: save pa-statyti (*zum Stehen bringen*). Tam tikras buvinys, kaip antai valstietiškų batų pora, kūrinyje ima stovėti savo buvimo šviesoje. Buvinio buvimas patenka į savo švytėjimo pastovumą.

Tad meno esmė būtų tokia: buvinio tiesos įsisteigimas-į-kūrinį. Bet juk ligi šiol menas turėjo reikalų su tuo, kas gražu, ir su grožiu, o ne su tiesa. Tie menai, kurie pateikia gražius, t. y. dailius, kūrinius (visai kitaip negu taikomieji menai, kurie gamina reikmenis), vadinami dailiaisiais menais. Dailiajame mene dailus yra ne menas – jis taip vadinamas tik todėl, kad patiekia grožį. Tuo tarpu tiesa priklauso logikai. Na, o grožis patikėtas estetikai.

O gal drauge su teiginiu, jog menas yra tiesos įsisteigimas-į-kūrinį, gali atgyti sėkmingai nugalėta nuomonė, esą menas – tai tikrovės mėgdžiojimas ir atvaizdavimas? Beje, tam tikros esamybės (*des Vorhandenen*), reprodukavimas (*Wiedergabe*) reikalauja, kad reprodukcija atitiktų tą buvinį, būtų juo matuojama, t. y. reikalauja *adaequatio*, kaip sakė Viduramžiai, arba ὁμοίωσις, kaip sakė jau Aristotelis. Buvinio atitikimas

nuo seno laikomas tiesos esme. Tačiau ar tuomet mes manome, kad minėtoje van Gogh'o drobėje yra perpiešta kokia nors tikrai esanti valstietiškų batų pora ir kad ši drobė yra kūrinys todėl, kad jis nutapytas pakankamai tiksliai? Nejaugi manome, jog tapybos darbas perima iš tikrovės atvaizdą ir perkelia jį į meninės... produkcijos produktą? Jokiu būdu.

Tad kūrinyje turime reikalą ne su kokio nors esamo atskiro buvinio reprodukcija, o su reprodukcija bendrosios daiktų esmės. Tačiau kur ir kaip tuomet yra ši bendroji esmė, kad meno kūriniai ją atitinka? Kokią ir kokio daikto esmę turėtų tuomet atitikti graikų šventykla? Kas gi galėtų teigti tokį neįmanomą dalyką, esą statinyje atvaizduojama (*werde dargestellt*) šventyklos idėja? Ir vis dėlto tokiame kūrinyje, jei tik tai yra kūrinys, tiesa yra įsteigta į kūrinį. Arba prisiminkime Hölderlino himną „Reinas". Kas yra ta išankstinė duotybė ir kaip ji poetui yra duota, kad jis galėtų ją eilėraštyje reprodukuoti? Galbūt šio himno ir panašių į jį eilėraščių atveju, mintis apie atvaizdavimo santykį tarp to, kas jau tikra, ir meno kūrinio yra akivaizdžiai bergždžia, tačiau tokio pobūdžio kūrinys, kaip C. F. Meyerio eilėraštis „Romos fontanas", atrodytų, geriausiai patvirtina nuomonę, jog meno kūrinys vis dėlto atvaizduoja:

Čiurkšlė čiurlena, sklidina
Taurė nuo marmuro kraštų
Lyg marškom srūva tekina
Į antrą taurę. Bet kartu

Ir ši antroji juk antai
Į trečią plūsta lyg versmė.
Jos duoda imdamos, ir tai –
Rimties tėkmė.*

Vis dėlto tai nėra nei poezijos priemonėmis atvaizduotas tikrai esantis fontanas, nei perteikta bendroji Romos fontanų esmė. Bet tiesa į kūrinį įsteigta. Kokia gi tiesa vyksta kūrinyje? Ar tiesa apskritai gali vykti (*geschehen*) ir, vadinasi, būti istoriška (*geschichtlich*)? Juk sakoma, kad tiesa yra kažkas belaikiška ir antlaikiška.

Mes ieškome meno kūrinio tikrovės, kad joje tikrai atrastume kūrinyje viešpataujantį meną. Kaip matėme, greičiausiai kūrinyje aptinkama tikrenybė (*das Wirkliche*) yra daiktiškasis jo pamatas. Kad šį daiktiškumą (*das Dingliche*) užčiuoptume, nepakanka iš tradicijos perimtų daikto sampratų; mat jos pačios prasilenkia su daiktiškumo (*das Dinghafte*) esme. Vyraujanti daikto samprata, pagal kurią daiktas suprantamas kaip suformuota medžiaga, yra nusižiūrėta ne nuo daikto, o nuo reikmens esmės. Taip pat paaiškėjo, kad jau nuo seno reikmeniškas buvimas įtvirtino savo savitą pirmenybę aiškinant buvinį. Ši ligi šiol dar atskirai neapmąstyta reikmeniško buvimo pirmenybė mums buvo užuomina (*Wink*), jog klausimą apie reikmeniškumą reikia kelti iš naujo, tačiau vengiant paplitusių interpretacijų.

Į klausimą, kas yra reikmuo, leidome atsakyti kū-

* Orig.: *C. F. Meyer. Der römische Brunnen.* Iš vokiečių k. vertė Antanas Gailius.

riniui. Sykiu į dienos šviesą iškilo ir tai, kas kūrinyje dedasi (*im Werk am Werk ist*): tai buvinio atsivėrimas savajame buvime, tai tiesos vyksmas (*Geschehnis*). Bet jei kūrinio tikrovės negalima apibrėžti niekaip kitaip, tik nurodant, kas kūrinyje dedasi, tai kaipgi tuomet įmanoma įgyvendinti mūsų sumanymą – aptikti tikrą kūrinį jo tikrovėje? Mes klaidžiojome, kol tikėjomės atrasti kūrinio tikrovę kaip jo daiktiškąjį pamatą. Ir štai atsidūrėme priešais keistą mūsų apmąstymų išvadą (jei ją apskritai galima vadinti išvada). Paaiškėjo du dalykai.

Pirma: priemonės, kuriomis kūrinyje galėtume aptikti tai, kas daiktiška, negali būti tik vyraujančios daikto sampratos – jų nepakanka.

Antra: tai, ką norėjome tokiu būdu užčiuopti kaip artimiausią kūrinio tikrovę, būtent – daiktiškasis jo pamatas, kaip tik taip, kaip mes tikėjomės kūrinyje jį atrasti, kūriniui nepriklauso.

Kai tik bandome kūrinyje jį įžvelgti, nejučiomis imame traktuoti kūrinį kaip reikmenį, kuriame dar pripažįstame esant tam tikrą antstatą, turintį talpinti tai, kas meniška. Tačiau kūrinys nėra reikmuo, papildomai aprūpintas dar ir iš išorės jam priklijuota estetine verte. Kūrinys toks nėra, lygiai taip pat kaip vien-daiktas nėra reikmuo, stokojantis to, kas iš tikro būdinga reikmeniui: tarnystės ir pagamintumo (*Anfertigung*).

Mūsų klausimo apie kūrinį kėlimas išmuštas iš vėžių – mat klausėme ne apie kūrinį, o pusiau apie daiktą, pusiau apie reikmenį. Tačiau ne mes pirmi ėmėme tą klausimą šitaip kelti. Taip klausimą kelia estetika. Bū-

dą, kuriuo ji iš kalno traktuoja meno kūrinį, valdingai nulemia iš tradicijos paveldėta esinijos interpretacija. Tačiau svarbu ne tai, kad šis įprastas klausimo kėlimo būdas išmuštas iš vėžių. Mums labiau rūpi tai, kad pirmąkart žvilgsniui atsiveria tai, jog kūrinio kūriniškumas, reikmens reikmeniškumas ir daikto daiktiškumas priartėja prie mūsų tik tada, kai mąstome buvinio buvimą. O tam būtina, kad pirmiausia sugriūtų savaime suprantamumo užkardos ir kad būtų atidėtos į šalį visiems žinomos tariamos sąvokos. Kaip tik todėl turėjome eiti aplinkkeliu. Bet jis sykiu mus atveda į kelią, galintį nuvesti prie kūrinio daiktiškumo apibrėžties. Kūriniui būdingo daiktiškumo nederėtų nuneigti; tik tiek, kad šį daiktiškumą, kuris juk priklauso jau kūrinio kūriniškam buvimui, reikėtų mąstyti kūriniškumo požiūriu. O jei taip, tai kelias į daiktišką kūrinio tikrovės apibrėžimą veda ne per daiktą kūrinio link, o per kūrinį daikto link.

Meno kūrinys savitu būdu atveria buvinio buvimą. Kūrinyje vyksta šis atsivėrimas, t. y. at-slėpimas, t. y. buvinio tiesa. Meno kūrinyje buvinio tiesa įsteigiama į kūrinį. Menas yra tiesos-įsisteigimas-kūrinyje. Kas gi yra pati tiesa, jeigu ji tarpais įvyksta kaip menas? Kas gi yra šis jos įsisteigimas-į-kūrinį?

Kūrinys ir tiesa

Meno kūrinio ištaka yra menas. Tačiau kas yra menas? Tikrove menas tampa kūrinyje. Todėl pirmiausia ieš-

kosime kūrinio tikrovės. Kas ji tokia? Meno kūriniai nuolat rodo (tiesa, visiškai skirtingais būdais) daiktiškumą. Bandymas užčiuopti šį daiktišką kūrinio pobūdį įprastomis daikto sąvokomis buvo nesėkmingas. Ir ne tik todėl, kad šios daikto sąvokos daiktiškumo nesugriebia, bet ir todėl, kad, klausdami apie kūrinio daiktiškąjį pamatą, kūrinį įspraudžiame į tam tikrą išankstinį apmatą (*Vorgriff*), kuriuo patys užtveriame sau praėjimą kūrinio kūriniško buvimo link. Apie kūrinio daiktiškumą neįmanoma nieko sužinoti tol, kol aiškiai nepasirodo gryna kūrinio savy-stovėsena (*Insichstehen*).

Tačiau ar būna kada nors pasiekiamas kūrinys pats savaime? Kad pavyktų šitai padaryti, reikėtų išvaduoti kūrinį iš bet kokių santykių su tuo, kas nėra jis pats, ir tada palikti jį vieną rymoti sau ir savyje. Tačiau juk į tai nukreiptas ir giliausias menininko sumanymas – išlaisvinti kūrinį vardan jo grynos savy-pačiame-stovėsenos (*Insichselbststehen*). Būtent didžiajame mene, o čia juk kalbama tik apie tokį, menininkas, palyginti su kūriniu, lieka kažkas nereikšminga, beveik kaip savo kūryba pats save naikinantis praėjimas (*Durchgang*), skirtas kūrinio atėjimui (*Hervorgang*).

Juk būtent šitaip kūriniai patys stovi ar kabo muziejuose bei parodose. Tačiau ar šitaip būdami patys savaime jie tikrai yra kaip kūriniai, kurie patys yra, – o gal jie čia yra ne daugiau negu meno pramonės objektai? Kūriniai tokiu būdu prieinami ir viešam, ir individualiam estetiniam mėgavimuisi. Oficialios įstaigos perima kūrinių priežiūrą bei jų išlaikymą. Meno žinovai

bei meno vertintojai imasi darbo. Meno prekiautojai rūpinasi rinka. Meno istorijos tyrinėtojai paverčia kūrinį mokslo objektu. Bet ar šioje daugialypėje sumaištyje dar sutinkame pačius kūrinius?

„Eginiečiai“ Miuncheno muziejuje, geriausias kritinis Sofoklio „Antigonės“ leidimas, kaip kūriniai – o jie juk yra kūriniai – išplėšti iš jiems būdingos buvojimo erdvės. Kad ir koks didelis būtų jų rangas ir jų poveikio galia, kad ir kokia gera būtų jų būklė, kokia patikima būtų jų interpretacija, perkėlimas į muziejų išrovė juos iš jų pasaulio. Bet ir tada, kai stengiamės tokį išrovimą atitaisyti arba jo išvengti, pavyzdžiui, aplankydami Pestumo šventyklą ten, kur ji stovi, ar Bambergo katedrą jos aikštėje, – net ir tokiais atvejais šių kūrinių pasaulis yra subyrėjęs.

Išrovimo iš pasaulio ir pasaulio subyrėjimo niekada nebepavyks panaikinti. Kūriniai nebėra tas, kas jie buvo. Tiesa, jie patys, tie, kuriuos mes štai sutinkame, yra; tačiau jie yra buvusieji. Kaip buvusieji jie stovi priešais mus istorinio paveldo ir saugotinų dalykų srityje. Nuo šiol jie yra šitokie, priešais-stovintys objektai. Jų stovėjimas-priešais, objektiškumas, nors ir yra ano ankstesnio jų stovėjimo-savyje pasekmė, nebėra pats jų stovėjimas-savyje. Iš šių objektų jis pabėgo. Visas meno verslas, kad ir koks intensyvus jis būtų, kad ir kaip stengtųsi viską daryti pačių kūrinių dėlei, visada turi reikalą tik su objektišku kūrinių buvimu. Tačiau toks buvimas nėra jų kūriniškas buvimas.

Bet ar kūrinys vis dar yra kūrinys tada, kai stovi

anapus visų santykių? Argi kūriniui nebūdinga būti susaistytam? Be jokios abejonės; belieka tik paklausti, kokiais saitais.

Kokiai sričiai kūrinys priklauso? Kūrinys, kaip kūrinys, priklauso vien tokiai sričiai, kuri pati jo dėka atsiveria. Nes kūrinio kūriniškas buvimas esti ir jis esti tik tokiame atsivėrime. Mes sakėme, kad kūrinio vyksme vyksta tiesos vyksmas. Nuoroda į van Gogh'o paveikslą bandyta tą vyksmą įvardyti. Žvelgiant į šį paveikslą, iškilo klausimas, kas yra tiesa ir kaip tiesa gali vykti.

Dabar klausimą apie tiesą keliame žvelgdami į kūrinį. Kad priartėtume prie to, apie ką klausiame, svarbu tiesos vyksmą kūrinyje iš naujo padaryti matomą. Šiam bandymui tyčia pasirinktas kūrinys, nepriskiriamas prie vaizduojamojo meno.

Statinys, graikų šventykla, nieko neatvaizduoja. Ji tiesiog stūkso tarp uolų įsprausto raižyto slėnio viduryje. Šventykla apgaubia dievo statulą ir leidžia jai šioje paslėptyje, atviros aikštės su kolonomis dėka, iškilti į šventą apibrėžtą erdvę. Šventyklos dėka dievas esti šventykloje. Pati savyje ši dievo esamybė yra tam tikros erdvės sklaida ir apsibrėžimas kaip šventos erdvės. Mat šventykla ir jos apibrėžta erdvė neišskysta neapibrėžtume. Vien tik šventykla-kūrinys suriša ir drauge suburia aplinkui save į viena visas tas trajektorijas bei sąsajas, kuriose gimimas ir mirtis, vargas ir palaima, pergalė ir gėda, išlikimas ir žlugimas suklosto žmogiškosios būtybės lemties pavidalą. Viešpataujančios šių atvirų santykių tolumos yra šios istoriškai veikiančios tautos pasaulis. Iš jų, tolių, ir

juose ši tauta sugrįžta prie savęs, kad įvykdytų savo paskirtį, pašaukimą.

Statinys rymo stovėdamas štai čia, ant uolos. Šis kūrinio rymojimas-ant semia iš uolos tamsą, būdingą jos nepaslankiai ir niekur nesiveržiančiai laikysenai. Stovėdamas štai čia, statinys sutramdo aplinkui save siaučiančią audrą ir parodo pačią audrą esant jo galioje. Uolienos žvilgesys ir spindėjimas, regis, tik dėl saulės malonės, štai atveria regai dienos šviesą, dangaus tolį ir nakties tamsą. Nepajudinamas stūksojimas neregimą oro erdvę padaro regimą. Kūrinio nesudrebinamumas išstatytas priešais jūros potvynių antplūdžius ir savąja ramybe atskleidžia jų siautulį. Medis ir žolė, erelis ir jautis, gyvatė ir svirplys, savo atskirais-atskirtais pavidalais išnyra ir atsiveria regai kaip tokie, kokie jie yra. Šį išžengimą (*Herauskommen*) ir kilimą (*Aufgehen*), ir patį savaime, ir kaip visumą, senovėje graikai vadino φύσις. Sykiu φύσις praskleisdama apšviečia (*lichtet*) ir tai, į ką remiasi žmogaus kasdienis gyvenimas ir kuo žmogus jį pagrindžia. Mes tai vadiname *žeme.* Nuo to, ką čia šis žodis reiškia, reikėtų griežtai atskirti tiek sunešto s medžiagos masės vaizdinį, tiek vienos iš planetų astronominį pavadinimą. Žemė yra tai, kame kilimas paslepia visa, kas kyla (*alles Aufgehende*), ir paslepia kaip kylantįjį. Kylančiajame žemė esti kaip tai, kas slepia (*Bergende*).

Šventyklos kūrinys, stovėdama štai čia, atveria pasaulį ir drauge stato jį atgal ant žemės, kuri tik tokiu būdu ir iškyla kaip gimtoji žemė, ant kurios stovime

(*Grund*). Tačiau niekada nebūna taip, kad žmonės ir gyvūnai, augalai ir daiktai buvotų ir būtų žinomi kaip nekintantys objektai, idant vėliau galėtų tapti tinkama aplinka šventyklai, kuri vieną dieną taip pat įžengtų į buvojimą ir stotųsi greta kitų esamybių. Prie to, kas *yra*, veikiau priartėjame tada, kai viską mąstome priešingai, žinoma, su sąlyga, kad dar prieš mąstydami esame pajėgūs stebėti, kaip viskas į mus atsigręžia kitaip. Mat paprastas apvertimas, kai apverčiama tik dėl apvertimo, nieko neduoda.

Tik šventykla savuoju stovėjimu-štai-čia suteikia daiktams jų regimumą (*Gesicht*), o žmonėms leidžia pamatyti pačius save. Toks matymas būna atviras tol, kol kūrinys yra kūrinys, tol, kol dievas iš jo nepasitraukia. Taip yra ir su dievo statula, kurią jam aukoja žaidynių nugalėtojas. Tai nėra atvaizdas, skirtas tam, kad lengviau būtų įsisąmoninti, kaip atrodo dievas; tai kūrinys, leidžiantis pačiam dievui buvoti – šitaip pats dievas *yra*. Lygiai taip pat yra ir su žodiniu kūriniu. Tragedijoje niekas nevaidinama ir nerodoma, – joje naujieji dievai kovoja su senaisiais. Žodinis kūrinys randasi iš tautos sakmės (*Sagen*), tačiau jis ne atpasakoja šią kovą, o perkeičia aną sakmę taip, kad kiekvienas esmiškas žodis šią kovą kovoja ir kovodamas verčia apsispręsti, kas yra šventa, o kas nešventa, kas didu, o kas menka, kas drąsu, o kas bailu, kas tauru, o kas niekinga, kas ponas, o kas – vergas (žr. Herakleito 19 fragmentą).

Taigi kas yra kūrinio kūriniškas buvimas? Nenukreipdami žvilgsnio nuo to, ką dabar tik bendrais bruo-

žais apmetėme, pirmiausia pasiaiškinkime du kūrinio esminius bruožus. Pradėsime nuo to, kas seniai žinoma, nuo to, kas kūriniškame buvime yra arčiausiai mūsų – nuo daiktiškumo, kuris yra mūsų įprasto santykiavimo (*Verhalten*) su kūriniu pagrindas.

Kai kūrinys saugomas muziejuje arba nugabenamas į parodą, tada dar sakoma, kad jis išstatomas (*in eine Ausstellung angebracht wird*). Tačiau toks statymas (*Aufstellen*) yra visiškai kas kita, negu pastatymas, su kuriuo turime reikalą, kai pastatomas pastatas arba kai pastatoma (*Errichtung*) statula arba kai per šventę pastatoma (*Darstellen*) tragedija. Toks pastatymas yra įsteigimas (*Errichten*) pašventimo ir pašlovinimo prasme. Pastatymas čia nebėra vien atgabenimas. Pašvęsti (*weihen*) juk reiškia pašventinti (*heiligen*) ta prasme, kad šventybė, pastatoma kaip kūrinys, atsiveria kaip tai, kas šventa, o dievas pašaukiamas į savo buvojimo atvirumą. Pašventimas (*Weihen*) implikuoja šlovinimą (*Rühmen*) kaip Dievo garbės (*Würde*) ir spindesio pagerbimą. Garbė ir spindesys yra ne savybės, šalia kurių ir už kurių dar stovi ir Dievas; garbėje, spindesyje Dievas esti. Šio spindesio atspindyje spindi, o tai reiškia, nušvinta tai, ką pavadinome pasauliu. Statyti (*er-richten*) reiškia: atverti tai, kas stovi tiesiai (*das Rechte*), kaip tiesumą nurodantį matą, kuris, kaip tai, kas esmiška, teikia nurodymus (*Weisungen*). Tačiau kodėl kūrinio išstatymas yra pašventiantis-šlovinantis pastatymas (*Errichtung*)? Todėl, kad kūrinys to reikalauja savuoju kūrinišku buvimu. Bet kodėl ir kaip kūrinys reikalauja tokio išstatymo (*Auf-*

stellung)? Mat jis pats, dėl savo kūriniško buvimo, yra išstatantis. Ką gi kūrinys kaip kūrinys išstato? Iškildamas-savyje (*In-sich-aufragend*), kūrinys atveria *pasaulį* ir laiko jį, kai šis išlikdamas viešpatauja.

Būti kūriniu, reiškia – pastatyti (*aufstellen*) pasaulį. Tačiau kas tai yra – pasaulis? Apie jį jau buvo užsiminta, kalbant apie šventyklą. Pasaulio esmę galima tik iš tolo parodyti einant tuo keliu, kuriuo dabar turime pasukti. Net šis nurodymas bus viso labo apsisaugojimas nuo to, kas iš pat pradžių galėtų suklaidinti į esmę žvelgiantį žvilgsnį.

Pasaulis nėra vien suskaičiuojamų arba nesuskaičiuojamų, pažįstamų ir nepažįstamų dalykų sankaupa. Bet pasaulis nėra ir vien įsivaizduoti rėmai, įrėminantys viso to, kas egzistuoja, sumą. *Pasaulis pasaulėja* ir jis yra labiau būnantis (*ist seiender*) negu tai, kas užčiuopiama ir pajuntama, t. y. negu tai, kame mes tikimės esą kaip namie. Pasaulis niekada nėra objektas, kuris stovi prieš mus ir gali būti apžiūrinėjimas. Pasaulis yra tai, kas niekados nėra objektas, ir tam jo neobjektiškumui esame pavaldūs tol, kol mirties ir gimimo, laiminimo ir prakeiksmo trajektorijos laiko mus nublokštus į buvimą. Kai priimami esminiai mūsų istorijos sprendimai, kuriuos mes perėmėme ir užleidome, kurių nesupratome ir vėl iš naujo klausėme, tada pasaulis pasaulėja. Akmuo pasaulio neturi. Pasaulio neturi ir augalai bei gyvūnai; tačiau jie paklūsta aplinkos, į kurią yra panardinti, slėpiningam tvinksmui. O valstietė, priešingai, turi pasaulį, kadangi ji buvoja (*aufhält*) buvinio atvertyje. Reikmuo

dėl savo reikmeniško patikimumo šiam jos pasauliui suteikia savitą būtinumą bei artumą. Pasaulis atsiveria, todėl visi daiktai įgauna savo trukmę ir skubą, savo tolumą ir artumą, savo erdvumą ir ankštumą. Pasaulėjimas sukaupia tą talpumą, kuriuo sukaupta dievų malonė išdovanoja save arba baigia save. Dievo neatvykimo pražūtis taip pat yra būdas, kuriuo pasaulis pasaulėja.

Kadangi kūrinys yra kūrinys-veiksmas, jis įerdvina aną talpumą. Įerdvinti čia juoba reiškia: išlaisvinti laisvus atvirumo plotus ir sutvarkyti šiuos laisvus plotus, juos susaistant. Šis sutvarkymas buvoja minėto statymo (*errichten*) dėka. Kūrinys kaip kūrinys išstato pasaulį. Kūrinys palaiko pasaulio atvirumą atvirą. Tačiau pasaulio išstatymas yra tik vienas čia paminėtinas esminis kūrinio kūriniško buvimo matmuo. Kitą jam priklausantį matmenį mes panašiu būdu mėginsime atskleisti, įsižiūrėdami į kūrinio paviršių.

Jeigu kūrinys padarytas iš tam tikros medžiagos – akmens, medžio, bronzos, spalvos, kalbos, garso, – tuomet sakoma, esą jis iš tos medžiagos pagamintas. Kūrinys siekia būti išstatytas aukojančio-šlovinančio statymo (*Errichtung*) prasme, mat kūrinio kūriniškas buvimas yra pasaulio išstatymas. Tačiau tiek pat kiek minėtas išstatymas reikalingas ir pagaminimas, kadangi kūrinio kūriniškas buvimas pats yra gaminantis arba kažką pristatantis. Kūrinys kaip veiksmas savąja esme yra gaminantis. Bet ką gi kūrinys gamina? Tai sužinosime tik tada, kai paseksime tai, kas paprastai vadinama kūrinių gaminimu, kas yra pačiame paviršiuje.

Vienas iš buvimo kūriniu momentų yra pasaulio išstatymas (*Aufstellung*). Kas iš esmės yra ta kūrinio dalis, kuri vadinama darbo medžiaga, jei mąstome pasitelkdami tokią apibrėžtį? Reikmuo (jį nusako tarnystė ir naudingumas) pasiima tai, kas jį sudaro, medžiagą, į savąjį tarnavimą. Akmuo reikmens (pavyzdžiui, kirvio) gaminimo procese yra panaudojamas ir sunaudojamas. Jis išnyksta reikmens tarnystėje. Medžiaga juo geresnė ir juo tinkamesnė, juo mažiau priešindamasi ji įsilieja į reikmens reikmenišką buvimą. Šventykla-kūrinys, kuris išstato pasaulį, kaip tik todėl, priešingai, neleidžia medžiagai išnykti, o priverčia ją pirmiausia pasirodyti, pasirodyti kūrinio pasaulio atvirume: uola laiko ir dunkso, ir tik šitaip tampa uola; metalai žvilga ir žėri, spalvos – švyti, garsas – skamba, žodis – yra sakomas. Visa tai pasirodo kūriniui pasitraukiant į akmens masyvumą bei sunkumą, į medžio tvirtumą bei lankstumą, į bronzos kietumą ir žvilgesį, į spalvos švytėjimą ir tamsą, į garso skambesį ir į žodžio galią įvardyti.

Tai, į ką kūrinys pasitraukia, ir tai, kas pasirodo dėl tokio pasitraukimo, – tai pavadinome žeme. Ji yra pasirodantis paslėptumas. Žemė yra niekur nesiveržiantis, nuovargio nepatiriantis nepailstamumas. Ant žemės ir žemės link istoriškai būnantis žmogus tvarko savo kasdienį gyvenimą pasaulyje. Išstatydamas pasaulį, kūrinys pri-stato (*herstellt*) žemę. Pristatymą čia reikia suvokti tiesiogine žodžio prasme. Kūrinys iškelia ir laiko pačią žemę pasaulio atvirume. *Kūrinys leidžia žemei būti žeme.*

Vis dėlto kodėl šis žemės pristatymas turi vykti taip, kad kūrinys į ją pasitraukia? Kas yra žemė, kad ji būtent tokiu būdu trokšta patekti į nepaslėptį? Akmuo slegia ir šitaip skelbia savo sunkį. Tačiau, mus slėgdamas, šis sunkis drauge neleidžia į jį įsiskverbti. Jei pabandysime tai padaryti suskaldydami uolą, tai, suskaldyta į gabalus, ji niekada nebeparodys savo gelmės ir to, kas joje atsiveria. Tuojau pat akmuo vėl įtraukia save į tokį patį, jo gabalams būdingą slėgio ir masyvumo troškumą. Jei mėginsime patirti akmenį kitaip ir padėsime jį ant svarstyklių, tada jo sunkis virs tik svorio apskaičiavimu. Šis gal ir labai tikslus akmens apibūdinimas bus tik skaičius, o akmens savybė slėgti nuo mūsų pasislėps. Spalva švyti ir siekia tik švytėti. Jei mes, visiems suprantamai įvertindami, išverčiame spalvos švytėjimą į virpesių skaičius, jos nebelieka. Ji pasirodo tik tada, kai lieka neatslėpta ir neišaiškinta. Šitaip žemė kiekvieną įsiskverbimą į ją priverčia sudužti į save pačią. Kiekvienas tik skaičiavimu grindžiamas skverbimasis į ją virsta jos griovimu. Nors šis griovimas ir kuria viešpatavimo bei pažangos regimybę, pasirodydamas technikos mokslams būdingo gamtos suobjektinimo pavidalu, toks viešpatavimas, deja, tėra ketinimų bejėgiškumas. Atvirai nušvitusi kaip ji pati, žemė pasirodo tik tada, kai ji išsaugoma kaip esmiška neatskleidžiamybė, kuri vengia kiekvieno mėginimo ją atskleisti, nuolat laikydama save užsklęsta. Visi žemės daiktai, ir ji pati, visa ištisai, įsilieja į tarpusavio kaitos darną. Tačiau šis įsiliejimas nėra susiliejimas. Čia srūva rymantis-savy

atribojimo (*des Ausgrenzens*) srautas, kuris suteikia ribas kiekvieno esamojo esėjimui (*Anwesen des Anwesenden*). Todėl kiekvienam iš šių savy užsisklendžiančių daiktų būdingas tas pats savęs-nežinojimas. Žemė yra tai, kas esmiškai save-užsklendžia. Žemę pri-statyti (*her-stellen*) reiškia: iškelti ją į atvertį kaip tai, kas save-savy-užsklendžia.

Kūrinys šitaip pristato žemę todėl, kad jis pats pasitraukia į žemę. Žemei būdingas užsklęstumas visai nėra monotoniškas ir sustingęs buvimas po uždanga, – jis skleidžiasi nesuskaičiuojama daugybe paprastų (*einfacher*) būdų ir pavidalų. Tiesa, skulptorius naudoja akmenį taip, kaip savo būdu jį apdoroja ir mūrininkas. Bet skulptorius nesunaudoja akmens – taip būtų galima sakyti tik tada, kai kūrinys nepavyksta. Tapytojas, nors ir naudoja dažus, tačiau naudoja juos ne sunaudodamas, o taip, kad jie tik jo drobėje ir ima švytėti. Poetas taip pat naudoja žodį, bet ne taip, kaip paprastai tenka naudoti žodžius kalbantiesiems bei rašantiesiems, o taip, kad žodis iš tiesų tampa žodžiu ir nedingsta.

Apskritai kūrinyje iš esmės nėra nieko, kas būtų kūrinio medžiaga. Maža to, abejotina, ar, kai bandėme apibūdinti reikmens esmę ir tai, iš ko jis sudarytas, pavadinome medžiaga, jo, kaip reikmens, esmę nusakėme teisingai.

Pasaulio išstatymas ir žemės pristatymas yra du kūrinio buvimo-kūriniu esmės matmenys. Tačiau jie neatskiriami vienas nuo kito kūriniško buvimo vienovėje. Šios vienovės mes ir ieškome, kai apmąstome

kūrinio savy-stovėjimą (*Insichstehen*) ir kai bandome išsakyti aną uždarą ir atskirą jo savy-rymojimo rimtį.

Įvardytais esmės matmenimis, jei jau tai yra kažkas įtikinama, mes kūrinyje veikiau išryškinome vyksmą, bet jokiu būdu ne rimtį; nes kas yra rimtis, jei ne judesio priešybė? Ji, beje, nėra tokia priešybė, kuriai judėjimas būtų išoriškas, ji judėjimą įima į save. Tik tai, kas juda, gali rimti. Rimties būdas priklauso nuo judesio rūšies. Judesį suprantant tik kaip kūno perkėlimą į kitą vietą, rimtis, žinoma, tėra tik pauzė tarp judesių. Tada, kai rimtis įima judesį, gali rastis tokia rimtis, kuri yra vidinis judesių surinkimas, taigi – aukščiausias judėjimas, jei tik, žinoma, kalbame apie judesio rūšį, reikalaujančią tokios rimties. Būtent tokios rūšies yra savyje rymančio kūrinio rimtis. Mes priartėjame prie tokios rimties, kai pavyksta vienu sykiu pagauti visus kūrinio buvimo vyksmo judesius. Klausiame: kokiu santykiu pačiame kūrinyje pasirodo pasaulio išstatymas ir žemės pristatymas?

Pasaulis yra paprastų ir esmiškų apsisprendimų istoriškos tautos likime savaime atviras tolimųjų trajektorijų atvirumas. Žemė yra niekur nesiveržiantis atsiradimas to, kas nuolat save užsklendžia ir šitaip paslepia. Pasaulis ir žemė iš esmės vienas nuo kito skiriasi, bet niekada neatsiskiria. Pasaulis remiasi į žemę, o žemė savuoju stūksojimu perskrodžia (*durchragt*) pasaulį. Bet pasaulio ir žemės santykis jokiu būdu nėra vien tuščia viena kitai abejingų priešpriešų vienovė. Remdamasis į žemę, pasaulis siekia ją iškelti virš jos pačios (*überhöhen*).

Kaip save atveriantis, jis nepakenčia nieko, kas būtų užsklęsta. Tačiau žemė, kaip slepianti, yra linkusi įtraukti pasaulį į save ir jį savyje laikyti.

Pasaulio ir žemės priešpriešа yra ginčas. Mes pernelyg lengvai iškreipiame ginčo esmę, nes jį sutapatiname su vaidu ar kivirču, todėl jį pažįstame tik kaip ardymą ir griovimą. Bet esmiško ginčo metu besiginčijančios pusės viena kitą pakylėja savo esmės įtvirtinimo link. Tačiau esmės savęs įtvirtinimas niekada nėra sustingimas atsitiktinėje būsenoje, jis yra savęs atidavimas slaptam savojo buvimo ištakų pirmapradiškumui. Ginče viena pusė iškelia kitą virš savęs pačios. Taip ginčas tampa vis aršesnis ir vis tikresnis, t. y. tampa tuo, kas jis ir yra. Juo labiau ginčas savo paties jėgomis pranoksta save patį, juo atkakliau kiekvienas besiginčijantis leidžiasi į vientiso priklausymo sau pačiam gelmę. Žemė negali išsiversti be pasaulio atvirumo, mat ji pati, kaip žemė, turi pasirodyti, parodydama išlaisvintą savo užsklęstumo siekį. Pasaulis savo ruožtu negali pleventi virš žemės, nes, būdamas viešpataujančia toluma ir bet kokio esmiško likimo trajektorija, jis turi grįsti save tuo, kas stabilu.

Išstatydamas pasaulį ir pristatydamas žemę, kūrinys tampa ginčo kurstymu. Tačiau ginčas įsiplieskia ne tam, kad kūrinys banaliu susitarimu ginčą numaldytų ar užbaigtų, bet tam, kad ginčas ir toliau būtų ginčas. Išstatydamas pasaulį ir pristatydamas žemę, kūrinys šį ginčą vykdo. Kūrinio kūriniškas buvimas yra ginčo tarp pasaulio ir žemės vyksmas. Ginčas pasiekia aukščiausią tašką, būdamas vientisas savo viduje, todėl ginčo vyksme

vyksta kūrinio vienovė. Ginčo vyksmas yra nuolat save pranokstantis kūrinio judesių sutelkimas. Todėl ginčo vidujybėje glūdi savyje rymančio kūrinio rimties esmė.

Tik imdami domėn štai šią kūrinio rimtį, mes įstengiame pamatyti, kas dedasi kūrinyje (*was im Werk am Werk ist*). Tai, kad meno kūrinyje įgyvendinama (*ins Werk gesetzt*) tiesa, ligi šiol vis dar buvo teigiama užbėgant į priekį. Kokiu mastu kūrinio kūriniškame buvime vyksta tiesa? Dabar galime sakyti: kokiu mastu tiesa vyksta pasaulio ir žemės ginčo vyksme? Kas yra tiesa?

Kokios menkos ir striukos mūsų žinios apie tiesos esmę, matyti iš to, kaip lengvabūdiškai mes vartojame šį pamatinį žodį. Kai sakome „tiesa“, dažniausiai turime omenyje vienokią arba kitokią tiesą. Tai reiškia – „kažkas teisinga“, „kažkas, kas iš tiesų yra“. Tai gali būti žinojimas, kurį išsakome teiginiu. Tačiau teisingu, tikru mes vadiname ne tik teiginį, bet ir kokį nors dalyką, – sakydami „tai iš tiesų auksas“, atskiriame auksą nuo to, kas tik atrodo kaip auksas. „Iš tiesų“ čia reiškia tą patį, ką ir nepadirbtas, tikras auksas. Ką gi čia reiškia kalbėjimas apie kažką tikra? Tikru laikome iš tiesų būnantįjį. Teisinga yra tai, kas atitinka tikra, o tikra tai, kas iš tiesų yra. Ratas ir vėl užsidaro.

Ką reiškia „iš tiesų“? Tiesa yra šio „iš tiesų“ esmė. Ką turime omenyje, kai sakome „esmė“? Esme laikome tą bendrybę, į kurią jungiasi viskas, kas iš tiesų yra. Esmė pateikia save rūšine ar visuotine sąvoka, nurodančia vienį, vienodai tinkantį daugiui. Tačiau tokia vienodai-tinkanti esmė (esmė kaip *essentia*) yra tik ne-es-

miška esmė. O kas gi yra esmiška ko nors esmė? Matyt, ji rymo tame, kas buvinys iš tiesų *yra*. Tikra dalyko esmė nustato save iš savo tikro buvimo, iš konkretaus buvinio tiesos. Tačiau mes dabar ieškome ne esmės tiesos, o tiesos esmės. Pasimato įdomi painiava. Bet ar tai tik įdomybė, tuščia žaidimo sąvokomis subtilybė? O gal tai – bedugnė?

„Tiesa“ reiškia to, kas tikra, esmę. Mes mąstome šią esmę prisimindami graikišką žodį. Ἀλήθεια reiškia buvinio nepaslėptį. Bet ar tai jau tiesos esmės apibrėžimas? Ar tik mes nesiūlome čia tiesiog vartoti kitą žodį – sakyti „nepaslėptis“ vietoj „tiesa“, ir ar šitaip nemėginame įrodyti, kad tai ir yra dalyko apibūdinimas? Žinoma, kol neperprasime, kas gi turi būti įvykę, kad taptų būtina tiesos *esmę* nusakyti žodžiu „nepaslėptis“, tol šitai ir bus tik žodžių pakeitimas.

Ar dėl to būtina atnaujinti graikų filosofiją? Jokiu būdu. Atnaujinimas, net jei ši neįmanomybė būtų įmanoma, mums nepadėtų; mat paslėptoji graikų filosofijos istorija nuo pat pradžios pasižymi tuo, kad nepaiso žodyje ἀλήθεια sušvintančios tiesos esmės ir vis labiau savo žinojimą bei sakymą apie tiesos esmę yra priversta perkelti į išvestinės tiesos esmės aptarinėjimus. Tiesos esmė kaip ἀλήθεια tiek graikų mąstytojų, tiek vėlesnių filosofų liko neapmąstyta. Nepaslėptis mąstymui yra tai, kas graikiškajame štai-buvime yra giliausiai paslėpta, tačiau drauge ir tai, kas nuo seno apibrėžia bet kokį veiksnų buvojančiojo buvojimą. Tačiau kodėl negalėtume tenkintis ta tiesos esme, kuri mums per šimtus

metų tapo artima? Dabar ir nuo seno tiesa reiškia pažinimo ir jo dalyko atitikimą. Kad pažinimas ir pažintą dalyką suformuojantis bei išsakantis teiginys galėtų save palyginti su pačiu dalyku ir pirmiausia kad pats dalykas lengvai pasiduotų susiejamas su šiuo teiginiu, – pats dalykas turi pasirodyti kaip toks. Kaip gi jis gali pasirodyti, jeigu jis pats nepajėgia išnirti iš paslėpties, jeigu jis pats nestovi nepaslėptyje? Teiginys yra teisingas, jeigu jis pateisina save tuo, kas nepaslėpta, t. y. tuo, kas tikra. Teiginio tiesa absoliučiai visada yra tik toks teisingumas. Kritinės tiesos sąvokos, kurios nuo Descartes'o remiasi į tiesą kaip akivaizdumą, yra tik tiesos kaip teisingumo apibrėžimo variacijos. Ši mums visiems žinoma tiesos esmė, vaizdinio teisingumas, pasirodo visada kartu, ir drauge su tiesa kaip buvinio nepaslėptimi.

Jei jau čia užčiuopėme tiesą kaip nepaslėptį, mums tai pavyko ne tik dėl paraidinio graikiško žodžio vertimo. Mes nukreipėme dėmesį į tai, kas nepatirta ir neapmąstyta, tačiau šitas kas kartu pagrindžia mums gerai žinomą, todėl nudėvėtą tiesos kaip teisingumo esmę. Kartkartėmis teikiamasi pripažinti, jog tam, kad pagrįstume ir suprastume teiginio teisingumą (t. y. tiesą), turėtume grįžti prie kažko, kas yra akivaizdu (*offenbar ist*). Tokios prielaidos iš tikrųjų nederėtų apeiti. Išvengti šios prielaidos išties neįmanoma. Kol taip kalbame ir galvojame, tol tiesą vis dar suprantame tik kaip teisingumą, beje, kaip tokį teisingumą, kuriam reikalinga prielaida, kurią mes patys – dangus žino, kaip ir kodėl – iškart ir padarome.

Bet juk ne mes įsteigiame buvinio nepaslėptį kaip prielaidą, o buvinio nepaslėptis (buvimas) perkelia mus į tokį esėjimą (*Wesen*), kad su savaisiais vaizdiniais mes visuomet jau esame įstatyti (*eingesetzt*) į nepaslėptį ir tik sekame jai iš paskos. Vienaip ar kitaip nepaslėpta jau turi būti ne tik tai, *pagal ką* pažinimas nustato savo kryptį, bet ir ištisa *sritis*, kurioje įmanomas šis „savo krypties nustatymas pagal kažką“, ir net tas, *kuriam* tampa akivaizdus teiginio ir dalyko atitikimas, – visa tai kaip visuma jau turi skleistis nepaslėptyje. Visi mūsų teisingi vaizdiniai būtų nieko neverti ir mes net negalėtume daryti prielaidos, jog akivaizdžiai esama kažko, į ką orientuojasi mūsų pažinimas, jeigu buvinio nepaslėptis nelaikytų mūsų jau nukėlusi į tą properšą (*Gelichtete*), kurioje bet kuris buvinys išnyra mums priešais ir iš kurios jis pasitraukia atgal.

Tačiau kaip tai atsitinka? Kokiu būdu vyksta tiesa kaip nepaslėptis? Bet pirma reikėtų aiškiau pasakyti, kas yra pati ši nepaslėptis.

Yra daiktai, yra žmonės, yra dovanos ir aukos, yra gyvūnai ir augalai, yra reikmuo ir kūrinys. Buvinys stovi buvime (*steht im Sein*). Buvimą perskiria pikta lemtis (*Verhängnis*), kuri, lyg slapta uždanga, atskiria tai, kas dieviška, nuo to, ko dievai nekenčia. Su daugeliu buvinijos dalykų žmogus nepajėgia susidoroti. Tik menka dalis tampa pažinta. Tai, kas pažinta, pažinta tik apytikriai; tai, kas padaryta – nepatikima. Buvinys niekada nėra – kaip lengvai gali pasirodyti – nei mūsų dirbinys (*Gemächte*), nei juo labiau mūsų vaizdinys. Jei šią visu-

mą mintimis sutelktume į vienį (*in Eins*), tai, atrodytų, suvoktume viską, kas tik apskritai yra, kad ir koks primityvus bus tas mūsų suvokimas.

Ir vis dėlto: virš visų buvinių, bet ne nuo jų šalin, o iš jų vidaus, vyksta dar ir Kita. Visos buvinijos kaip visumos viduje esti atvira vieta. Yra prošvaistė. Mąstant apie ją iš buvinio pusės, ji yra labiau būnanti negu buvinys. Šis atviras vidurys nėra apgaubtas buvinių; priešingai, švytintis vidurys pats supa visą buviniją kaip niekis, kurio mes beveik nepažįstame.

Buvinys gali būti buvinys tik tada, kai įžengia į šios prošvaistės švytėjimą (*das Gelichtete dieser Lichtung*) ir išžengia iš jo. Tik ši prošvaistė mums, žmonėms, dovanoja ir laiduoja tiek praėjimą buvinio, kuriuo patys nesame, link, tiek priėjimą prie buvinio, kuriuo esame patys. Dėl šios prošvaistės buvinys tam tikru ir nevienodu mastu yra nepaslėptas. Tačiau net *paslėptas* buvinys gali būti to švytėjimo erdvėje (*im Spielraum des Gelichteten*). Bet koks buvinys, ir tas, kuris pasitinka, ir tas, kuris pasitaiko, paiso šio keisto esamybės priešiškumo, sykiu nuolat pasitraukdamas į paslėptį. Prošvaistė, į kurią buvinys įžengęs stovi, pat savaime sykiu yra ir slėptis (*Verbergung*). O slėptis buvinyje viešpatauja dvejopai.

Buvinys neprisileidžia mūsų, – mums prieinamas tik tas vienintelis ir iš pažiūros pats menkiausias dalykas, kurį mes greičiausiai aptinkame: apie buvinį galime pasakyti tik tiek, kad jis yra. Slėptìs kaip neprisileidimas nėra pirmiausia (ir nėra vien tik) nuolatinė pažinimo ri-

ba, – jis yra švytėjimo prošvaistės pradžia. Bet slėpties (o tai, žinoma, jau kitos rūšies slėptis) esama ir pačiame švytėjime. Buvinys užstoja buvinį, vienas užgožia kitą, anas meta šešėlį ant šito, per keletą nebesimato daugelio, atskira paneigia visa. Čia slėptis nėra anas paprastas neprieinamumas – buvinys nors ir pasirodo, tačiau pateikia save kitokį, negu jis yra.

Toks slėpimas (*Verbergen*) yra apsimetimas (*Verstellen*). Jei buvinys neapsimestų buviniu, tai negalėtume nei dėl buvinio apsirikti, nei jo pražiopsoti, negalėtume nei pasiklysti, nei suklysti ir juoba visada tiksliai žinotume, ką darome. Tai, kad buvinys gali mus apgauti kaip regimybė, yra sąlyga to, kad mes galime apsigauti, o ne priešingai.

Slėpimas (*Verbergung*) gali būti neprisiledimas arba tik apsimetimas. Mes niekada nesame visai tikri, ar tas slėpimas yra viena, ar kita. Slėpimas pats save slepia ir maskuoja. Tai reiškia: atvira vieta buvinio viduje, prošvaistė niekada nebūna stabili scena su nuolat pakelta uždanga, scena, kurioje vaidinamas buvinio vaidinimas. Veikiau jau prošvaistė vyksta tik kaip šis dvejopas slėpimas. Buvinio nepaslėptis niekada nėra tik priešais esantis pastovus būvis. Tai – vyksmas. Nepaslėptis (tiesa) nėra nei dalykų, t. y. buvinio, savybė, nei teiginio savybė.

Tikime, kad, apsupti artimiausių buvinių, esame kaip namie. Buvinys yra artimas, patikimas, jaukus. Ir vis dėlto prošvaistę persmelkia nuolatinis slėpimas dvilypiu – neprieinamumo ir apsimetimo – pavidalu. Viso, kas jauku, pats pagrindas nėra jaukus – yra ne-

jaukus. Tiesos esmę, t. y. nepaslėptį, yra persmelkęs ir užvaldęs atsisakymas (*Verweigerung*). Šis atsisakymas nėra nei trūkumas, nei klaida, kaip būtų, jei tiesa būtų tiesiog gryna nepaslėptis, atsikračiusi bet kokių slėpinių. Jei tik pajėgtų, ji nebebūtų ji pati. *Tiesos kaip nepaslėpties esmei priklauso šis atsisakymas dvilypio slėpimo prasme.* Tiesos esmė yra tokia, kad tiesa yra ne-tiesa. Taip sakome, idant visu, galbūt net trikdančiu griežtumu nurodytumėme, kad nepaslėpties kaip prošvaistės dalis yra atsisakymas kaip slėpimas. Teiginys „tiesos esmė yra ne-tiesa" visai neturi reikšti, kad tiesos pagrindas yra toks, jog ji yra melas (*Falschheit*). Lygiai taip pat šis teiginys nereiškia, jog tiesa niekada nėra ji pati, bet dialektiškai suprantant, ji visada yra ir savo pačios priešybė.

Tiesa kaip ji pati esti (*west*) tik tuo mastu, kuriuo slepiantis atsisakymas kaip neprieinamumas atseikėja (*zumessen*) bet kokiai prošvaistei nuolatinį radimąsi, o kaip apsimetimas, bet kokiai prošvaistei atseikėja nepalenkiamą suklydimo griežtumą. Slepiančiu atsisakymu pavadinome tą tiesos esmėje glūdinčią priešpriešą, kurią tiesos esmėje aptinkame tarp prošvaistės ir slėpimo. Jis yra pirmapradžio ginčo priešprieša. Tiesos esmė savyje pačioje yra pirmapradis ginčas, kuriame ginčijamasi dėl ano atviro vidurio, kuriame buvinys įžengęs stovi ir iš kurio jis pasitraukia atgal į save patį.

Tokia atvertis vyksta buvinio viduje. Jai būdingas esminis matmuo, kurį mes jau įvardijome. Atverčiai priklauso pasaulis ir žemė. Tačiau pasaulis nėra vien

atvertis, atitinkanti prošvaistę, o žemė nėra užsklęstumas, tolygus slėpimui. Veikiau pasaulis yra prošvaistė, nušviečianti kryptis esminių nuorodų, kurioms paklūsta bet koks sprendimas. Tačiau kiekvienas sprendimas pagrįstas kažkuo, kas neįveikta, paslėpta, kas trikdo, – antraip jis niekada nebūtų sprendimas. Žemė nėra vien tai, kas užsklęsta, ji yra tai, kas iškyla kaip save užsklendžiantis. Ir pasaulis, ir žemė savo esme savyje (*in sich*) yra ir tie, kurie ginčijasi, ir tie, dėl kurių ginčijamasi. Tik kaip šitokie jie stoja į prošvaistės ir paslėpties ginčą.

Žemė savuoju stūksojimu perskrodžia pasaulį (*durchragt*) tokiu mastu, o pasaulis tokiu mastu remiasi į žemę kaip pagrindą, kokiu mastu tiesa vyksta kaip prigimtinis ginčas tarp prošvaistės ir paslėpties. Tačiau kaipgi tiesa vyksta? Atsakome: ji vyksta nedaugeliu esmiškų būdų. Vienas iš būdų, kuriuo vyksta tiesa, yra kūrinio buvimas kūriniu. Išstatydamas pasaulį ir pristatydamas žemę, kūrinys yra kova to ginčo, kuriame iškovojama visos buvinijos nepaslėptis, tiesa.

Kai šventykla stovi štai čia, vyksta tiesa. Tai nereiškia, kad čia kažkas teisingai pateikiama arba perteikiama (*dargestellt und wiedergegeben*), tai reiškia, kad visa buvinija atnešama į nepaslėptį ir joje laikoma. Laikyti pirmapradiškai reiškia: globoti. Van Gogh'o drobėje vyksta tiesa. Tai nereiškia, kad čia koks nors esantis dalykas teisingai atvaizduotas, tai reiškia, kad reikmens (batų) reikmeniško buvimo atsivėrimo dėka visa buvinija – pasaulis ir žemė savo priešpriešos žaisme – patenka į nepaslėptį.

Kūrinyje veikia tiesa, taigi ne tik tai, kažkas, kas tikrai-teisinga (*ein Wahres*). Valstietiškus batus rodantis paveikslas, Romos fontaną bylojantis eilėraštis ne tik praneša, kas šis paskiras buvinys kaip toks yra (jeigu jie praneša), bet ir jų, paveikslo ir eilėraščio, dėka gali vykti nepasléptis kaip tokia, santykyje su visa buvinija. Kuo paprasčiau ir esmingiau, pačia savo esme, iškyla mūsų akivaizdoje reikmuo-batai, kuo neprašmatnesnis ir patrauklesnis iškyla fontanas, tuo betarpiškiau ir patraukliau drauge su jais ima labiau būti visa buvinija. Šitaip apšviečiamas save slepiantis buvimas. Šitokia šviesa įlieja savo švytėjimą į kūrinį. Į kūrinį įlietas švytėjimas yra grožis. *Grožis yra būdas, kuriuo tiesa esti kaip nepasléptis.*

Dabar tiesos esmė tapo geriau suvokta keliais aspektais. Dėl to galbūt šiek tiek paaiškėjo, kas dedasi kūrinyje. Tačiau dabar atsiskleidęs kūrinio kūriniškas buvimas vis dar nieko nesako apie artimiausiąją ir intensyviausiai patiriamą kūrinio tikrovę – apie kūrinio daiktiškumą. Kone atrodo, kad per išskirtinį ketinimą – paties kūrinio rymojimą savyje suvokti kuo gryniau – visiškai pražiopsojome, jog kūrinys visada yra kūrinys, o tai reiškia – padarinys, sukurtasis (*ein Gewirktes*). Galima sakyti, kad tai, kuo kūrinys, kaip kūrinys, išsiskiria, yra jo sukurtas buvimas. Kūrinys yra sukurtas, o kūrimo veiksmas reikalauja tarpinės grandies, iš kurios ir kurioje kuriama; todėl į kūrinį įsijungia ir minėtasis daiktiškumas. Tai nenuginčijama. Tačiau lieka neaišku, kaip kūrinys turi savo sukurtą buvimą? Tai galima nušviesti tik išsiaiškinus du dalykus:

1. Ką čia reiškia sukurtumas ir kūrimas, ir kuo jie skiriasi nuo gaminimo ir pagamintumo?

2. Kokia yra paties kūrinio giliausia esmė, iš kurios tik ir galima nuspręsti, kiek kūriniui galima priskirti jo sukurtumą ir kiek šis sukurtumas nustato kūrinio buvimą-kūriniu?

Kūrimo veiksmas, kūryba, čia apmąstoma santykyje su kūriniu. Kūrinio esmei priklauso tiesos vyksmas. Kūrybos esmę mes neseniai nustatėme iš jos santykio su tiesos esme kaip buvinio nepaslėptimi. Sukurtumo priklausymą kūriniui įmanoma nušviesti tik dar pirmapradiškiau nušviečiant tiesos esmę. Taigi vėl grįžta klausimas apie tiesą ir jos esmę.

Jis turi grįžti, kadangi teiginys, esą kūrinyje tiesa įsigyvendina, negali likti paprasčiausias įtikinėjimas.

Pagaliau turime paklausti iš esmės: kiek tiesos esmei būdinga slinktis prie tokių dalykų kaip kūrinys? Kas iš esmės yra tiesa, kad ji gali būti įgyvendinta arba, esant tam tikroms sąlygoms, net turi būti įgyvendinta, idant būtų kaip tiesa? Tiesos įgyvendinimą mes nustatėme esant meno esme. Paskutinysis klausimas skambėjo taip:

Kas yra tiesa, kad ji gali vykti kaip menas ar net turi vykti kaip menas? Ar *esama* ir kiek *esama* meno?

Tiesa ir menas

Tiek meno, tiek menininko ištaka yra menas. Ištaka yra esmės kilmė, esmės, kurioje esti buvinio buvimas. Kas yra menas? Jo esmės ieškome tikrame kūrinyje. Kū-

rinio tikrovė apsibrėžė iš to, kas kūrinyje įgyvendinama, – iš tiesos vyksmo. Tokį vyksmą mąstome kaip pasaulio ir žemės ginčo kovą. Šios kovos sukauptame judėjime esti rimtis. Tai kūrinio savy-rymojimas.

Kūrinyje veikia (*am Werk ist*) tiesos vyksmas. Tačiau tai, kas šitaip kuria, juk ir yra kūrinyje (*ist im Werk*). Vadinasi, tikras kūrinys čia jau iš anksto numatomas kaip ano vyksmo turėtojas. Todėl mums vėl iškyla klausimas apie minėtą kokio nors konkretaus kūrinio daiktiškumą. Pagaliau aišku bent jau tiek: kad ir kaip uoliai klausime apie kūrinio stovėjimą-savy, vis vien prasilenksime su jo tikrove tol, kol nesusiprasime traktuoti kūrinio kaip tokio, kuris pats yra sukurtas (*ein Gewirktes*). Taip jį traktuoti turėtume pirmiausia, juk žodis „kūrinys“ pasako, kad kažkas sukurta, padaryta. Kūrinio kūriniškumas yra jo sukurtumas – tai, kad jis sukurtas menininko. Gali keistai atrodyti, kad šį pirmutiniausią ir viską paaiškinantį kūrinio apibūdinimą tik dabar įvardijome.

Kūrinio sukurtumas tampa akivaizdus tik žvelgiant į kūrybos procesą. Paties svarstomo dalyko verčiami turėtume susiprasti ir pamėginti perprasti menininko veiklą, kad šitaip aptiktume meno kūrinio ištaką. Siekis kūrinio kūrinišką buvimą apibrėžti remiantis grynai juo pačiu pasirodė esąs neįgyvendinamas.

Dabar, traukdamiesi nuo kūrinio ir sukdami kūrybos esmės link, turėtume neužmiršti to, kas buvo pasakyta, pirma, apie paveikslą su nutapytais valstietiškais batais, antra, – apie graikų šventyklą.

Kūrybą mąstome kaip kažko padarymą. Tačiau reikmens pagaminimas taip pat yra kažko padarymas. Kaip žinia, amatas, rankų darbas (keistas kalbos žaismas) nesukuria jokių kūrinių net ir tada, kai amatininkišką produkciją, reikmenį prireikus priešiname fabriko produkcijai. Tad kuo skiriasi padarymas kaip kūryba nuo padarymo-gamybos? Pagal žodžių skambesį visai nesunku atsieti kūrinių kūrimą ir gaminių gaminimą, bet daug sunkiau atsekti kiekvieno iš šių dviejų padarymo būdų būdingus esmiškus bruožus. Iš pirmo žvilgsnio ir puodžiai, ir skulptoriai, ir dailidės, ir tapytojai dirbdami elgiasi vienodai. Kūrinio kūrimas savaime reikalauja amatininkiško darbo. Didieji menininkai labiausiai vertina amatininkišką meistrystę. Pirmiausia jie reikalauja uoliai puoselėti šią meistrystę, kai ji jau visiškai įvaldyta. Labiausiai jie rūpinasi nuolat atnaujinti savo amatininkiškus gebėjimus. Gana dažnai nurodoma į tai, kad graikai, kurie šį tą suprato apie meno kūrinius, ir amatui, ir menui įvardyti vartojo tą patį žodį τέχνη, o amatininką ir menininką vadino tuo pačiu vardu τεχνίτης.

Todėl atrodo, kad patogiausia kūrybos esmę apibrėžti pagal jos amatininkiškąją pusę. Bet kaip tik nuoroda į tai, kaip graikai, įvardydami savąją dalyko patirtį, vartojo kalbą, turėtų mus priversti susimąstyti. Kad ir kokia paprasta ir aiški būtų nuoroda į graikišką papratimą amatą ir meną įvardyti tuo pačiu žodžiu τέχνη, ji netiksli ir paviršutiniška. Mat τέχνη nereiškia nei amato, nei meno, nei galiausiai to, kas yra techniš-

ka dabartine prasme, – šiuo žodžiu niekada nebuvo vadinama kokia nors praktinės veiklos rūšis.

Žodis τέχνη veikiau reiškia žinojimo būdą. Žinoti, reiškia – būti mačiusiam plačiąja žodžio „matyti" prasme – suvokti buvojantįjį kaip būtent tokį. Graikiškajam mąstymui žinojimo esmė yra ἀλήθεια, t. y. buvinio at-slėpimas. 'Αλήθεια teikia ir valdo bet kokią laikyseną buvinio atžvilgiu. Todėl τέχνη, arba graikiškai patirtas žinojimas, yra buvinio padarymas, nes τέχνη buvojantįjį kaip tokį perkelia *iš* paslėpties *čionai*, ir perkelia *į* jo matymosi nepaslėptį; τέχνη niekada nereiškia darymo darbo.

Menininkas ne todėl yra τεχνίτης, kad jis dar ir amatininkas, o todėl, kad ir kūrinių gaminimas, kaip jų iš-statymas, ir gaminių gamyba vyksta kaip minėtas perkėlimas į nepaslėptį, t. y. kaip padarymas, kuris pirmiausia ir leidžia buviniui ateiti čionai iš jo matymosi į jo buvojimą. Bet visa tai vyksta savaime tarpstančios ir atsirandančios buvinijos – φύσις – viduje. Meno įvardijimas žodžiu τέχνη jokiu būdu neliudija to, kad patirti, kas yra menininko darbas, galima iš amatininkiško darbo. Tai, kas, žvelgiant į kūrinio kūrimą, atrodo kaip amatininkiška gamyba, yra kitokio pobūdžio. Šis darbas nustatomas ir sustyguojamas pagal kūrybos esmę ir lieka su pastarąja tvirtai susietas.

Tai kuo gi turėtume vadovautis, jei ne amatu, kai mąstome kūrybos esmę? Kuo gi kitu, jei ne tuo, kas turėtų būti sukurta – kūriniu? Kūrinys tampa tikras kūrybinio atlikimo metu, vadinasi, nuo šio atlikimo

priklauso jo tikrovė, tačiau, nepaisant to, kūrybos esmė apibrėžiama pagal kūrinio esmę. Net jei kūrinio sukurtumas yra susijęs su kūryba, ir sukurtumas, ir kūryba vis dėlto turi būti apibrėžiami pagal kūrinio kūriniškąjį buvimą. Dabar jau mūsų nebestebins tai, kodėl nuo pat pradžių ir tiek ilgai domėjomės tik kūriniu ir tik paskiausiai atsigręžėme į sukurtumą. Jei sukurtumas šitaip esmiškai priklauso kūriniui – ką ir girdime žodžio „kūrinys“ skambesyje – tuomet visa tai, kas ligi šiol buvo apibrėžiama kaip kūrinio kūriniškasis buvimas, turėtume pamėginti suprasti dar esmiškiau.

Atsižvelgdami į esminę kūrinio aprėžtį, kurią mums pavyko aptikti (o pagal ją kūrinyje vyksta tiesos vyksmas), kūrybą galime apibūdinti kaip išleidimą į tai, kas išgauta (*Hervorgehenlassen in ein Hervorgebrachtes*). Kūrinio kūriniškas tapsmas yra būdas, kuriuo tampa ir vyksta tiesa. Šio tapsmo ir vyksmo esmėje viskas ir glūdi. Tačiau kas yra tiesa, kad jai privalu vykti kaip tik tame, kas sukurta? Kokiu mastu tiesa iš paties savo esmės pagrindo stiepiasi kūrinio link? Ar galima tai suprasti iš anksčiau atskleistos tiesos esmės?

Tiesa yra ne-tiesa, kadangi jai priklauso to, kas darne-atslėpta kaip slėpimo kilmės vieta. Ne-paslėptyje kaip tiesoje esti ir kitas „ne-“ – antrasis dvigubo neigimo „ne-“. Tiesa kaip tokia esti prošvaistės ir dvigubos paslėpties priešstatos pavidalu. Tiesa yra pirmapradis ginčas, kurio metu ginčijamasi dėl atvirumo – atvirumo (*das Offene*), į kurį įžengęs stovi ir iš kurio pasitraukia visa, kas pasirodo kaip buvinys, ir visa, kas vengia pa-

sirodyti kaip buvinys. Nesvarbu, kada ir kaip šis ginčas įsiplieskia ir vyksta, per jį abi besiginčijančios pusės, prošvaistė ir paslėptis, išsiskiria. Šitaip joms ginčijantis atsiranda ginčo erdvės atvirumas. Šio atvirumo atvertis, t. y. tiesa, gali būti tai, kas ji yra, būtent – *ši* atvertis, tik tada ir tik tuo mastu, kai ir kuriuo mastu ji įsitaiso savo atvirume. Todėl tame atvirume būtinai turi būti koks nors buvinys, kuriame atvertis įgauna savo stovį ir pastovumą. Kadangi atvertis užima atvirumą, ji jį laiko atvirą ir prieinamą. Steigtį ir įsikūrimą visur čia mąstome pagal graikiškąją žodžio θέσις prasmę, kuri nurodo pastatymą (*Aufstellen*) nepaslėptyje.

Su nuoroda į tai, kad atvertis įsitaiso atvirume, mąstymas paliečia sritį, kuri čia kol kas negali būti išplėtota. Tebūnie pastebėta tik tiek: dėl to, kad buvinio nepaslėpties esmė kažkuriuo būdu priklauso pačiam buvimui (plg. *Sein und Zeit*, § 44), šis dėl savo esmės sudaro galimybę atsirasti atverties žaismės erdvei („štai" prošvaistei) ir pateikia šią erdvę kaip *tokią*, į kurią bet kuris buvinys iškyla savitu būdu.

Tiesa vyksta tik įsikurdindama į per ją pačią atsiveriantį ginčą ir erdvę, kurioje šis ginčas vyksta. Tiesa yra prošvaistės ir paslėpties priešstata, todėl jai priklauso tai, kas čia pavadinta įsikurdinimu. Tačiau iki įsikurdindama tiesa nebūna savaime esanti kažkur žvaigždėse, kad vėliau ją būtų galima nuleisti kur nors į buvinį. Tai neįmanoma vien todėl, kad tik buvinio atvertis suteikia galimybę – tokio *kur nors* ir vietos, kurią buvojantysis užima, galimybę. Atverties prošvaistė ir įsikurdinimas

atvirume neatskiriami. Jie abu yra ta pati viena tiesos vyksmo esmė.'Tiesa daugybe įvairių būdų vyksta istorijoje.

Esminis būdas, kuriuo tiesa įsitaiso jos dėka atsivėrusiame buvinyje, yra tiesos įsigyvendinimas. Kitas būdas, kuriuo tiesa esti, yra valstybės kūrimo darbas. Dar kitas būdas, kaip tiesa nušvinta, yra artuma to, kuris visiškai nėra buvinys, bet yra labiausiai būnantis iš visos buvinijos. Dar kitas būdas, kuriuo tiesa save grindžia, yra esmiška auka. Dar kitas būdas, kuriuo tiesa tampa, yra mąstytojo klausimas, kuris, būdamas buvimo mąstymas, įvardija buvimą jo klaustinumo požiūriu. Mokslas, priešingai, nėra pirmapradis tiesos vyksmas, jis yra jau atviros tiesos srities plėtimas, – plėtimas aiškinant ir pagrindžiant tai, kas tame plote, kurį tiesa apima, pasirodo esą galimai ar būtinai teisinga. Tais atvejais, kai (ir tiek, kiek) mokslas, pranokdamas tai, kas teisinga, artėja prie tiesos, t. y. prie esmiškos buvinio kaip tokio atodangos, – tada (ir tiek) jis yra filosofija.

Įsikurti buvinyje ir tik šitaip tapti tiesa – tai priklauso tiesos esmei, todėl tiesos esmei būdinga *trauka kūrinio link* – išskirtinė tiesos galimybė pačiai būti esančia buvinio viduje.

Tiesos įsikurdinimas kūrinyje yra patiekimas (*Hervorbringen*) tokio buvinio, kokio iki šiol dar nebuvo ir kokio vėliau niekada nebebus. Patiekimas buvinį pastato atvirume tokiu būdu, kad tas, kuris turi būti patiektas (*das zu Bringende*), nušviečia atvirumo, į kurį jis patenka, atvertį. Kai patiekimas savitai tiekia buvinio atvertį, tiesą, tada tai, kas patiekta, yra kūrinys. Toks

patiekimas yra kūryba. Kaip šis teikimas (*Bringen*), jis veikiau yra gavimas (*Empfangen*) ir išėmimas, būnant santykyje su nepaslėptimi. Kas gi tuomet yra sukurtumas? Paaiškinsime tai dviem svarbiomis apibrėžtimis.

Tiesa krypsta į kūrinį. Tiesa esti tik kaip prošvaistės ir paslėpties ginčas pasaulio ir žemės priešstatoje. Kaip šis pasaulio ir žemės ginčas, tiesa trokšta būti nukreipta į kūrinį. Specialiai tam patiekiamame buvinyje ginčas ne panaikinamas ir ne vien įkurdinamas buvinyje, o šiuo buviniu atveriamas. Todėl šis buvinys turi turėti savyje pagrindinius ginčo bruožus. Šiame ginče kovoja pasaulio ir žemės vienybė. Pasaulis atsiveria, todėl jis verčia istorišką žmoniją apsispręsti dėl pergalės ar pralaimėjimo, palaimos ar prakeikimo, valdžios ar vergijos. Patekantis pasaulis iškelia į dienos šviesą tai, dėl ko dar neapsispręsta, tai, kam dar nėra mato, ir šitaip atveria paslėptą mato ir apsisprendimo būtinybę.

Kai pasaulis atsiveria, žemė ima stūksoti. Ji pasirodo kaip visų dalykų pamatas, kaip tai, kas savo dėsnyje paslėpta ir visada savy užsklęsta. Pasaulis reikalauja savų apsisprendimų ir savo mato, pasaulio dėka buvinys patenka į pasaulio trajektorijų atvirumą. Tačiau žemė, savuoju stūksojimu viską ant savęs laikydama, siekia likti užsklęsta ir viską patiki savajam įstatymui. Ginčas nėra įtrūkis, toks kaip paprasčiausias plyšys uoloje; ginčas yra kiekvieno besiginčijančių priklausomybės-sau-pačiam gelmė. Toks įtrūkis įtraukia abu priešgyniaujančius į jų vienybės pradžią, kuri yra jų vieningas pagrindas. Toks įtrūkis yra schema (*Grundriss*). Jis yra

brėžinys, kuriuo nužymėtos buvinio prošvaistės iškilimo pagrindinės kryptys. Šis įtrūkis neleidžia priešpriešoms atitrūkti vienai nuo kitos, jis sujungia mato ir ribų priešingumą į vieningą piešinį.

Tiesa, kuri yra ginčas, įsikuria patiekiamame buvinyje tik taip, kad ginčas šiame buvinyje atveria, t. y. pats buvinys pasidaro įtrūkęs. Įtrūkis yra vieningas piešinio ir schemos, pjūvio ir kontūrų piešinys. Tačiau tiesa įsikuria buvinyje tokiu būdu, kad šis užima tiesos atvirumą. Bet šis užėmimas gali vykti tik taip, kad tas, kas patiekiama, t. y. įtrūkio žymė, patiki save užsidarančiajam ir kylančiajam atvertyje. Įtrūkis turi pasitraukti į slegiantį akmens sunkumą, į nebylų medžio tvirtumą, į sodrią spalvų kaitrą. Žemė įsiima šį įtrūkį, todėl įtrūkis yra pri-statomas atvirume (*wird in das Offene her-gestellt*) ir šitaip jis įstatomas, t. y. įdedamas į tai, kas kyla atvirume kaip kažkas, kas save užsklendžia ir apsaugo.

Įtrūkio žyme paverstas, šitaip įtrauktas atgal į žemę ir tokiu būdu įtvirtintas ginčas yra *pavidalas.* Kūrinio sukurtumas reiškia: tiesa yra įtvirtinta pavidale. Pavidalas yra saitų sistema, kuria įtrūkis save susaisto. Susaistytas įtrūkis yra tiesos švytėjimo vėžės. Tai, kas čia vadinama pavidalu, reikia mąstyti pagal *aną* statymą ir są-statą (*Ge-stell*), kuriuo esti kūrinys tada, kai jis save iš-stato ir pri-stato.

Kūrinio kūrimo metu ginčas kaip įtrūkis turi būti įstatomas atgal į žemę, o pati žemė, kaip tai, kas save užsklendžia, turi būti išstatoma ir panaudojama. Tačiau toks panaudojimas ne naudoja ir sunaudoja žemę kaip

medžiagą; jis ją kaip tik išlaisvina, padarydamas ją ja pačia. Toks žemės panaudojimas yra darbavimasis su ja (*Werken mit ihr*), nors išoriškai jis panašus į amatininkišką medžiagos panaudojimą. Todėl atsiranda regimybė, kad kūrinio kūrimas yra dar ir amatininkiška veikla. Toks jis niekada nebūna. Tačiau jis visada lieka žemės panaudojimas, įtvirtinantis tiesą pavidale. Reikmens gaminimas, priešingai, niekada nėra betarpiškas tiesos vyksmo išgavimas. Reikmuo yra pagamintas, reiškia – medžiaga yra suformuota, ir būtent taip, kad yra paruošta vartojimui. Reikmuo pagamintas, reiškia – reikmuo esti nebe savyje pačiame, jis yra atleistas, kad atsiduotų savajai tarnystei.

Visai kitaip kūrinio sukurtumas. Tai paaiškėja iš antrojo apibūdinimo, kuris tebus čia pateiktas.

Reikmens pagamintumas ir kūrinio sukurtumas sutampa tuo, kad jie yra buvimas kažkuo patiektu (*Hervorgebrachtsein*). Tačiau kūrinio sukurtumas, kitaip negu kiekvienas kitas patiekimas ir padarymas, ypatingas tuo, kad yra kartu įkurtas į tai, kas sukurta. Tačiau ar lygiai taip negalėtume pasakyti apie viską, kas padaryta, ir apie viską, kas yra kažkaip atsiradę? Kiekvienam padarytam dalykui įduotas kartu ir jo buvimas padarytu. Žinoma, kad taip yra, tačiau kūrinyje buvimas-sukurtu yra įkurtas į sukurtąjį dalyką taip, kad savitai dunkso iš jo, to šitaip padarytojo. Kadangi šitaip yra, mes galime ir buvimą sukurtu patirti iš kūrinio.

Tai, kad sukurtumas atsiskleidžia iš kūrinio, dar nereiškia, jog kūrinyje turi matytis, kad jis padarytas

didžio menininko. Tai, kas sukurta, neturi būti meistro gebėjimų liudijimas, o gebantysis jo dėka neturi būti išaukštintas viešam pripažinimu. Ne *N. N. fecit* turi būti pagarsinta, o paprastas *factum est* turi būti iškeltas į atvirumą kūrinyje: tai, kad buvinio nepaslėptis čia įvyko ir kaip tai, kas įvyko, vyksta dabar; tai, kad šitoks kūrinys *yra*, o ne, kaip galėtų būti, nėra. Postūmis tam, kad šis kūrinys yra kaip šis kūrinys, ir tai, kad šio nematomo postūmio būta, yra kūrinio rymojimo-savyje pastovumas. Kai menininkas, kūrinio atsiradimo procesas ir aplinkybės nežinomos, šis postūmis, šis sukurtojo buvimo „kad" kreipiasi į mus iš kūrinio pačiu gryniausiu būdu.

Žinia, nuo kiekvieno panaudojamo ar vartojamo reikmens neatsiejama tai, „kad" jis yra pagamintas. Tačiau šis „kad" neišžengia iš reikmens, jis pradingsta tarnystėje. Kuo patogesnis reikmuo, tuo mažiau krenta į akį tai, kad, pavyzdžiui, šis plaktukas yra toks; tuo būdingiau reikmuo laikosi savo reikmeniškame buvime. Apskritai mes pajėgiame pastebėti kiekvieno esančiojo buvimą; bet jį pastebime tik tam, kad tuojau pat pamirštume (tai būdinga viskam, kas įprasta). Bet juk kas yra įprasčiau, negu tai, kad buvinys yra? Kūrinio atveju yra priešingai: tai, kad jis kaip toks *yra* – neįprasta. Jo sukurtumo įvykis ne vien tiesiog virpėdamas ataidi kūrinyje – įvykio būvis – kad kūrinys esti kaip šitas kūrinys – bloškia kūrinį priešais save ir laiko jį nublokštą jo paties išorėje. Kuo esmiškiau kūrinys atsiveria, tuo labiau švyti unikalumas to, kad jis yra, o ne, pavyzdžiui,

kad nėra. Kuo esmiškiau ši medžiaga atsiveria (*ins Offene kommt*), tuo svetimesnis ir vienišesnis tampa kūrinys. Patiekti kūrinį, reiškia pateikti šį „kad jis yra".

Klausimas apie kūrinio sukurtumą mus turėtų priartinti prie kūrinio kūriniškumo, taigi ir prie jo tikrovės. Sukurtumas išsiskleidė kaip ginčo įtvirtinimas per įtrūkį į pavidalą. Be to, pats sukurtumas įkurtas į kūrinį ir stovi gręždamasis į atvirumą kaip tylus ano „kad" postūmis. Tačiau ir šiuo sukurtumu kūrinio tikrovė dar neišsemta. Galbūt priešingai, kaip tik dabar, pažvelgę į kūrinio sukurtumo esmę, tampame pajėgūs žengti žingsnį, į kurį krypo viskas, kas lig šiol buvo pasakyta.

Kuo vienišesnis stovi savy kūrinys, įtvirtintas į pavidalą, kuo švariau jis, rodos, nutraukia visus saitus su žmogumi, tuo paprasčiau postūmis, kad šis kūrinys *yra*, įžengia į atvertį ir tuo esmiškiau susiduriama su nejaukumu, apverčiančiu tai, kas atrodė jauku. Tačiau šis daugialypis postūmis yra neprievartingas; nes kuo švariau pats kūrinys yra pastūmėtas į per save patį atvertą buvinio atvertį, tuo paprasčiau jis įstumia mus į šią atvertį ir kartu išstumia mus iš įprastumo. Leistis įstumiamiems reiškia nusigręžti nuo įprastų santykių su pasauliu ir žeme ir nuo šios akimirkos visus įprastus darbus ir vertinimus, žinias ir požiūrius užgniaužti savy, kad būtų įmanoma užsibūti kūrinyje vykstančioje tiesoje. Tik šio užsibuvimo užtęstumas (*die Verhaltenheit dieses Verweilens*) leidžia tam, kas sukurta, būti kūriniu – tuo, kas jis ir yra. Šį leidimą kūriniui būti kūriniu vadiname kūrinio išsaugojimu. Tik tokiam išsaugojimui atiduo-

da save kūrinys savo sukurtume kaip tikras, o dabar tai reiškia – kaip kūriniškai esamasis.

Kūrinys apskritai nėra įmanomas, jei jis nėra sukurtas, jam esmiškai reikalingas kuriantysis, tačiau lygiai taip sukurtasis dalykas negali tapti esančiu savo jėgomis – be tų, kurie jį išsaugo.

Bet jeigu kūrinys neranda išsaugančiųjų, neranda jų betarpiškai taip, kad jie atsilieptų į kūrinyje vykstančią tiesą, tada jokiu būdu nereiškia, kad kūrinys yra kūrinys ir be tų, kurie jį išsaugo ir jo neužmiršta. Kūrinys visada, jei jau tai yra kūrinys, lieka susiję̨s su saugančiaisiais, net (ir ypač) tada, kai jis tik laukia išsaugančiųjų, kai šaukiasi ir tikisi jų apsilankymo jo tiesoje. Net ir užmarštis, kurioje kūrinys gali prasmegti, nėra niekas; ji yra išsaugojimas. Ji minta kūriniu. Kūrinį išsaugoti reiškia stovėti kūrinyje vykstančioje buvinio atvertyje. Išsaugojimo atkaklumas yra žinojimas. Tačiau žinojimas nėra tiesiog kažko pažinojimas ir įsivaizdavimas. Tas, kas tikrai žino buvinį, žino, ko jis nori buvinio viduje.

Tai, kas čia pavadinta norėjimu, nėra nei norėjimas, kuris tik ir panaudoja žinojimą, nei norėjimas, kuris, užbėgdamas už akių, tą žinojimą užbaigia. Tai norėjimas, suprantamas iš „Buvime ir laike“ išskleistos pamatinės mąstymo patirties. Žinojimas, kuris lieka norėjimas, ir norėjimas, kuris lieka žinojimas, yra ekstatinis egzistuojančio žmogaus savęs-įleidimas į buvimo nepaslėptį. „Buvime ir laike“ apmąstomas at-si-darymas yra ne galutinio sprendimo pobūdį turintis subjekto veiksmas, bet štai-buvimo atsivėrimas iš buvinio užsi-

sklendimo į buvimo atvertį. Žmogus egzistuodamas ne eina iš vidaus į išorę, o egzistencijos esmė yra išoriškas stovėjimas viduje, buvimas esmiškai atskirtu, kas būdinga buvinio prošvaistei. Nei anksčiau įvardytoje kūryboje, nei dabar įvardytame norėjime nemąstoma apie tokio subjekto, kuris save patį iškelia sau kaip tikslą ir stengiasi jį pasiekti, darbus (*Leisten*) ar veiklą.

Norėjimas yra blaivus egzistuojančio žengimo-anapus-savęs atsi-vėrimo ryžtas. Toks žengimas-ana-pus-savęs atiduoda save buvinio atverčiai kaip tokiai, kuri įdėta į kūrinio veiksmą. Taip atkaklus stovėjimas virsta dėsniu. Kūrinio išsaugojimas, kaip žinojimas, yra blaivus atkaklumas kūrinyje vykstančios tiesos nejaukume.

Šis žinojimas, kuris kaip norėjimas apsigyvena kūrinio tiesoje ir tik todėl išlieka žinojimas, neišima kūrinio iš jo savy-stovėjimo, nenustumia jo į paprasčiausių išgyvenimų sferą ir nepažemina kūrinio – neprimeta jam tik išgyvenimų žadintojo vaidmens. Kūrinio išsaugojimas neatriboja žmonių vienas nuo kito pagal jų išgyvenimus, jis įtraukia juos į bendrą priklausymą kūrinyje vykstančiai tiesai ir taip grindžia jų buvimą-kartu ir buvimą-vienas-kitam kaip istorišką štai-buvimo radimąsi iš santykio su nepaslėptimi. Galiausiai žinojimas kaip išsaugojimo būdas visai nepanašus į aną vien besimėgaujantį nusimanymą apie kūrinio formaliąją pusę, apie jo kokybę bei žavesį. Žinojimas kaip pamatymas yra ryžtingumas (*Entschiedensein*); tai stovėjimas stovėjimas ginče, kurį kūrinys suleido į įtrūkį.

Kūrinio teisingo išsaugojimo būdas sukuriamas ir

iš anksto nužymimas tik kartu su kūriniu. Išsaugojimas vyksta įvairiose žinojimo pakopose, kurių kiekvienai būdingas savitas plotis, pastovumas ir aiškumas. Jei kūriniai pateikiami paprasčiausiam meniniam mėgavimuisi, tai dar neįrodo, kad jie išsaugomi kaip kūriniai.

Kai tik minėtas postūmis į ne-jaukumą pasiekia įprastumo ir išmanymo sritį, kūrinys pakliūva į meno verslą. Tada net rūpestingas kūrinių paveldo saugojimas, mokslininkų mėginimai jį susigrąžinti nebepasiekia paties kūriniško buvimo, jiems prieinamas tik kūriniško buvimo prisiminimas. Tačiau ir šis gali kūriniui pasiūlyti pozicijas, jų dėka jis prisideda suteikiant istorijai pavidalą. Ypatingiausia kūrinio tikrovė, priešingai, tik tada tampa veiksni, kai kūrinys išsaugomas tiesoje, vykstančioje savęs pačios dėka.

Kūrinio tikrovės pagrindiniai bruožai nustatomi pagal kūriniško buvimo esmę. Dabar vėl galime grįžti prie pradinio klausimo: kaipgi anas kūriniui būdingas daiktiškumas, kuris turi laiduoti kūrinio betarpišką tikrovę? O yra taip, kad mes dabar jau nebekeliame klausimo apie daiktiškumą kūrinyje; nes kol apie jį klausiame, tol kūrinį suprantame tuoj pat ir iš anksto kaip konkretų objektą – tai, kas mums po ranka ir prieš mus. Šitaip klausiant mūsų atskaitos taškas niekada nėra kūrinys, atskaitos taškas esame mes patys. Mes patys – tokie, kurie ne leidžiame kūriniui būti kūriniu, o veikiau dedame jį priešais kaip objektą, kuris mumyse turi sužadinti kažkokias būsenas.

Tai, kas objektu laikomame kūrinyje atrodo taip,

kaip daiktiškumas visiems žinomos daikto sąvokos prasme, iš paties kūrinio (nelaikant jo objektu) patiriama kaip kūrinio žemiškumas. Žemė stūkso kūrinyje todėl, kad kūrinys esti kaip toks, kuriame veikia tiesa, ir todėl, kad tiesa esti tik įsikurdindama į buvinį. Žemė, kaip tokia, kuri esmiškai save užsklendžia, labiausiai priešinasi atvirumo atverčiai, tad šitaip atvirumas randa savo nuolatinio stovio vietą, kurioje turi būti įtvirtintas pavidalas.

Ar tai reiškia, kad visai nebuvo būtina kelti klausimo apie daikto daiktiškumą? Jokiu būdu. Nors iš daiktiškumo neįmanoma nustatyti kūriniškumo, tačiau iš to, ką žinome apie kūrinio kūriniškumą, klausimą apie daikto daiktiškumą galima nukreipti teisingu keliu. O tai ne taip jau mažai, jei prisiminsime, kad anie nuo seno žinomi mąstymo būdai užpuola daikto daiktiškumą ir paverčia dominuojančiu tą visos buvinijos aiškinimą, kuris vienodai aplaidžiai elgiasi ir su reikmens, ir su kūrinio esme; šis aiškinimas trukdo pamatyti pirmapradę tiesos esmę.

Nustatyti daikto daiktiškumą nepavyksta nei sutelkiant dėmesį į savybių turėtoją, nei į juslinių duočių įvairovę, kuri yra ir vienovė, nei į įsivaizduojamą medžiagos-formos junginį, kuris nusižiūrėtas nuo reikmeniškumo. Matą ir patikimumą garantuojantis išankstinis žvilgsnis, aiškinant daikto daiktiškumą, turi krypti į daikto priklausomybę žemei. Žemės, kuri yra niekur nesiveržianti ir save užsklendžianti (*Sichverschliessende*) nešėja, esmė atsiskleidžia tik jos skverbimusi į pasaulį,

jų dviejų priešstata. Šis ginčas įtvirtintas kūrinio pavidale ir šiuo pavidalu atsiveria. Tai, ką galima pasakyti apie reikmenį, – kad reikmens reikmeniškumą pirmiausia, ypač patiriame kūrinio pagalba, – pasakytina ir apie daikto daiktiškumą. Apie daiktiškumą žinome netiesiogiai, o jei ką ir žinome, tai tik neapibrėžtai, taigi esame reikalingi kūrinio – vadinasi, kūrinio kūriniškas buvimas yra tiesos vyksmas, kūrinio kūriniškame buvime vyksta buvinio atsivėrimas.

Tačiau galiausiai juk galėtumėm atsikirsti – ar tuomet kūrinys savo ruožtu, dar prieš tai, kai buvo sukurtas (ir vardan jo), neturi būti susietas su žemės daiktais, su gamta, jei jau jis turi daiktiškumą veiksmingai pastūmėti į atvirumą? Vienas žmogus, kuris turėjo tai žinoti, Albrechtas Düreris, pasakė šiuos garsius žodžius: „Nes iš tikrųjų menas slypi gamtoje, kas jį gali iš jos ištraukti, tas jį turi". Ištraukti čia reiškia iškelti įtrūkio kontūrą ir nubrėžti jį braižikliu braižymo lentoje. Bet mes nedelsdami klausiame priešingai: kaip įmanoma įtrūkį, jeigu jis kaip įtrūkis, o tai yra – jeigu jis pirma kaip mato ir mato nebuvimo ginčas kūrybiniu sumanymu nebuvo iškeltas į atvirumą? Aišku, jog įtrūkis, matas ir riba slypi gamtoje, taip pat su jais susijusi galimybė juos pateikti štai čia, – ši galimybė yra menas. Bet lygiai taip aišku, kad šis gamtoje menas atsiveria tik kūrinio dėka, nes menas pirmapradiškai slypi kūrinyje.

Uolios kūrinio tikrovės paieškos turi paruošti pagrindą tam, kad atrastume meną ir jo esmę tikrajame kūrinyje. Pirmiausia turime grąžinti pamatą klausimui apie

meno esmę ir būdui, kuriuo galime apie meną ką nors žinoti. Atsakymas į klausimą apie meno esmę kaip ir visi tikri atsakymai yra tik ilgos klausimo žingsnių sekos užbaigimas paskutiniuoju žingsniu. Kiekvienas atsakymas turi tik tiek atsakymo jėgos, kiek jis įsišaknijęs klausime.

Kūrinio tikrovė, patiriama iš kūrinio kūriniško buvimo, pasidarė ne tik aiškesnė, bet ir esmiškai turtingesnė. Kūrinio sukurtumo dalis esmiškai yra ir kuriantieji, ir išsaugantieji. Tačiau kūrinys yra tai, kas sukuria galimybę būti tiems, kurie kuria, jų esmės požiūriu, ir tai, kas pačia savo esme šaukiasi išsaugančiųjų. Vadinasi, jei menas yra kūrinio ištaka, jis leidžia kūrinio esmėje iškilti tiems, kurie veikdami per kūrinį esmiškai vienas kitam priklauso – kuriantysis ir kūrinį išsaugantysis. Tačiau kas yra pats menas, jeigu jį pagrįstai vadiname ištaka?

Kūrinyje veikia (*ist am Werk*) tiesos vyksmas ir veikia kūrinišku būdu. Tuo remdamiesi jau anksčiau apibrėžėme meno esmę kaip tiesos įkurdinimą kūrinyje. Vis dėlto šis apibrėžimas yra sąmoningai dviprasmiškas. Jis teigia: menas yra įsikuriančios tiesos įtvirtinimas pavidale. Tai vyksta kūrybos, kuri yra buvinio nepaslėpties patiekimas, metu. Tačiau įkurdinimas-į-veiksmą kartu reiškia, kad kūriniškas buvimas paverčiamas eiga ir vyksmu. Kūriniškas buvimas vyksta kaip išsaugojimas. Taigi menas yra kuriantis tiesos išsaugojimas kūrinyje. *Vadinasi, menas yra tiesos tapsmas ir vyksmas.* Vadinasi, tiesa iškyla iš nieko? Na taip, jeigu sakant „niekas" turimas omenyje paprasčiausias buvinio „ne", o buvinys įsivaizduojamas kaip koks nors įprastai esantis priešais dalykas,

kuris atsiranda ir patraukia dėmesį dėl to, kad kūrinys kaip vien menamai tikras buvinys stovi štai čia. Tiesos niekada neįmanoma nuskaityti nuo to, kas yra po ranka, ir nuo to, kas įprasta. Veikiau jau atverties atsivėrimas ir buvinio prošvaistė vyksta tik tokiu būdu, kad užmetamas įmestume besirandančios atverties kontūras.

Tiesa kaip prošvaistė ir buvinio paslėptis vyksta tokiu būdu: ji yra sutelkiama poetiniu kalbėjimu. *Bet koks menas* – dėl to, kad įgalina buvinio, kaip tokio, tiesos atsiradimo vyksmą – *savo esme yra poetinė kalba.* Meno esmė, kurioje rymo drauge ir meno kūrinys, ir menininkas, yra tiesos įkūrimas-į-veiksmą-kūrinį. Meno esmė yra poetinis kalbėjimas, todėl atsitinka taip, kad buvinio viduje menas atveria atvirą vietą, kurios atvertyje viskas yra kitaip nei paprastai būna. Kūrinio veiksme yra įsikūrusi užuomazga tos buvinio nepaslėpties, kurią kūrinys meta priešais mus, todėl viskas, kas įprasta ir kas lig šiol buvo svarbu, kūrinio dėka tampa tuo, kas nebūna. Šis nebuvimas jau yra praradęs sugebėjimą pateikti buvimą kaip matą ir šitaip jį patvirtinti. Iš čia ta keistenybė, kad kūrinys niekada neįtakoja ankstesnio buvinio jokiomis priežastinėmis tarpusavio sąveikomis. Kūrinio veikimas nėra poveikis. Šis veikimas pagrįstas iš kūrinio kylančiu ir vykstančiu buvinio nepaslėpties virsmu buvinio nepaslėptyje, o tai reiškia – buvimo nepaslėptyje.

Bet poetinis kalbėjimas nėra svaičiojantis visko, ko tik norisi, išsigalvojimas. Poetinis kalbėjimas nėra paprasčiausias ore plevenantis įsivaizdavimas ar kažko konstravimas netikroje erdvėje. Tai, ką poetinis kalbėjimas,

kaip švytintis apmatas, išskleidžia ir, užbėgdamas už akių, įmeta į pavidalo įtrūkį, – tai yra atvirumas, leidžiantis vykti poetiniam kalbėjimui; vykti tokiu būdu, kad dabar jau buvinyje esantis atvirumas paverčia buvinį švytinčiu ir skambančiu. Esmiškai žvelgiant į kūrinio esmę ir jos santykį su buvinio tiesos vyksmu, kyla įtarimas: kažin ar įmanoma poetinio kalbėjimo esmę, o drauge ir kontūrų apmato esmę išsamiai apmąstyti, pasitelkiant įsijautimą ir vaizduotę.

Poetinio kalbėjimo esmė, kurios visą apimtį dabar supratome, bet vis tik supratome ne neapibrėžtai, – tegul bus tas klaustinas dalykas, kurį dera apmąstyti kaip tik dabar.

Jei menas apskritai savo esme yra poetinis kalbėjimas, tai ir architektūra, ir vaizduojamasis menas, ir garsų menas turi būti redukuojami į poeziją. Tai juk gryniausia savivalė. Žinoma, savivalė tol, kol manome, kad minėti menai tokiu atveju yra kalbos meno porūšiai, jei tokią klaidinančią rubriką galima priskirti poezijai. Tačiau poezija yra tik vienas šviesuojančio tiesos apmato, t. y. poetinio kalbėjimo šia plačiąja prasme, būdas. Vis dėlto kalbos kūrinys, poezija siaurąja prasme, užima išskirtinę vietą menų visumoje.

Kad tai pastebėtume, mums reikia tik teisingai suvokti kalbą. Pagal paplitusį įsivaizdavimą, kalba yra bendravimo būdas. Ji naudojama, kai reikia šnekėtis ir susitarti, ir apskritai vienam kitą suprasti. Tačiau kalba nėra tik (ir nėra pirmiausia) garsinė ir rašytinė išraiška to, kas turi būti pranešta. Viską, kas suprantama kaip

atvira, ir viską, kas suprantama kaip uždengta, ji žodžiais ir sakiniais siunčia tolyn; tačiau ne vien tai – kalba buvinį kaip buvinį pirmučiausia padeda atvirume. Kame kalba nebuvoja, kaip antai akmens, augalo ar gyvūno buvime, tame nėra ir buvinio atverties, vadinasi, ten nėra nebūnančiojo atverties nei tuštumos atverties.

Kalba pirmoji pavadina buvinį, pirmoji šį pavadinimą įžodina ir parodo. Šis pavadinimas paskiria buvinį jo buvimui *iš* šio buvimo. Toks sakymas yra šviesavimo apmetimas (*ein Entwerfen des Lichten*), juo nusakoma, kuo būdamas (*als was*) buvinys ateina į atvirumą. Kontūrų apmetimas yra išlaisvinimas to mosto (*eines Wurfes*), kuriuo nepaslėptis siunčia save į buvinį kaip tokį. Kontūrus apmetantis išsakymas (*das entwerfende Ansagen*) drauge yra atsisakymas visos tos troškios sumaišties, kurioje buvinys pasislepia ir pasišalina.

Kontūrus apmetantis sakymas yra poetinis kalbėjimas – pasaulio ir žemės sakmė, sakmė apie jų ginčo erdvę ir drauge apie bet kokios dievų tolumos ir artumos vietą. Poetinis kalbėjimas yra buvinio nepaslėpties sakmė. Kiekviena kalba yra vyksmas tokio sakymo, kuriame tautai istoriškai iškyla pasaulis, o žemė išsaugoma kaip tai, kas užsklęsta. Kontūrus apmetantis sakymas yra toks, kad ruošdamasis išsakyti tai, kas išsakoma, drauge teikia pasauliui neišsakomybę kaip tokią. Tokiame sakyme istorinei tautai nukaldinamos jos esmės sąvokos, t. y. tautos priklausymo *pasaulio* istorijai sąvokos.

Poetinis kalbėjimas čia mąstomas šitokia plačia prasme ir drauge tokioje gilioje esmės vienybėje su kalba

ir žodžiu, kad net nežinia, ar menas – visos jo šakos, nuo architektūros iki poezijos, išsemia poetinio kalbėjimo esmę.

Pati kalba, žvelgiant į esmę, yra poetinis kalbėjimas. Kalba yra toks vyksmas, kurio dėka žmogui kaskart pirmiausia ir atsiveria buvinys kaip buvinys, dėl to poezija, poetinis kalbėjimas siaurąja prasme, esmiškai suprantant, yra pirmapradiškiausias poetinis kalbėjimas. Kalba yra poetinis kalbėjimas ne todėl, kad ji yra poezijos provaizdis, bet – poezija atsitinka kalboje, todėl kalba sergsti pirmapradę poetinio kalbėjimo esmę. Statinių statymas ir paveikslų tapymas, priešingai, vyksta visuomet jau (ir visuomet tik) sakmės ir pavadinimo atvirume. Šis atvirumas juos valdo ir rodo jiems kelią. Todėl jie tėra saviti keliai bei būdai, kuriais tiesa įsikuria kūrinyje. Jie yra tas savitas poetinis kalbėjimas buvinio prošvaistėje, kuri jau yra – yra nepastebimai įvykusi kalboje.

Menas, kaip tiesos įgyvendinimas, yra poezija. Ne tik kūrinio kūrimas yra poetinis, bet ir kūrinio išsaugojimas yra ne mažiau poetinis, tik savitu būdu. Nes kūrinys kaip kūrinys yra tikras (*ist wirklich*) tik tada, kai mes patys atsitraukiame nuo mums įprastų dalykų ir įsitraukiame į tai, ką atveria kūrinys, kad savo pačių esmę šitaip iškeltume ir pasatytume buvinio tiesoje.

Meno esmė yra poetinis kalbėjimas. Poetinio kalbėjimo esmė yra tiesos steigimas. Steigimą čia suprantame trejopai: steigimas kaip dovanojimas, steigimas kaip pagrindimas ir steigimas kaip pradėjimas. Bet stei-

gimas yra tikras tik išsaugojime. Taigi kiekvieną steigimo būdą atitinka tokio pat pobūdžio išsaugojimas. Šį meno esmės statinį dabar galime pavaizduoti tik šitaip – keletu štrichų, todėl, kad ankstesnis kūrinio esmės aprašymas pateikė tam pirmą nuorodą.

Tiesos įgyvendinimas išjudina ne-jaukumą ir drauge apverčia jaukų įprastumą ir viską, kas juo laikoma. Kūrinyje atsiveriančios tiesos niekada negalima nei patvirtinti tuo, kas buvo iki šiol, nei iš to išvesti. Ankstesnius dalykus, jų išskirtinę tikrovę kūrinys atmeta. Todėl tai, ką steigia menas, niekada negali būti nei matuojama, nei atsveriama kažkuo, kas yra čia pat po ranka, ar kažkuo, kuo nuolat naudojamasi. Steigimas yra perteklius, dovanojimas.

Poetinis tiesos apmetimas, kaip pavidalą save įstatantis į kūrinį, niekada neatliekamas tuštumoje ar neapibrėžtume. Tiesa kūrinyje veikiau metama priešais ateinančius išsaugotojus, t. y. priešais istorišką žmoniją. O tai, kas metama priešais, niekuomet nebūna kažkas, ko sava valia reikalaujama. Tikrai poetiškai kuriantis apmetimas yra atvėrimas to, į ką štai-buvimas, kaip istoriškas, jau yra įmestas. Tai yra žemė, o istoriškai tautai tai yra jos žemė, užsklendžiantis pagrindas, į kurį tauta remiasi su visu tuo, kas ji, sau pačiai dar paslėpta, jau yra. Bet tai yra jos pasaulis, kuris viešpatauja iš štai-buvimu santykio su buvimo nepaslėptimi. Todėl viskas, kas žmogui duota, per apmetimą turi būti iškelta iš uždaro pagrindo ir savitai ant jo užkelta. Tik šitaip šis pamatas yra pagrindžiamas kaip viską laikantis.

Bet kuri kūryba, būdama toks iškėlimas, yra sėmimas (semti vandenį iš šaltinio). Beje, modernusis subjektyvizmas iškreipia viską, kas kūrybiška, suprasdamas tai kaip sau pačiam pavaldaus subjekto genialią veiklą. Tiesos steigimas yra steigimas ne vien laisvo dovanojimo prasme, bet ir steigimas pamatą-klojančio pagrindimo prasme. Poetiškai kuriantis apmatas atsiranda iš niekio tuo požiūriu, kad savo dovį jis ima ne iš įprastų bei seniai žinomų dalykų. Vis dėlto jis niekada neatsiranda iš niekio ta prasme, kad tai, kas per jį metama priešais mus, yra tik paties istoriško štai-buvimo jau iki tol turėta apibrėžtis.

Dovanojimas ir pagrindimas turi savyje betarpiškumą to, ką mes vadiname pradžia. Tačiau šis pradžios betarpiškumas, šuolio iš betarpiškumo čionai savybingumas, ne atmeta, bet implikuoja tai, kad pradžia ilgai ir nepastebimai ruošiasi. Tikroji pradžia kaip šuolis visada yra peršokimas, kuriuo jau peršokta viskas, kas prasideda, – peršokta kaip tai, kas užmaskuota. Pradžia turi savy paslėpusi pabaigą. Žinoma, tikrai pradžiai niekada nebūdingas pradedančiųjų braižas, kuris būdingas primityvumui. Stokodamas dovanojančio ir pagrindžiančio šuolio bei peršokimo, primityvumas visada būna be ateities. Jis nepajėgia nieko daugiau iš savęs išgauti todėl, kad neturi savy nieko kito, vien tai, kame yra užsklęstas.

Pradžia, priešingai, visada turi savy neatskleistą šiurpaus nejaukumo, vadinasi, ginčo su tuo, kas jauku ir įprasta, pilnatvę. Kaip poetinis kalbėjimas, menas yra

steigimas trečiąja prasme, tiesos ginčo sukurstymo prasme – steigimas kaip pradžia. Visuomet, kai ir buvinija apskritai, ir pats buvinys siekia savo grindžiančio įkūrimo (*Gruendung*) atvertyje, menas savo istoriška esme tampa steigimu. Vakaruose jis pirmą kartą įvyko Graikijoje. Būsimas buvimas – koks jis bus ir ką jis reikš – buvo įkūnytas kūrinyje ir šitaip jam buvo suteikti matmenys. Taip atverta buvinijos visuma po to buvo perkeista į buvinį, sukurtą Dievo. Tai įvyko Viduramžiais. Šis buvinys vėl buvo perkeistas prasidėjus Naujiesiems amžiams ir jiems bėgant. Buvinys tapo suskaičiuojamai įvaldomu ir perregimu objektu. Kaskart išsiskleisdavo naujas ir esmiškas pasaulis. Kaskart buvinio atvertis turėjo būti pati įkuriama pačiame buvinyje, į-tvirtinant tiesą pavidale. Kaskart vyko buvinio nepaslėptis. Ji įkuria save kūrinyje, o toks įsikūrimas pagimdo meną.

Visada, kai menas vyksta, o tai reiškia – visada, kai yra pradžia, istorija sulaukia postūmio; tuomet istorija arba tik prasideda, arba ji prasideda iš naujo. Istorija čia nereiškia laikiškos kokių nors, kad ir labai svarbių, įvykių sekos. Istorija yra tautos atsitraukimas į tai, kas jai skirta, įsitraukimas į tai, kas jai yra įduota.

Menas yra tiesos įgyvendinimas. Šiame sakinyje slypi esmiška dviprasmybė, dėl kurios tiesa yra ir įgyvendinimo subjektas, ir objektas. Tačiau subjektas ir objektas čia yra netinkami vardai. Jie trukdo mąstyti šią dviprasmišką esmę, bet tokia užduotis šiems samprotavimams nebekeliama. Menas yra istoriškas ir, kaip istoriškas, yra kuriantis išsaugojimas to, kad tiesa yra

veikianti ir kurianti. Menas vyksta kaip poetinis kalbėjimas. Šis yra steigimas trejopa prasme – dovanojimo, įkūrimo ir pradžios prasme. Menas yra esmiškai istoriškas todėl, kad yra steigimas. Tai reiškia ne vien tai, kad menas turi savą istoriją išorine prasme, kad jis taipogi aptinkamas laikų kaitoje šalia daugybės kitų dalykų, drauge su jais keičiasi ir nyksta, pateikdamas istorijai besikeičiančius reginius. Menas esmiškai yra istorija, nes jis grindžia istorijos vyksmą.

Menas leidžia tiesai iškilti. Menas, būdamas steigiantis išsaugojimas, iškelia kūrinyje buvinio tiesą. Ką nors iškelti, steigiančiu šuoliu išnešti iš esmės pradžios į buvimą, – tai ir reiškia žodis „ištaka".

Meno kūrinio ištaka – t. y. ir kuriančiųjų, ir saugojančiųjų ištaka, o tai reiškia, tautos istoriško štai-buvimo ištaka – yra menas. Taip yra todėl, kad menas savo esme yra ištaka; jis yra išskirtinis būdas, kuriuo tiesa tampa būnanti, o tai reiškia – istoriškai vykstanti.

Mes klausiame apie meno esmę. Kodėl taip klausiame? Klausiame šitaip tam, kad galėtume iš tikrųjų klausti, ar menas mūsų istoriškame štai-buvime yra ištaka, ar nėra; ar – ir kokiomis aplinkybėmis – jis gali ja būti arba turi ja būti.

Tokiais apmąstymais neįmanoma prievarta išgauti meno ir meno tapsmo. Tačiau šis apmąstantis žinojimas yra įžanginis, todėl neišvengiamas pasiruošimas meno tapsmui. Tik šitoks žinojimas paruošia kūriniui erdvę, kuriantiesiems kelią, išsaugantiesiems jų vietą.

Toks žinojimas, kuris gali tik lėtai augti, nulemia,

ar menas gali būti ištaka – tada jis turi būti peršokimas; o gal jis turi likti tik priedas – tada jis gali būti tik kultivuojamas kaip įprastu tapęs kultūros reiškinys.

Ar savajame štai-buvime istoriškai esame prie ištakos? Ar žinome, t. y. ar pastebime ištakos esmę? O gal mūsų laikysena meno atžvilgiu yra tik išprusęs praeities žinojimas?

Esama patikimo ženklo, pagal kurį galima atpažinti tokį „arba-arba" bei apsisprendimą dėl jo. Hölderlinas, poetas, kurio kūrinius vokiečiams dar teks perprasti ateityje, šitai įvardijo sakydamas:

„Sunkiai apleidžia vietą tai,
Kas gyvena arti ištakos"
Die Wanderung, Bd IV (Hellingrath), S. 167.

Pabaigos žodis

Visi šie apmąstymai užmena meno mįslę – mįslę, kuri yra pats menas. Įminti šią mįslę būtų labai tolimas siekis. Mūsų užduotis – mįslę matyti.

Beveik tuo pačiu laiku, kai užgimė savita meno ir menininkų apmąstymo maniera, ji buvo pavadinta estetine. Estetika žvelgia į kūrinį kaip objektą, kaip į to, kas vadinama αἴσθησις – juslinės pagavos plačiąja prasme – objektą. Dabar tokia pagava vadinama išgyvenimu. Maniera, kuria žmogus išgyvena meną, turi padėti aiškinti meno esmę. Išgyvenimas yra ne tik gėrėjimosi menu, bet ir meno kūrybos svarbiausias šaltinis. Viskas yra išgyvenimas. Vis dėlto išgyvenimas, matyt,

yra tai, kame menas miršta. Šis mirimas trunka taip ilgai, kad jam prireikia kelių šimtmečių.

Bet juk kalbama apie nemirtingus meno kūrinius ir apie meną kaip apie amžiną vertybę. Taip sakoma, kai kalbama tokia kalba, kuria esmiški dalykai tiksliai nepagaunami, nes baiminamasi, kad tiksliai pagauti galiausiai reikštų – mąstyti. Ar šiandien esama didesnės baimės negu baimės mąstyti? Ar kalbėjimas apie nemirtingus kūrinius ir apie amžiną meno vertę turi kokį nors turinį, ar jis nėra tuščias šnekėjimas? O gal tokioms tik pusiau pamąstytoms kalbos manieroms dabar kaip tik tinkamas metas, nes didysis menas ir jo sava esmė pasitraukė nuo žmogaus?

Viename meno esmės apmąstyme, mąstomame iš metafizikos perspektyvos, todėl daugiausiai apimančiame iš visų panašių vakarietiškų svarstymų, būtent Hegelio „Paskaitose apie estetiką“ randame tokius sakinius:

„Menas mums jau nebėra aukščiausiasis būdas, kuriuo tiesa susikuria sau egzistenciją“ (WW. X, 1, S. 134). „Visai tikėtina, kad menas vis aukščiau kils ir tobulės, tačiau jo forma nustojo būti aukščiausiuoju dvasios poreikiu“ (ten pat, S. 135). „Visuose šituose santykiuose, vertinant pagal meno aukščiausią paskirtį, jis mums yra ir lieka tai, kas jau praėjo“ (X, 1, S. 16).

Nuo nuosprendžio, kurį Hegelis šiais sakiniais ištarė, nepavyks išsilenkti teigiant, kad nuo tada, kai 1828/29 metų žiemą Berlyno universitete Hegelis dėstė estetiką, matėme atsirandant daug naujų meno kūrinių ir meno krypčių. Šios galimybės Hegelis niekad ir

nenorėjo paneigti. Vis dėlto klausimas išlieka: ar menas dar yra esmiškas ir būtinas būdas, kuriuo vyksta tiesa, apsprendžianti mūsų istorišką štai-buvimą, ar menas jau nebėra toksai būdas? Jeigu nebėra, tuomet vis vien kyla klausimas, kodėl šitaip yra. Dėl šių Hegelio žodžių dar neapsispręsta; nes už šių žodžių slypi vakarietiškas mąstymas nuo pat graikų laikų; mąstymas, atitinkantis jau įvykusią buvinio tiesą. Apsisprendžiama dėl šių žodžių tada, kai apsisprendžiama pagal šią buvinio tiesą ir dėl šios tiesos. Iki tol nuosprendis galioja. Vien todėl būtina klausti, ar tiesa, kuri juo išsakyta, yra galutinė tiesa ir kaip yra tuo atveju, jeigu taip ir yra.

Tokie klausimai, kurie mums kyla kartais aiškiau, kartais miglotai, kyla tik po to, kai jau būname apmąstę meno esmę. Tai mėginimas žengti keletą žingsnių, mat keliame klausimą apie meno kūrinio ištaką. O tai reiškia – mėginame kreipti žvilgsnį į kūrinio kūrinišką pobūdį. Tai, ką čia reiškia žodis „ištaka“, mąstoma pagal tiesos esmę.

Tiesa, apie kurią čia kalbama, nesutampa su tuo, kas šiuo vardu pažįstama – su tuo, kas pažinimui ir mokslui tarsi suteikia kokybę, t. y. su tuo, ko priešpriešа galima būtų laikyti grožį ir gėrį – tai, kaip manoma, yra pavadinimai vertybių, būdingų neteorinei laikysenai.

Tiesa yra buvinio kaip buvinio nepaslėptis. Tiesa yra buvimo tiesa. Grožis nepasirodo šalia šios tiesos. Kai tiesa įsikūnija į kūrinį, ji pasirodo ir ima švytėti. Toks pasirodymas, kuris yra tiesos buvimas kūrinyje ir

tiesos kaip kūrinio buvimas, yra grožis. Tad grožis neatsiejamas nuo tiesos savaiminio vyksmo. Jis nėra vien reliatyvus, priklausantis nuo pomėgio ir nėra tik šio pomėgio objektas. Grožis, beje, glūdi formoje, tačiau tik todėl, kad *forma* kažkada sušvito iš buvimo kaip buvinio buviniškumo. Kaip tik tada buvimas įvyko kaip εἶδος. Ἰδέα įsiliejo į μορφή. Σύνολον, arba vieninga μορφή ir ὕλη visuma, būtent εργον, *būna* ἐνέργεια būdu. Šis buvojimo būdas tapo *ens actu actualitas. Actualitas* virto *Wirklichkeit* – tikrove. Tikrovė virto objektiškumu. Objektiškumas virto išgyvenimu. Būde, kuriuo buvinys vakarietiškai nustatytame pasaulyje yra tai, kas tikra, slypi ir savitas grožio pasirodymas-drauge su tiesa. Tiesos esmės pokytį atitinka vakarietiškojo meno esmės istorija. Ją lygiai taip sunku suvokti ir iš grožio paties savaime, ir iš išgyvenimo, nebent sakysime, kad metafizinė meno samprata pagauna jo esmę.

Priedas

67 ir 76 puslapiuose dėmesingas skaitytojas susidūrė su sunkumais dėl regimybės, esą niekaip neįmanoma suderinti žodžių junginių „tiesos įtvirtinimas“ ir „leisti tiesai atvykti“. Juk „įtvirtinime“ glūdi valia, kuri užkerta kelią atvykimui ir jo neįleidžia. Priešingai, pasakyme „*leisti* atvykti“ apsireiškia sutikimas (*Sichfuegen*), o šitaip tarsi valios nebuvimas, kuris leidžia vykti (*freigibt*).

Šių sunkumų nebelieka, jei įtvirtinimą mąstome ta prasme, kurią sufleruoja visas veikalo tekstas ir kuri

pirmiausia turima omenyje svarbiausioje apibrėžtyje „įgyvendinti kūrinyje". Kartu su „statyti" ir „steigti" turėtų būti ir „dėti" – visi šie trys veiksmažodžiai turimi omenyje lotyniškame *ponere*.

„Statyti" turi būti mąstoma pagal θέσις. Taigi 64 puslapyje sakoma: „Steigtį ir įsikūrimą visur čia mąstome pagal graikiškąją žodžio θέσις prasmę, kuri nurodo pastatymą nepaslėptyje." Graikiškasis θέσις reiškia: „pastatyti" kaip „leisti rastis" (pavyzdžiui, statula); be to, graikiškasis θέσις reiškia: „padėti", „padėti žemai" šventas atnašas. „Statyti" ir „kelti" gauna prasmę iš: *at*-kelti į nepaslėptį, padėti-*priešais* į buvojantįjį, t. y. leisti kažkam būti štai čia. „Įkūnyti" ir „statyti" čia niekur nereiškia Naujųjų laikų sąvokomis suprantamo, išprovokuoto savęs pastatymo priešais Aš-subjektą. Statulos stovėjimas (t. y. pamatomo švytėjimo) yra kas kita negu daikto stovėjimas objekto prasme. „Stovėjimas" yra švytinčio rodymosi (*des Scheinens*) pastovumas. Visai kitaip yra Kanto ir vokiškojo idealizmo dialektikoje – ten tezė, anti-tezė, sintezė reiškia kažko statymą sąmonės subjektyvumo sferoje. Todėl Hegelis – iš jo pozicijos žvelgiant, pagrįstai – graikišką θέσις aiškino kaip betarpišką objekto padėjimą priešais. Todėl šis padėjimas jam dar nėra tikrasis, nes jis dar neįtarpintas tezės ir sintezės. (Plg. *Hegelis ir Graikai*, „Wegmarken", 1967.)

Tad pažvelkime į veikalą apie meno kūrinį, išlaikydami akiratyje graikiškąją θέσις prasmę: leisti kažkam būti priešais savame švytinčiame rodymesi ir buvojime, reiškia, kad žodyje „įtvirtinimas" girdimas

tvirtumas niekada negali reikšti sustabarėjimo, nelankstumo ar neabejotinumo.

„Tvirtumas" išsako įtrūkį ties kontūrais, įleidimą į ribas (πέρας), perkėlimą į brėžinį (S. 67). Riba, suprantant ją graikiškai, neužsklendžia, priešingai – vien tik ji buvojantįjį, kaip būtent tokį, iškeltą į čia, padaro švytintį ir matomą. Riba išleidžia į nepaslėptį; dėl savo apybraižų graikiškoje šviesoje stovi kalnas, stūksodamas ir nugrimzdęs rimtyje. Sutvirtinanti riba yra rimtis – rimtis judėjimo pilnatvėje, visa tai pasakytina apie veikalą (*Werk*) graikiškąja ἔργον prasme; jo „buvimas" yra ἐνέργεια, kuri sutelkia savyje nepalyginamai daugiau judėjimo negu moderniosios „energijos".

Taigi teisingai mąstomas tiesos „įtvirtinimas" niekaip negali prieštarauti „leidimui veikti". Nes būtent šis „leidimas" nenurodo jokio pasyvumo, bet – aukščiausią veiklą (plg. „Vorträge und Ausätze", 1954, S. 49) θέσις prasme; „veiksnumą" ir „norėjimą", kuris šiame veikale, p. 71, apibūdintas kaip „ekstatinis egzistuojančio žmogaus įžengimas į buvimo nepaslėptį". Antra vertus, „vyksmas", kalbant apie „leidimą vykti tiesai", yra prošvaistėje *ir* paslėptume, tiksliau, jų vienybėje viešpataujantis judėjimas, būtent, savęs-slėpimo kaip tokio šviesavimo judėjimas, savęs-slėpimo, iš kurio savo ruožtu randasi bet koks savęs nušvietimas. Šis „judėjimas" netgi reikalauja „įtvirtinimo" (suprantamo kaip pateikimas-štaičia, kur „teikti" turi tokią reikšmę, kokia įvardyta p. 66) todėl, kad kuriantis (semiantis) pateikimas „yra veikiau pagava ir iškėlimas esant santykyje su nepaslėptimi".

Remiantis tuo, kas ligi šiol kalbėta, apibrėžiama 67 p. vartojamo žodžio „są-statas“ (Ge-Stell) reikšmė: pateikimo-štai-čia, leidimo-štai-čia-atvykti sutelkimas į įtrūkį kaip apybraižą (πέρας). Šitaip mąstomas „sąstatas“ praskaidrina graikiškąją μορφή – pavidalo – prasmę. Vėliau tapęs vienareikšmiu ir plačiai vartojamu terminu, moderniosios technikos esmę nurodantis žodis „kon-strukcija – su-statymas“ čia mąstomas pagal aukščiau aprašytą są-statą (o *ne* pagal knygų lentyną ar kokią nors sumontuotą konstrukciją). Minėta sąsaja yra esmiška, nes yra buvimą-lemianti. Są-statas (kon-strukcija) kaip moderniosios technikos esmė kyla iš graikiškai suprantamo padėjimo-priešais, λόγον, iš graikiškųjų ποίησις ir θεσις. Są-stato nustatymas, o dabar tai reiškia – visko, kas tik yra, patikimo (su)statymo iššūkis, išduoda pretenziją, būdingą *ratio reddenda*, t. y. λόγον διδόναι. Taigi suprantama, kad dabar ši su-statymo pretenzija ėmė valdyti būtinybę ir pastatymo-štai-čia prasmę perkėlė iš graikiškos pagavos į stabilumą ir įtvirtinimą.

Viena vertus, veikale „Meno kūrinio ištaka“ girdėdami žodį į-tvirtinimas ir są-statas, turime užmiršti Naujaisiais amžiais susiformavusią statymo ir są-stato (konstrukcijos) reikšmę. Antra vertus, drauge privalome nepamiršti, kad (ir kiek) Naujuosius amžius apibrėžiantis buvimas kaip kon-strukcija kyla iš vakarietiškosios buvimo lemties, kad toks buvimas yra ne filosofų išgalvotas, bet įmastomas mąstantiesiems (plg. „Vorträge und Ausätze“, 1954, S. 28 ir S. 49).

Dar vis nelengva aptarti apibrėžtis, kurios trum-

pai pateiktos 65 p., kalbant apie „įkurdinimą“ ir „tiesos įsikurdinimą į buvinį“. Mes vėlgi turime vengti žodį ‘įkurdinti’ suprasti modernia prasme, pagal panašumą į technikos perkėlimą – kaip „suorganizuoti“ ar galutinai paruošti. Veikiau „įkurdinimas“ primena 65 p. įvardytą „tiesos trauką kūrinio-veiksmo link“ – tai, kad tiesa, pati būdama veiksni-kurianti-kūriniška (*werkhaft*), buvinyje tampa būnanti (p. 64).

Jeigu mąstome, kad tiesa kaip buvinio nepaslėptis reiškia ne ką kita, o tik buvinio kaip tokio buvojimą, t. y. *buvimą* (žr. p. 76), tuomet kalbėjimas apie tiesos, t. y. buvimo, įsikurdinimą buvinyje paliečia tai, kas kelia klausimų, žvelgiant į ontologines perskyras (plg. „Identität und Differenz“, 1957, S. 37 ff.). Todėl tai apdairiai pavadinta („Meno kūrinio ištaka“, p. 64) taip: „su nuoroda į tai, kad atvirumas įsitaiso į atvertį, mąstymas paliečia sritį, kurios čia dar nepavyktų išskleisti“. Visas veikalas „Meno kūrinio ištaka“ sąmoningai, tačiau tiesiai to nepasakant, juda klausimo apie buvimo esmę keliu. Apmąstymai, kas yra *menas*, iki galo ir ryžtingai apibrėžti tik pagal klausimą apie *buvimą*. Menas čia nėra nei kultūrinės veiklos sritis, nei dvasios apraiška, jis yra *įvykis*, iš kurio pirmiausia save apsibrėžia „buvimo prasmė“ (plg. „Sein und Zeit“). Klausimas, kas yra menas, – vienas iš tų klausimų, į kuriuos šis veikalas nepateikia jokio atsakymo. Tai, kas sukuria regimybę, jog atsakymai vis dėlto pateikti, – tėra nuorodos, kuria kryptimi klausti (žr. pirmuosius *Pabaigos žodžio* sakinius).

Prie tokių nuorodų priskirtinos ir dvi *svarbios nuorodos* 76 ir 83 puslapiuose. Abiejose kalbama apie „dviprasmiškumą". 83 puslapyje „esmiška dviprasmybė" minima kalbant apie meno apibrėžtį: menas kaip „tiesos įkūnijimas-į veiksmą-kūrinį". Pagal jį tiesa, viena vertus, yra „subjektas", antra vertus, „objektas". Abu apibūdinimai lieka netikslūs (*bleiben ungemäß*). Jei tiesa yra „subjektas", tada apibrėžtis „tiesos įkūnijimas-į-kūrinio-veiksmą" reiškia – „tiesos įsikūnijimas-į-kūrinio-veiksmą" (plg. p. 76 ir p. 32). Menas tokiu būdu mąstomas iš įvykio. Tačiau buvimas yra kreipimasis į žmogų (*Zuspruch an den Menschen*), ir jis neįmanomas be žmogaus. Todėl menas drauge apibrėžiamas kaip tiesos įkūnijimas-į-kūrinio-veiksmą, ir, vadinasi, *dabar* tiesa yra „objektas", o menas yra žmogiškoji kūryba ir saugojimas.

Iš *žmogaus* ryšio su menu gelmės imasi antroji tiesos įkūnijimo-į-kūrinio-veiksmą dviprasmybė, kuri 72 puslapyje pavadinta kūrimu ir išsaugojimu. Pagal tai, kas rašoma 74 ir 59 puslapiuose, meno *kūri-nys* ir meno *kūrėjas* „juoba" remiasi į meno buvojimą. Įvardijime „tiesos įkūnijimas-į-kūrinio-veiksmą", kuriame lieka neapibrėžta, tačiau *įmanoma* apibrėžti, kas ir kokiu būdu „įkūnija(ma)", slypi *buvimo ir žmogiškosios būtybės ryšys*, ryšys, kuris jau ir šiame tekste mąstomas neadekvačiai – ramybės neduodantis keblumas, su kuriuo susiduriu nuo „Sein und Zeit" laikų, ir aš jį vėliau aptariau daugelyje tekstų (plg. galiausiai „Zur Seinsfrage" ir „Meno kūrinio ištaka", p. 64: „Tebūnie pastebėta tik tiek:").

Čia iškylantys vis nauji klausimai galiausiai susitelkia tikrojoje nagrinėjimo vietoje – ten, kur paliečiama kalbos esmė ir poetinės kalbos esmė; visa tai savo ruožtu svarstoma tik buvimo ir sakmės savitarpio priklausomybės požiūriu.

Neišvengiamai lieka vienas sunkumas – kad skaitytojas, kuris natūraliai imasi šio veikalo iš šalies, nuo pat pradžių ir ilgai nesupras ir neįreikšmins čia aprašomų dalykų pagal tą mąstymo versmės sritį, kurią mąstantysis nutyli. O pats autorius ir toliau vilks sunkią naštą – įvairiose kelionės stotelėse kalbėti kiekvienai stotelei tinkama kalba.

HANS-GEORG GADAMER

ĮVADAS

Kai šiandien žvelgiame į laikotarpį tarp dviejų pasaulinių karų, mūsų audringo šimtmečio kontekste jis pasirodo kaip dvasios požiūriu nepaprastai vaisinga epocha. Tiesa, būsimų permainų ženklus buvo galima pastebėti jau ir prieš didžiąją Pirmojo pasaulinio karo katastrofą. Ypač ryškūs jie buvo tapyboje ir architektūroje, vis dėlto bendra epochos sąmonė esmiškai pakito tik po tų baisių sukrėtimų, kuriuos kultūros sąmonė ir tikėjimas pažanga patyrė per Pirmojo pasaulinio karo materialines kovas. Bendros gyvenimo jausenos pasikeitimas ano laikotarpio filosofijoje pasireiškė tuo, kad staiga dingo pasitikėjimas vyraujančia filosofija, kuri XIX a. antroje pusėje išaugo iš pastangos atnaujinti Kanto kritinį idealizmą. Tai, ką anuomet Paulis Ernstas skelbė savo populiarioje knygoje *Vokiečių idealizmo žlugimas* („Der Zusammenbruch des deutschen Idealismus"), pasaulio istorijos horizonte buvo išskleista Osvaldo Spenglerio *Vakarų saulėlydyje*. Tuo metu vyravusį neokantizmą kritikavusios jėgos turėjo du galingus pirmtakus: platonizmą bei krikščionybę kritikavusį Friedrichą Nietzschę ir Soreną Kierkegaardą, jo nepaprasta elegancija pasižyminčius išpuolius prieš spekuliatyvaus idealizmo refleksijos filosofiją. Kovoje su neokantininkų metodologizmu buvo iškelti du nauji šūkiai – *gyvenimo* (ypač istorinio gyvenimo) iracionalumo šūkis, kuriam pamatą suteikė ne tik Nietzsche ir Bergsonas, bet ir didysis

filosofijos istorikas Wilhelmas Dilthey'us, ir *egzistencijos* šūkis, ataidėjęs iš XIX a. pirmoje pusėje gyvenusio danų filosofo Soreno Kierkegaardo veikalų, kurie per Diedericho leidyklos parengtus vertimus tuo metu tapo paveikūs Vokietijoje. Kaip kadaise Kierkegaardas savo laiku kritikavo Hegelio refleksijos filosofiją už tai, kad šioje buvo pamirštas egzistavimas, taip dabar buvo kritikuojama savimi patenkinta neokantininkų metodologizmo sisteminė sąmonė, pavertusi filosofiją mokslinio pažinimo tarnaite. Ir kaip anuomet Kierkegaardas iš krikščioniško mąstymo pozicijų puolė idealistinę filosofiją, taip dabar naują epochą pradėjo vadinamosios dialektinės teologijos radikali savikritika.

Vienas tų, kurie liberalaus pasitikėjimo kultūra bei vyraujančios akademinės filosofijos bendrai kritikai suteikė filosofinį pavidalą, buvo jaunojo Martino Heideggerio revoliucinis genijus. Jauno Freiburgo universiteto dėstytojo Heideggerio veikla pirmaisiais pokario metais buvo išties nepaprastai reikšminga. Iš Freiburgo katedros nuskambėjusi neįprasta, stipri ir svari kalba liudijo, jog turime reikalą su pirmapradės filosofavimo galios protrūkiu. Iš vaisingos ir įtemptos diskusijos su tuometine protestantų teologija, kuri prasidėjo po to, kai 1923 metais Heideggeris buvo pakviestas į Marburgą, išsirutuliojo jo pagrindinis veikalas *Buvimas ir laikas*. Ši 1927 metais pasirodžiusi knyga daugeliui žmonių suteikė galimybę išsyk pajusti naują dvasią, kuri filosofijoje radosi kaip Pirmojo pasaulinio karo sukrėtimų padarinys. To meto protus audrinusio filosofavimo

bendras vardas buvo egzistencijos filosofija. Aistringa savimi pasitikinčio vyresniosios kartos puoselėto „kultūros pasaulio“ kritika, audringas protestas prieš vis labiau viską uniformuojančią pramoninę visuomenę, prieš šiai visuomenei būdingą individualių gyvenimo formų niveliavimą, viešosios nuomonės formavimą, manipuliuojant informacijos technika – štai kas iš Heideggerio pirmojo sisteminio veikalo puslapių galinga banga užliejo įvairiems visuomenės sluoksniams priklausiusius amžininkus. Beasmeniškumui (das „Man“), plepalams, smalsuliui kaip išsigimusioms neautentiško egzistavimo formoms Heideggeris priešino buvimo autentiškumo sąvoką, buvimo, kuris suvokia savo baigtinumą ir ryžtingai jį priima. Egzistencinis rimtumas, su kuriuo svarbiausia filosofinio apmąstymo tema buvo paversta senoji žmonijos mįslė – mirtis, jėga, su kuria buvo kviečiama tikram savo egzistencijos „pasirinkimui“, sugriovė švietimo ir kultūros iliuzinius pasaulius, drumstė kruopščiai saugomą akademinę rimtį. O juk tai nebuvo akademiniam pasauliui visiškai svetimo žmogaus balsas, kaip kad beatodairiškai savąjį išskirtinumą pabrėžiančios Kierkegaardo ar Nietzsches tipo egzistencijos balsai. Tai buvo balsas, aidintis iš tuometinės Vokietijos universitetuose vyravusios nuosekliausios ir sąžiningiausios filosofinės mokyklos – Edmundo Husserlio mokyklos, kuri, atlikdama fenomenologinį tyrimą, kruopščiai siekė vienintelio tikslo – pagrįsti filosofiją kaip griežtą mokslą. Žengdamas nauju filosofavimo keliu, Heideggeris taip pat vadovavosi fenomenologijos šūkiu: „Prie pačių daik-

tų!“ Tačiau „daiktas“, prie kurio jis stengėsi prasiskverbti, buvo slėpiningiausias ir iš visų filosofijos klausimų labiausiai užmirštas klausimas: kas yra buvimas? Kad išmoktų jį klausti, Heideggeris pasirinko savitą kelią: kitaip nei ankstesnė metafizika, žvelgusi į žmogiškąjį štai-buvimą iš begalinės ir visuomet esančios būties perspektyvos ir traktavusi jį kaip vien-baigtinį, jis pabandė šį štai-buvimą apibrėžti ontologiškai pozityviai per jį patį. Ontologinis pranašumas, kurį Heideggerio veikale įgijo žmogiškojo štai-buvimo buvimas, suteikė jo filosofijai „fundamentinės ontologijos“ pobūdį. Baigtinio žmogiškojo štai-buvimo ontologinius determinantus Heideggeris pavadino egzistencijos determinantais, egzistencialais ir su metodišku ryžtingumu priešino juos ligtolinės metafizikos pagrindinėms sąvokoms – esamybės (*das Vorhandene*) kategorijoms. Tai, kad žmogaus štai-buvimas savo paties buvimą aptinka ne kaip konstatuojamą esamybiškumą (*Vorhandenheit*), o kaip rūpesčio jaudulį, su kuriuo ji, susirūpinusi dėl savo buvimo, yra savo pačios ateitis, būtent šitai buvo tai, ko Heideggeris nenorėjo išleisti iš akių, iš naujo keldamas amžinąjį klausimą apie buvimo prasmę. Žmogiškojo štai-buvimo būdingas bruožas yra tai, kad šis buvimas save supranta savo paties link. Kadangi dėl savo nuosavo buvimo prasmės sunerimęs žmogiškasis buvimas yra baigtinis ir laikiškas, tai jo klausimą apie buvimo prasmę apibrėžia laiko horizontas. Tiek tai, ką sveriantis ir matuojantis mokslas nustato kaip esantį dalyką, kaip nustatytąją esamybę, tiek virš šio žmogiškumo tvyrančią

amžinybę reikia suprasti iš žmogaus laikiškume glūdinčio įsitikinimo savo buvimo patikimumu centro. Tai buvo Heideggerio siūloma naujovė. Tačiau jo tikslas mąstyti buvimą kaip laiką buvo taip paslėptas, kad *Buvimas ir laikas* buvo traktuojama kaip hermeneutinė fenomenologija – mat pamatas, ant kurio stovint buvo klausiama, buvo savęs supratimas. Žvelgiant nuo šio pamato, tradicinės metafizikos siūlomas buvimo suvokimas pasirodo kaip pirminio, žmogaus štai-buvime veikiančio buvimo suvokimo nuosmukio forma. Buvimas yra ne tik gryna esatis (*Anwesenheit*) ir dabartiška esamybė. Žodis „yra“ tikrąja prasme taikytinas tik baigtiniam ir istoriškam štai-buvimui. Šio buvimo pasaulio apmate pirmiausia aptinkamas įrankiškumas, o tik paskui – „vien esamybė“.

Tačiau žvelgiant iš hermeneutinio savipratos fenomeno pusės, lieka neaišku, kam priklauso tos buvimo formos, kurios nėra nei istoriškos, nei vien esamos. Belaikiškumas matematinių objektų, kurie nėra vien paprastai konstatuojama esamybė, belaikiškumas nepaliaujamai ratu judančios gamtos, kuri mus valdo ir sąlygoja per mūsų pasąmonę, galiausiai belaikiškumas visus istorijos atstumus peržengiančios meno vaivorykštės – visa tai, atrodytų, turėtų nubrėžti Heideggerio novacijos atskleisto hermeneutinio aiškinimo galimybių ribas. Pasąmonė, skaičius, sapnas, gamtos viešpatavimas, meno stebuklas – visa tai, atrodytų, gali pasimatyti tik istoriškai save pažįstančio ir save per save patį suprantančio štai-buvimo pakraštyje, kaip savotiškos ribinės sąvokos.

Tad daugeliui buvo netikėta, kai 1936 metais Heideggeris perskaitė pranešimų ciklą, kuriame buvo nagrinėjamos meno kūrinio ištakos. Nors šis veikalas tapo prieinamas viešumai tik 1950 metais kaip rinkinio *Klystkeliai* („Holzwege") pirmasis fragmentas, tačiau jo poveikį imta jausti gerokai anksčiau. Mat jau seniai tapo įprasta, kad Heideggerio paskaitos ir pranešimai kėlė nepaprastą susidomėjimą ir plito nuorašų ar referatų pavidalu, o pats Heideggeris greitai virto jo paties taip kandžiai pašieptų šnekalų objektu. Tačiau pranešimų apie meno kūrinio ištakas ciklas iš tiesų buvo filosofinė sensacija. Ir ne vien todėl, kad menas čia buvo traktuojamas kaip žmogaus istoriškumu grindžiamos savipratos hermeneutinio principo sudėtinė dalis, ir net ne todėl, kad tuose pranešimuose – panašiai kaip Hölderlino ar George's poetiniame tikėjime – jis buvo traktuojamas kaip ištisus istorinius pasaulius grindžiantis aktas. Tikroji sensacija, kurią sukėlė naujasis Heideggerio mąstymo eksperimentas, buvo iš šios temos apmąstymo išsirutuliojęs netikėtai naujas sąvokynas. Čia buvo kalbama apie pasaulį ir apie žemę. Tiesa, *pasaulio* sąvoką Heideggeris nuo seno vartojo kaip vieną iš svarbiausių hermeneutinių sąvokų. Pasaulis kaip visuma to, į ką nukreiptas štai-buvimo apmatas – tai visų žmogiškojo štai-buvimo rūpesčio apmatų horizontas, ankstesnis už pastaruosius. Heideggeris pats bendrais bruožais aptarė pasaulio sąvokos istoriją, ypač išskirdamas Naujajame Testamente aptinkamą jos antropologinę prasmę, kurią jis pats pagrindė istoriškai ir atskyrė nuo

esamybės totalumo. Netikėta buvo tai, kad pasaulio sąvokos priešybe tapo *žemės* sąvoka. Mat pasaulio kaip visumos, kurios link vyksta žmogiškoji saviinterpretacija, sąvoka leidžia atsiplėšti nuo žmogiškojo štai-buvimo savipratos ir pakilti į akivaizdžios žiūros plotmę, tuo tarpu žemės sąvoka skamba kaip mitinis ir gnostinis probalsis, kuris, atrodytų, teisėtai priklauso tik poezijos pasauliui. Aišku, kad žemės sąvoką Heideggeris perkėlė į savo filosofiją iš Hölderlino poezijos, kuria jis tuo metu nepaprastai intensyviai domėjosi. Bet kokią teisę jis turėjo šitaip pasielgti? Kaip savo buvimo link save suprantantis štai-buvimas, buvimas-pasaulyje, kaip šis naujas radikalus bet kokio transcendentalinio klausimo kėlimo atspirties taškas gali būti ontologiškai susietas su tokia sąvoka kaip žemė?

Aišku, kad Heideggerio *Buvime ir laike* aptinkamas naujas požiūris nebuvo vien vokiečių idealizmo spiritualistinės metafizikos pakartojimas. Žmogiškojo štai-buvimo savęs-supratimas-savo-paties-buvimo-link nėra Hegelio absoliučios dvasios savižina. Žmogiškasis štai-buvimas nėra savęs apmatas. Greičiau yra taip, kad savojoje savipratoje žmogus žino, jog jis nėra savęs paties ir savo nuosavo štai-buvimo viešpats, kad jis atranda save tarp buvinių ir priima save tokį, kokį ten atranda. Žmogus yra įmestasis apmatas (*geworfener Entwurf*). Viena iš įstabiausių fenomenologinių analizių yra ta *Buvimo ir laiko* vieta, kurioje Heideggeris ribinį egzistencijos patyrimą, kai ji atranda save (*sich vorfinden*) jau esančią tarp buvinių, analizuoja kaip atrandamybę

(*Befindlichkeit*) ir konstatuoja, jog tik ši atrandamybė, arba nusiteikimas (*Stimmung*), gali atskleisti buvimą-pasaulyje. Tačiau tai, kas šioje atrandamybėje atrandama kaip jau-esantis (*Vorfindliche*), be abejo, yra ta galutinė riba, iki kurios žmogiškasis štai-buvimas gali save suvokti. Nuo šios atrandamybės, arba nusiteikimo, hermeneutinių ribinių sąvokų neįmanoma pereiti prie tokios sąvokos kaip žemė. Tad kas suteikia teisę šią sąvoką naudoti? Kaip ji gali būti pateisinta? Svarbi įžvalga, kurią aptinkame Heideggerio studijoje apie meno kūrinio ištaką, yra tai, jog „žemė" yra neatsiejama *meno kūrinio* buvimo apibrėžimo dalis.

Norėdami suprasti, kokią principinę reikšmę turi klausimas apie meno kūrinio esmę ir kaip jis susijęs su pamatiniais filosofijos klausimais, turime atkreipti dėmesį į filosofinės estetikos sampratoje glūdinčius prietarus. Tam reikia įveikti pačios estetikos sąvoką. Kaip žinia, iš visų filosofinių disciplinų filosofinė estetika yra pati jauniausia. Tik XVIII amžiuje, kai Apšvietai būdingas racionalizmas tapo ženkliai aprėžtas, juslinis pažinimas įgijo savarankiškumo teisę ir skonio sprendimas tapo nepriklausomas nuo intelekto bei jo sąvokų. Tiek disciplinos pavadinimas, tiek jos sisteminis savarankiškumas prasideda nuo Aleksandro *Baumgarteno* estetikos. Vėliau *Kantas* savo trečiojoje, t. y. sprendimo galios kritikoje, iškėlė estetinės problematikos sisteminę reikšmę. Estetinio skonio sprendimo subjektyvioje visuotinybėje jis aptiko teisėtumo pretenziją, kurią este-

tinė sprendimo galia gali priešpriešinti intelekto bei moralės pretenzijoms. Nei žiūrovo skonio, nei menininko genijaus neįmanoma suvokti kaip sąvokų, normų ar taisyklių taikymo. To, kas būdinga grožiui, neįmanoma aptikti kaip tam tikrų pažinių objekto savybių. Tai, kas gražu, pasireiškia per subjektyvumą. Tai gyvenimo pajautimo suintensyvėjimas, kylantis iš to, kad vaizduotės galia ir intelektas harmoningai vienas kitą atitinka. Tai, ką patiriame turėdami reikalą su grožiu gamtoje ar mene, yra mūsų dvasinių galių visumos atgaiva, laisva šių galių žaismė. Skonio sprendimas nėra pažinimas, tačiau jis nėra ir vien savivalė. Jame esama pretenzijos į visuotinumą, pretenzijos, kuria gali būti grindžiama estetikos kaip srities autonomija. Reikia pripažinti, kad šitoks meno autonomijos įteisinimas prieš Apšvietos amžiui būdingą pamaldžią pagarbą taisyklėms ir tikėjimą morale buvo nepaprastai reikšmingas. Pirmiausia šitai matyti vokiečių kultūros raidoje, kuri kaip tik tuo metu buvo pasiekusi tokį tašką, kai klasikinės literatūros epocha įgijo tarsi kokios estetinės valstybės su centru Veimare pavidalą. Šių pastangų konceptualinis pagrindimas buvo Kanto filosofija.

Tačiau, kita vertus, estetikos pagrindimas sielos galių subjektyvumu reiškė pavojingo subjektyvizavimo pradžią. Beje, pačiam Kantui lemiamos reikšmės dar turėjo paslaptinga gamtos grožio ir subjekto subjektyvumo dermė. Taip pat ir kuriantįjį genijų, kuris, pakildamas virš visų taisyklių, sukuria meno kūrinio stebuklą, Kantas traktavo kaip gamtos numylėtinį. Tačiau visa

tai galiausiai remiasi neabejotina gamtos tvarka, kurios galutinį pagrindą išreiškia teologinė Kūrimo idėja. Šiam horizontui nykstant, toks estetikos pagrindimas turėjo neišvengiamai vesti į radikalų subjektyvizavimą – į doktrinos, pagal kurią genijaus nesaisto jokios taisyklės, išplėtojimą. Menas, kuris daugiau nebebuvo kildinamas iš visa apimančios būties tvarkos visumos, tapo realybe, kuri buvo priešpriešinta šiurkščiai gyvenimo prozai kaip nušviečianti poezijos jėga, kuriai tik jos estetinėse valdose pavyksta sutaikyti idėją ir realybę. Tai idealistinė estetika, kurią pirmiausia aptinkame Schillerio veikaluose ir kuri buvo galutinai išplėtota didingoje Hegelio estetikoje. Tačiau ir tokia meno kūrinio teorija dar išsitenka universaliame ontologiniame horizonte. Tuo mastu, kuriuo meno kūrinyje apskritai pavyksta subalansuoti ir sutaikyti begalybę ir baigtinybę, meno kūrinys laiduoja aukštesnę tiesą, kurią galiausiai turi pateikti filosofija. Kaip gamta idealizmo požiūriu yra ne tik Naujųjų laikų matematinio gamtamokslio objektas, bet ir viešpatystė neaprėpiamos kūrybinės pasaulio potencijos, kurią galutinai užbaigia save suvokianti dvasia, taip ir meno kūrinys šių spekuliatyvių mąstytojų akyse yra dvasios objektyvacija – bet ne jos užbaigta sąvoka, kuria ji mąsto save pačią, o jos apraiška, atitinkanti tą būdą, kuriuo į pasaulį yra „žiūrima“. Menas yra pasaulė-žiūra tiesiogine šio žodžio prasme.

Norint apibrėžti atspirties tašką, nuo kurio Heideggeris pradeda savo meno kūrinio esmės apmąstymą, reikia žinoti, kad idealistinę estetiką, kuri meno kūriniui

kaip absoliučios tiesos nesąvokinio suvokimo organonui teikė ypatingą reikšmę, ilgainiui užgožė *neokantizmo* filosofija. Ši vyraujanti filosofijos srovė atnaujino kantiškąjį mokslinio pažinimo pagrindimą, tik tiek, kad ta teleologinė metafizinio horizonto būties tvarka, kuria rėmėsi Kanto estetinės sprendimo galios aprašymas, nebuvo atstatyta. Tad neokantiškąjį estetinių problemų apmąstymą slėgė specifiniai prietarai. Šitai aiškiai atsispindi Heideggerio studijos temos ekspozicijoje. Joje pradedama nuo klausimo apie meno kūrinio atribojimą nuo daikto. Tai, kad meno kūrinys taip pat yra daiktas ir tik per savo daiktišką buvimą reiškia ir kai ką kita, kaip į kai ką kita nurodantis simbolis arba kaip kai ką kita leidžianti suprasti alegorija – šitaip meno kūrinio buvimo būdas aprašomas remiantis ontologiniu modeliu, kuris plaukia iš *mokslinio pažinimo sisteminio pranašumo* pripažinimo. Tikra yra tik tai, kas daiktiška, tik faktas, tik juslinė duotybė, kurią objektyviai pažįsta gamtamokslis. Reikšmė, kuri visam tam tenka, vertė, kurią visa tai turi, priešingai, tėra subjektyviai reikšmingos pridėtinės supratimo formos, nepriklausančios nei pačiai pirmapradei duotybei, nei iš jos išgaunamai objektyviai tiesai. Jos suponuoja daiktiškumą kaip vienintelį objektyvų dalyką, kuris gali tapti tokių verčių nešėju. Estetikos požiūriu tai reiškia, kad į pirmą meno kūrinio tyrinėjimo planą iškeliamas kūrinio daiktiškojo pobūdžio aspektas, atliekantis pamato funkciją. Ant šio pamato kaip antstatas stovi tikrasis estetinis darinys. Taip estetinio objekto struktūrą aprašė dar Nikolajus Hartmannas.

Heideggeris remiasi tokia ontologine prielaida, klausdamas apie *daikto* daiktiškumą. Jis išskiria tris tradicines daikto sampratas: daiktas kaip savybių turėtojas, kaip pojūčių įvairovės vienybė ir kaip suformuota medžiaga. Artimiausia tiesioginei įžvalgai yra trečia iš šių sampratų – ta, kurioje kalbama apie formą ir medžiagą. Mat ji remiasi mūsų reikmėms tenkinti skirto daikto gaminimo modeliu. Tokį daiktą Heideggeris vadina „reikmeniu" („*Zeug*"). Imant šį modelį kaip pavyzdį ir žiūrint teologiškai, daiktai apskritai pasirodo kaip Dievo gaminiai, t. y. kaip Kūriniai, o žiūrint žmogiškai – kaip savo reikmeniškumą praradę reikmenys. Daiktai yra tik daiktai, tai reiškia, kad jie tiesiog yra, nepriklausomai nuo to, ar jie kam nors reikalingi. Toliau Heideggeris parodo, kad šitokia esamybės samprata atitinka tai, ką daro konstatuojantis ir skaičiuojantis modernusis mokslas, tačiau ji neleidžia mąstyti nei daikto daiktiškumo, nei reikmens reikmeniškumo. Todėl norėdamas išryškinti reikmens reikmeniškumą, Heideggeris pasitelkia meninį atvaizdą – valstietiškus batus vaizduojantį van Gogh'o paveikslą. Tai, kas šiame meno kūrinyje matoma, yra pats reikmuo, tai yra ne koks nors buvinys, kuris gali būti panaudotas siekiant vienokio ar kitokio tikslo, bet tai, kieno buvimas padaro, kad kažkas, kam tie batai priklauso, jais naudotųsi ir jie jam tarnautų. Tai, kas pasirodo dailininko darbe ir ką jis prasiskverbdamas parodo, nėra pora atsitiktinių valstiečio batų, bet yra tikra reikmens esmė – tai, kas jie yra. Šiuose batuose sutelktas visas valstietiško gy-

venimo pasaulis. Tuo būdu tai yra meno kūrinys, kuris čia iškelia buvinio tiesą. Tik iš kūrinio ir jokiu būdu ne iš jo daiktinio pamato galima mąstyti tokį tiesos iškilimą, koks jame įvyksta.

Tad kyla klausimas, kas gi yra *kūrinys*, jei tokiu būdu jame gali iškilti tiesa. Užuot, kaip įprasta, pradėjus nuo meno kūrinio daiktiškumo ir objektiškumo, pabrėžiama, jog meno kūrinys yra ne objektas, t. y. ne tai, kas „stovi priešais“, o tai, kas „stovi pats savyje“. Per savąją savyje-stovėseną jis ne tik priklauso savo pasauliui, bet ir pasaulis yra jame. Meno kūrinys atskleidžia savo nuosavą pasaulį. Objektas randasi tik tada, kai kas nors daugiau nebepriklauso savo pasaulio sąrangai, nes pasaulis, kuriam jis priklauso, yra sugriuvęs. Antai ir meno kūrinys virsta objektu, kai juo imama prekiauti. Mat tada jis yra be pasaulio ir be tėvynės.

Pradėdamas nuo tokių meno kūrinio charakteristikų kaip stovėjimas-savyje ir pasaulio-atvėrimas, Heideggeris akivaizdžiai sąmoningai vengia bet kokių sąsajų su klasikinės estetikos genijaus samprata. Būtent pastanga suvokti kūrinio ontologinę struktūrą nepriklausomai nuo to kūrinio kūrėjo ar suvokėjo subjektyvumo ir sąlygoja tai, kad šalia pasaulio, kuriam kūrinys priklauso ir kurį jis pastato bei atveria, sąvokos Heideggeris vartoja jai priešingą „žemės“ sąvoką. Žemės sąvoka yra priešinga pasaulio sąvokai ta prasme, kad ji žymi savęs-atverties priešybę – savyje-slėptį ir užsklęstį. Meno kūrinyje aptinkame tiek savęs-atvertį, tiek savęs-užsklęstį. Meno kūrinys nėra tos ar kitos minties išraiška,

jis nėra ženklas, nurodantis į kokią nors reikšmę. Meno kūrinys savuoju buvimu pateikia save taip, kad suvokėjas jaučiasi esąs priverstas prie jo užsibūti. Kūrinys pats yra „štai čia" tokiu mastu, kad visa, iš ko jis padarytas – akmuo, spalva, tonas, žodis – visa tai tik jame ir įgyja tikrąjį buvimą (*Dasein*). Kol esama vien grynos medžiagos, dar tik laukiančios, kada ji bus apdorota, tol tos medžiagos iš tikro nėra, kitaip sakant, jos nėra kaip tikros dabartybės (*Präsenz*). Ji pati iškyla tik tada, kai tampa panaudota, t. y. kai ją susaisto kūrinys. Muzikos šedevrą sudarantys tonai yra labiau tonai negu visa triukšmų ar tonų gausybė, paveikslo spalvos spalvingumas yra tikresnis negu visos įstabiausios gamtos spalvų puošmenos, šventyklos kolona leidžia akmeniškumui savo stūksojimo (*Ragen*) ir atramos teikimo buvimą parodyti tikriau, negu tai daro neapdorotas akmens luitas. Tačiau tai, kas tokiu būdu kūrinyje iškyla, yra būtent jo užsklęstumas ir užsisklendimas. Būtent šitai Heideggeris ir vadina „būti-žeme" (*Erde-Sein*). Žemė iš tikro nėra medžiaga, o yra tai, iš ko viskas iškyla ir į ką sugrįžta.

Dabar ima aiškėti, kad tokios refleksinės sąvokos kaip *forma* ir *medžiaga* čia netinka. Jei galima sakyti, kad didžiame meno kūrinyje pasaulis „iškyla", tai šio pasaulio iškilimas sykiu yra ir jo sugrįžimas į rymantį pavidalą; kai pavidalas yra „štai čia", tai tuo pačiu jis yra įgijęs savo „žemišką" buvimą. Būtent iš žemės randasi meno kūrinio rimtis. Tikrasis meno kūrinio buvimas glūdi ne išgyvenančiame Aš, kuris kalba, mąsto arba rodo, ne tai, kas pasakyta, pamąstyta ar parodyta, yra kū-

rinio reikšmė. Meno kūrinio buvimas yra ne tai, kad jis tampa išgyvenimu, o tai, kad savuoju štai-buvimu jis pats yra įvykis (*Ereignis*), yra smūgis, kuris apverčia viską, kas buvo ligi šiol, visa, kas buvo įprasta. Tai smūgis, kuriame atsiveria toks pasaulis, kokio dar nėra buvę. Tačiau šis smūgis pačiame kūrinyje įvyko taip, kad sykiu jis lieka saugiai paslėptas tvermėje. Įtampa tarp to, kas šitaip iškyla, ir to, kas šitaip pasislepia, ir yra meno kūrinio pavidalas. Tai įtampa, kurią Heideggeris vadina pasaulio ir žemės kova. Tačiau toks meno kūrinio buvimo būdo aprašymas reikalingas ne vien tam, kad išvengtume tradicinės estetikos ir modernaus subjektyvistinio mąstymo prietarų. Taip pat būtų klaidinga manyti, kad Heideggeris čia atnaujina spekuliatyviąją estetiką, kuri meno kūrinį traktuoja kaip juslinę idėjos regimybę (*Scheinen*). Tiesa, šis hegeliškasis grožio apibrėžimas kiek primena Heideggerio bandymą įveikti subjekto ir objekto, Aš ir objekto priešstatą – juk ir čia, ir ten meno kūrinio buvimas aprašomas nesiremiant subjekto subjektyvumu. Vis dėlto Hegelis tą kūrinio buvimą aprašo subjektyvumo link. Mat, anot Hegelio, meno kūrinys yra juslinė manifestacija idėjos, kurią mąsto save patį suvokiantis mąstymas. Tad išeitų, kad idėjos mąstymas visą juslinės regimybės tiesą dialektiškai panaikintų, pakylėdamas į aukštesnį lygį. Sąvokoje tiesa turėtų įgyti savo tikrąjį pavidalą. Tačiau Heideggeris kalba apie pasaulio ir žemės kovą ir aprašo meno kūrinį kaip smūgį, per kurį tiesa tampa įvykiu, tad ši tiesa nėra dialektiškai panaikinama ir pakylėjama į aukštesnį lygį, ji nėra atbaigiama filo-

sofinės sąvokos tiesoje. Meno kūrinyje įvyksta pačios tiesos manifestacija. Apeliuodamas į meno kūrinį, kuriame iškyla tiesa, Heideggeris nori parodyti, kad prasminga kalbėti apie tiesos *vyksmą*. Tad Heideggerio darbas apie meno kūrinio ištakas nėra vien bandymas adekvačiau aprašyti meno kūrinio buvimą. Čia atlikta analizė greičiau pagrindžia svarbiausią Heideggerio filosofinį siekį – siekį patį buvimą suvokti kaip tiesos vyksmą.

Vėlyvuosiuose Heideggerio darbuose aptinkamai sąvokų darybai dažnai prikišama, kad tų sąvokų neįmanoma kuo nors patvirtinti. Mūsų mąstymo subjektyvumas nepajėgia pripildyti turiniu to, ką Heideggeris turi omenyje, kalbėdamas, pavyzdžiui, apie buvimą veiksmažodine prasme, kaip apie buvimo vyksmą, apie buvimo prošvaistę (*Lichtung*), apie buvimo atslėpimą (*Seinsentbergung*) ar buvimo užmarštį. Vėlesniuose Heideggerio filosofiniuose tekstuose įsivyravusi sąvokų daryba subjektyviam pateisinimui neprieinama tokiu pat mastu, kaip Hegelio dialektinis procesas neprieinamas tam, ką Hegelis vadina vaizdiniais mąstančiu mąstymu. Ta sąvokų daryba kritikuojama taip, kaip Marxas kritikavo Hegelio dialektiką – ji vadinama „mitologine". Manau, kad studijos apie meno kūrinį fundamentinė reikšmė yra ta, kad joje aiškiai pasimato tai, ko iš tiesų siekia vėlyvasis Heideggeris. Neįmanoma atsiriboti nuo to, kad meno kūrinyje, kuriame iškyla pasaulis, ne tik tampa patiriamas prasmingumas, kuris iki šiol nebuvo pažintas, bet ir kad su pačiu meno kūriniu į štai-buvimą įžengia šis tas nauja. Meno kūrinys nėra vien tiesos at-

skleidimas, jis pats savaime yra įvykis. Tuo būdu pasimato kelias, kuriuo eidami galime žengti dar vieną žingsnį paskui Heideggerį, kritikuojantį Vakarų metafiziką bei jos ištakas – Naujųjų amžių subjektyvizmą. Kaip žinia, graikišką žodį, reiškiantį tiesą, *aletheia*, Heideggeris verčia žodžiu *nepaslėptis*. Tačiau žodžio *aletheia* privatyvinės reikšmės pabrėžimas nereiškia vien to, kad tiesos pažinimas lyg grobimo aktu – *privatio* reiškia *pagrobimas* – išplėšia tiesą iš jos nepažintumo ar jos paslėptumo klaidoje. Kalbama ne tik apie tai, kad tiesa nesimėto gatvėje, ne tik apie tai, kad ji nėra jau paleista į apyvartą ir visiems prieinama. Visa tai, žinoma, neginčijama, ir graikai, įvardydami buvinį, tokį, koks jis yra, kaip nepaslėptybę, be abejo, būtent tai ir norėjo pasakyti. Jie suprato, kad bet kokiam pažinimui gresia klaida ir melas, todėl reikia išvengti klaidų ir susidaryti teisingą buvimo, tokio, koks jis yra, vaizdinį. Jei pažinimui rūpi atsikratyti klaidos, tai tiesa yra gryna buvimo nepaslėptis. Kaip tik šito ir siekė graikų mąstymas ir kaip tik todėl jis jau žengė keliu, kuriuo vėliau iki pat galutinio taško turėjo žingsniuoti Naujųjų laikų mokslas, nustatydamas buvimo nepaslėptį išsaugančio pažinimo taisykles.

Tuo tarpu Heideggeris, priešingai, laikosi požiūrio, kad nepaslėptis nėra vien taisyklingai pažįstamo buvinio charakteristika. Labiau pirminė nepaslėpties prasmė yra ta, kad nepaslėptis „įvyksta“ ir būtent šis įvykimas yra tai, kas apskritai daro įmanomą buvinio nepaslėptumą bei jo taisyklingą pažinimą. Paslėptis, kuri sudaro tokios

pirmapradės nepaslėpties porą, nėra klaida. Ji pirmapradiškai priklauso pačiai būčiai. Tad kai sakoma, jog gamta mėgsta slėptis (Herakleitas), turimas omenyje ne tiek jos pažinumas, kiek jos buvimas. Ji yra ne tik iškilimas švieson, bet ir slėpimasis tamsoje, ne tik gėlės žiedo skleidimasis į saulę, bet ir jos šaknų skverbimasis gilyn į žemę. Kai Heideggeris kalba apie buvimo prošvaistę, jis turi omenyje tik sritį, kurioje buvinys pažįstamas kaip at-slėptas, t. y. pažįstamas kaip jo nepaslėptis. Toks buvinio iškilimas į savojo buvimo „štai", be abejo, supponuoja tam tikrą atvirumo sritį, kurioje tas „štai" gali įvykti. Vis dėlto lygiai taip aišku, jog ši sritis būtų neįmanoma, jei joje nepasirodytų buvinys, t. y. jei nebūtų to, kas atverta, ir kas pripildo atvirybę. Tai, be abejo, yra ypatingas santykis. Ir dar nuostabiau yra tai, kad tame šio buvimo savęs rodymo „štai" tik ir pasirodo buvimo paslėptumas. Tai, ką įgalina to „štai" atvirumas, yra, žinoma, teisingas pažinimas. Buvimas, kuris ateina iš nepaslėptumo, pasirodo tam, kas jį įžiūri. Kartu tai nėra savavališkas atidengimas, apiplėšimas, kuriuo kas nors nuplėšiama paslėptumui. Visa tai turi būti galima veikiau todėl, kad atidengimas ir paslėpimas yra paties buvimo vyksmas. Tai suprasti mums padeda įgytas meno kūrinio esmės supratimas. Joje aiškiai esama įtampos tarp iškilimo ir slėpimo, įtampos, kuri sukuria paties kūrinio buvimą. Ši įtampa ir yra tai, kas suteikia meno kūrinio pavidalui jo rangą ir sukuria tą švytėjimą, kuriuo kūrinys viską nušviečia. Jo tiesa yra ne lėkštas prasmės atvertumas, o jo buvimo nepasiekiamumas ir gelmė.

Tad pati jo esmė paverčią jį kova tarp pasaulio ir žemės, iškilimo ir slėpimo.

Tačiau tai, ką meno kūrinys patvirtina, ir yra ne kas kita, kaip tik buvimo esmė apskritai. Atslėpimo ir paslėpimo kova yra ne tik kūrinio, bet ir buvinio apskritai tiesa. Juk tiesa kaip nepaslėptis nuolat yra *atslėpimo ir paslėpimo priešpriešа.* Šios priešybės neatsiejamos viena nuo kitos. Tuo, žinoma, nenorima pasakyti, kad tiesa yra vien buvinio esamybė. Jei taip būtų, tiesa būtų teisingo vaizdinio atitikmuo. Tokia nepaslėpto buvimo samprata suponuotų štai-buvimo, kuris buvinį pasistato priešais kaip vaizdinį, subjektyvumą. Tačiau jei buvinį traktuojame vien kaip priešais save pasistatomą objektą, jo buvimas suprantamas klaidingai. Mat buvinio buvime glūdi dar ir tai, kad jis atsisako mums paklusti. Tiesoje, kaip nepaslėptyje, esama ir priešingo judesio. Buvime esama to, ką Heideggeris vadina „esamybės priešiškumu". Nesunku suprasti, ką Heideggeris tuo nori pasakyti. Tai, kas yra, aptinkame ne vien kaip paviršių, kurio kontūrai mums pažįstami ar įprasti. Čia dar esama ir savaimingumo gelmės, kurią Heideggeris įvardija kaip „savyje-stovėjimą". Tobula visų buvinių nepaslėptis, totalinis visko suobjektinimas (kurį galima įsivaizduoti kaip tobulą vaizdinį) panaikintų buvinio savyje-buvimą ir reikštų totalinį visko sulyginimą. Po tokio totalinio suobjektinimo nė vienas buvinys jau nebestovėtų savajame buvime. Visame kame aptiktume vieną ir tą patį – vien panaudojimo galimybes. Bet tai reiškia, kad visa būtų persmelkta buvinius užvaldan-

čios valios. Tuo tarpu meno kūrinys kiekvienam suteikia progą patirti, jog esama kažko, kas priešinte priešinasi tam norui viską užvaldyti. Ir tai ne koks bukas priešgyniavimas mūsų naudos siekiančiai valiai, o mūsų jėgas pranokstančio ir mus užgulančio savyje rymančio buvimo slėgis. Tad meno kūrinio užsisklendimas ir uždarumas laiduoja ir patvirtina Heideggerio filosofijos universalią tezę, pagal kurią išstatydamas save esamybės atvirybėn, buvinys sykiu pasitraukia. Kūrinio savyje-stovėjimas sykiu laiduoja ir bet kokio buvinio savyje-stovėjimą.

Tad jau šioje meno kūrinio analizėje atsiveria perspektyvos, tiesančios tolesnį Heideggerio mąstymo kelią. Tai kelias, vedantis per meno kūrinį, kuriame tik ir galėjo atsiskleisti reikmens reikmeniškumas, o galiausiai – ir daikto daiktiškumas. Moderniojo mokslo pastangų viską apskaičiuoti padarinys yra daiktų netektis: daiktų „niekur nesiveržiantis savyje-stovėjimas" paverčiamas apskaičiuojamais tų daiktų projektavimo bei apdorojimo faktoriais. Tuo tarpu meno kūrinys yra kaip tik ta instancija, kuri apsaugo nuo visiškos daiktų netekties. Kaip visuotiniame daiktiškumo dingsme poetas Rilke išaukštino daikto nekaltybę, rodydamas jį angelui, taip mąstytojas mąsto tą pačią daiktiškumo netektį, sykiu atpažindamas jo išsaugojimą meno kūrinyje. Tačiau išsaugojimas suponuoja tai, kad tai, kas išsaugoma, dar iš tikrųjų yra. Tad jei meno kūrinyje daikto tiesa dar gali pasirodyti, šis kūrinys implikuoja paties daikto tiesą. Studija apie *daiktą* yra būtinas tolesnis žingsnis mąsty-

mo kelyje, kuriuo žengia Heideggeris. Kas iki šiol nebuvo pasiekęs reikmens įrankinio buvimo (*Zuhandensein*), kas iki šiol buvo vien stebima ar konstatuojama esamybė, dabar tapo tiesiog pripažinta, kaip niekam nenaudojama, kaip tai, kieno buvimas yra „šventas".

Tačiau visame tame jau galima atpažinti ir dar tolesnį šio kelio etapą. Heideggeris pabrėžia, kad meno esmė yra poetinė kūryba (*Dichten*). Tuo jis nori pasakyti, kad meno esmė nėra naujos formos suteikimas tam, kas jau turi vienokią ar kitokią formą, ji nėra ir atvaizdavimas to, kas jau egzistuoja. Meno esmė yra apmatas, per kurį iškyla naujovė kaip tiesa: meno kūrinyje glūdinčio tiesos įvykio esmę sudaro tai, kad „prasiveria nauja atvira vieta". Tačiau poetinės kūrybos įprasta siauresne prasme esmei priklauso esmiškas kalbiškumas, poetinę kūrybą išskiriantis iš visų kitų meno rūšių. Kiekviename mene, net architektūroje ar dailėje, tikrasis apmatas ir tikrasis meniškumas taip pat gali būti vadinami „poezija", tačiau būdas, kuriuo tas apmatas įvyksta tikrame eilėraštyje, yra kitoks. Poezijos kūrinio apmatas neatsiejamas nuo jau pramintų kelių, kurių neįmanoma apmesti visiškai iš naujo. Tai praminti kalbos keliai. Poetas yra nuo jų priklausomas tokiu mastu, kad poezijos kūrinio kalba pasiekia tik tuos, kas tą kalbą moka. Tad „poezija", kurią Heideggeris traktuoja kaip bet kokios meninės kūrybos apmatinio pobūdžio simbolį, tam tikra prasme yra apmatas menkesniu mastu, negu apmatas, kurį aptinkame ten, kur statant ar atvaizduojant kuriamos antrinės formos iš akmens, spalvų ar

tonų. Iš tiesų poetinėje kūryboje esama tarsi dviejų fazių: vienas apmatas visuomet jau yra įvykęs ten, kur viešpatauja kalba, tuo tarpu antras apmatas leidžia iš ano pirmojo iškilti naujam poetiniam kūriniui. Atrodo, kad kalbos pirmenybė nėra vien poezijos kūrinio skiriamasis bruožas. Ko gera, ji būdinga ne tik kūrybai apskritai, bet galioja ir bet kokiam daikto daiktiškam buvimui. *Kalbos* kūrinys yra pirminė buvimo poezija. Mąstymas, kuris bet kokį meną suvokia kaip poeziją ir atskleidžia kalbinį meno kūrinio buvimą, pats yra dar tik pakeliui į kalbą.